HARUN GÜNGÖR

MUSTAFA ARGUNŞAH

Dünden Bugüne GAGAUZLAR

HARUN GÜNGÖR

MUSTAFA ARGUNŞAH

Dünden Bugüne

GAGAUZLAR

Ankara 1993

ELEKTRONİK İLETİŞİM AJANSI YAYINLARI
ISBN : 975-7322-00-8
Dizgi ve Baskı : ELEKTRONİK İLETİŞİM AJANSI TESİSLERİ
Baskı Tarihi : Haziran 1993

ELEKTRONİK İLETİŞİM AJANSI
Nenehatun cad. No : 2/2 Gaziosmanpaşa - ANKARA
Tel : 446 35 44 - 437 81 88 Fax : 446 35 44

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Gagauzlar Ortodoks Hristiyanlığa bağlı küçük bir Türk topluluğu olup, günümüzde Moldavya Cumhuriyeti'nin Bucak bölgesi başta olmak üzere Ukrayna'nın Odessa, Zaporoje, Kazakistan'ın Turgay bölgeleri ile Kırgızistan'ın başkenti Bişkek ve Özbekistan'ın başkenti Taşkent civarında yaşamaktadırlar. Ayrıca Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'da da Gagauzlar bulunmaktadır.

1959 nüfus sayımına göre eski Sovyetler Birliği sınırları içerisinde yaşayan Gagauzlar'ın toplam sayısı 124 bin; 1989 istatistiklerine göre ise 197.164'tür. Bulgaristan nüfus istatistikleri Gagauzlar hakkında bilgi vermediği için bu ülkede yaşayan Gagauzlar'ın sayısını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'da ise sadece bir kaç Gagauz köyü bulunmaktadır.

Gagauzlar'ın menşe'i hakkında birçok görüş mevcuttur. Bazı araştırmacılar onların menşe'lerini Oğuzlar'a, bazıları Karakalpaklar'a, bazıları Kıpçaklar'a, bazıları da XIII. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'na sığınmış olan II. İzzeddin Keykâvus'u takiben Rumeli'ye geçerek Dobruca'ya yerleşen Anadolu Selçuklu Türkleri'ne bağlamaktadırlar. Peter Mutafciyev başta olmak üzere bir kısım Bulgar tarihçiler ise Gagauzlar'ın "Türkleşmiş Bulgar" oldukları kanaatindedirler.

Menşe'leri hakkında olduğu gibi "Gagauz" kelimesinin etimolojisi hakkında da değişik görüşler mevcuttur. Bu adın, "Kara+Oğuz", "Gök+Oğuz", "Gaga+Oğuz", "Keykâvus" veya "Hak+Oğuz" kelime grubundan meydana geldiği ileri sürülmektedir. Bize göre ise bu isim "Gök+Oğuz" kelimelerinden meydana gelmiş ve "Gagauz" şeklini almıştır. Günümüzde Gagauzlar da bizim fikrimize katılmakta ve kelimeyi bazı Gagauzlar "Gagouz" biçiminde yazmaktadırlar.

Gagauzlar XIV. yüzyıl başlarında Balkanlar'da Balık Bey liderliğinde bir devlet kurmuş ve bugünkü Bulgaristan sınırları içinde bulunan Balçık (Karvuna) şehrini de başkent yapmışlardır. Balık Bey'den sonra devletin başına Dobrotic, daha sonra da Yanko (İvanko) geçmiş ve bu küçük Oğuz devletinin toprakları 1417 yılında Osmanlı ülkesine katılmıştır. Burada yaşayan insanlardan bir kısmı Müslümanlığı kabul etmiş, diğerleri ise Hristiyan olarak kalmışlardır.

Bir yandan XVIII. yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı - Rus savaşları, diğer yandan Bulgarlar'ın baskıları ve Ruslar'ın teşviki ile eski yurtlarını bırakan Gagauzlar'a Moldavya boyarları iş ve toprak vererek onların Besarabya'ya yerleşmelerine yardımcı olmuşlardır.

1770'de Moldavya'da ilk defa biri "Çadır", diğeri de "Orak" adlı iki köy kuran Gagauzlar, 1812 yılında yapılan Bükreş Antlaşması sonucu Nogay Tatarları'nın Bucak'tan çıkarılması üzerine buraya yerleşmişler ve 1818'de Çadırlı Gagauzlar "Çadır"ı, Oraklı Gagauzlar da "Avdarma" köyünü kurmuşlardır.

Gagauzlar, 1906 yılında bağımsız bir devlet kurmak amacıyla Çarlık Rusyası'na baş kaldırmış; başkenti Komrat olan bir devlet kurmuşlardır. Ancak bu devlet on gün yaşayabilmiş, daha sonra bu devletin toprakları Çar orduları tarafından işgal edilerek varlığına son verilmiştir. Bugün Gagauzlar bu devletin kuruluş yıldönümünde çeşitli şenlikler yaparak kuruluşu kutlamaktadırlar.

Gagauzlar'ın bir bölümü 1909-1910 yıllarında geçim sıkıntısı sebebiyle Orta Asya'ya göç ederek Turgay bölgesine, bir kısım Gagauz da 1925 yılında yine Orta Asya'ya göç edip Taşkent civarına yerleşmişlerdir.

Daha önceleri Ruslar'la Romenler arasında sık sık el değiştiren Gagauzlar'ın yaşadığı Besarabya bölgesi son olarak 10 Şubat 1940'da imzalanan Paris Antlaşması neticesinde Sovyetler Birliği'ne bağlanmış, Moldavya Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir.

Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a inen Peçenek, Oğuz ve Kıpçaklar'dan bir bölümü XI. yüzyıldan itibaren kendi politik mefaatlerini İncil'i empoze etmekte bulan Bizanslılar'ın gayret ve çabaları ile Hristiyanlığı kabul etmeye zorlanmış ve bunlardan bir kısmı Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini kabul etmişlerdir.

Gagauzlar tek başlarına ne bir otosefal kilise, ne de otonom kilise meydana getirmişler, zaman içinde ya Bulgar ya da Rus kilisesine bağlı kalmışlardır. XX. yüzyılda Gagauz din adamı Mihail Çakır tarafından bağımsız bir Gagauz kilisesi kurulmaya çalışılmışsa da bu teşebbüs başarılı olamamıştır. Günümüzde Moskova Patrikliği'ne bağlı olan Gagauzlar arasında az sayıda da olsa adventist ve babtist

mezhebine bağlı Protestan gruplar da vardır.

Gagauz Hristiyanlığı; Balkan yarımadasının çeşitli kültür ve dinlerin geçiş yolu üzerinde bulunması, Gagauzlar'ın Hristiyanlığı değişik zamanlarda kabul etmesi, uzun zaman Müslümanlarla birlikte yaşamaları, yaşadıkları bölge sınırlarının çok sık değişmesi vb. sebeplerle eklektik bir karakter arzetmektedir. Bu din içinde Bogomilizmin, İslâm öncesi Türk dinî sisteminin ve başta dinî terminoloji olmak üzere büyük oranda İslâmiyetin izlerini bulmak mümkündür.

Gagauzlar Hristiyan olmalarına rağmen, Hristiyanlığın temel esprisine aykırı olarak kurban kesmekte, hatta **Divanü Lugati't-Türk**'te izah edilen "Iduk" kurbanını "Allahlık" adı altında yaşatmakta; Türk destanlarında önemli bir yer tutan, Türk kavimlerince kutsal kabul edilen "Kurt" için "Kurt Bayramı (Canavar Yortusu)" kutlamakta ve bugün Göktürkler'in kurt başlı bayraklarını kendilerine bayrak olarak seçmiş bulunmaktadırlar.

Gagauzlar Osmanlı idaresinde yaşadıkları süre içinde Türk olmalarına rağmen Hristiyanlıkları sebebiyle ihmal edilmiş, Rum ve Bulgar papazlarının etkisi altına bırakılmışlardır. Bununla birlikte onlar bu dönemde Anadolu kültürü ile ilişkilerini "Karamanlıca" adı verilen Grek harfleri ile Türkçe yazılmış olan kitapları okuyarak sürdürmüş, bu kitaplardan birçok hikâye, masal ve türkü öğrenmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş büyükelçiliği (1931-1944) zamanında ilişkiler yeniden başlamış, bir yandan o zaman yaşadıkları Romanya'da 26 Gagauz köy ve kasabasında Türkçe eğitim-öğretim yapan okullar açılırken, diğer yandan da Gagauz gençlerinden birçoğu Türkiye'ye getirilerek çeşitli yüksekokul ve fakültelerde eğitilmişlerdir. Bunlardan bazıları ülkelerine dönerken, bazıları da Türkiye'de kalarak çeşitli hizmetler vermişlerdir.

Romanya'dan gelerek Türkiye'ye yerleşmiş olan Gagauzlar taşıdıkları nüfus hüviyet cüzdanlarında din ve milliyetlerini belirtir bir sütun olmadığından din ve mezhepleri yerine "Hristiyan Ortodoks" olarak kaydedilmiş ise de, 16.09.1943 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti aldığı bir kararla bunları diğer Hristiyanlardan ayırmak amacıyla mezhep sütununa "Türk Ortodoks" kaydının konulmasını uygun gör-

müştür.

Gagauz din adamı Mihail Çakır yazmış olduğu **Besarabyalı Gagauzların Historyası** adlı kitabını Atatürk'e hediye etmiş, onunla görüşmek istemişse de buna ömrü yetmemiştir. İşte bu devrede başlayan temaslar Besarabya'nın Sovyetler Birliği topraklarına katılmasından sonra devam edememiştir. Günümüzde ise bu temaslar yeniden başlamış bulunmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü üzere Gagauzlar'la kültürel ilişkilerimiz kesintilerle devam etmesine rağmen, aynı şeyleri ekonomik ilişkiler için söylemek mümkün değildir. Bunda da Gagauzlar'ın etnik bir grup oldukları halde tam bağımsız bir devlet kuramamış olmalarının önemli rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Aktif nüfusun üçte birinin tarımla uğraştığı Moldavya'da dün olduğu gibi, bugün de Gagauzlar tarım, hayvancılık ve bağcılıkla uğraşmaktadırlar. Bucak'ta birkaç küçük endüstri işletmesi bulunmasına karşın, bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu sebeple birçok Gagauz genci komşu devletlere iş bulmak amacıyla gitmektedirler. Artık kültürel ilişkilerimizi geliştirirken ekonomik ilişkilere de önem vermek zorundayız. Gagauzlar'la kuracağımız ilişkilerin ülkemize sağlayacağı birçok faydalar olacaktır.

Bugün Yunanistan devletler arası politik arenada Ortodoks Kilisesi'ni arkasına almakta, Balkanlar'da Müslümanlara karşı bir "Ortodoks ekseni" oluşturmaya çalışmakta, hatta Batı kamuoyunun kendi lehine oluşmasında din faktörünü kullanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Ortodoks Kilisesi'nin etki sahası daha da genişleyecektir. Böyle bir durumda Gagauzlar'ı gözardı etmemek gerekir. Bunun dışında;

a. Gagauzlar bulundukları bölge açısından bizimle Moldavya, Beyaz Rusya, Litvanya, Estonya, Letonya vs. arasında köprü görevi görebilirler.

b. Doğu-Batı entegrasyonu içinde tek Müslüman ülke Türkiye'dir. Bu entegresyonda zaman zaman dinî düşünce ön plâna çıkar ve ağırlık kazanırsa, Türkiye dışlanabilir. Böyle bir durumda Hristiyan ülkelerin kamuoyunu ülkemiz lehine oluşturmakta Gagauzlar yardımcı olabilirler.

c. Gagauzlar'la ilişkiler Türkiye'nin devletler arası münasebetlerde din esasına göre hareket etmediğini göstermesi açısından olduğu kadar Müslüman olmayan diğer Türk toplulukları Yakut, Çuvaş, Tuva Türkleri ile de temas için temel teşkil etmesi açısından önemlidir.

Gagauzlar'ın bugün nelere ihtiyaçları olduğu yönündeki bir soruyu Gagauz Devlet Üniversitesi eski rektörü, tarih profesörü Nikolayeviç Topuzlu 19 Mayıs 1990 tarihli **Ana Sözü** gazetesinde şöyle cevaplandırıyor:

"Önce çeşitli enstitüler açmak lâzım. Mesela, pedagoji, eczacılık, güzel sanatlar vs. Çocukları Türk Cumhuriyetlerine ve Türkiye'ye göndermenin yollarını bulmalı. Mızıka mektebi vs. açmak lâzım. Bir kaç tane günlük gazete çıkarmalıyız. Yayınevlerine ihtiyacımız var. Kitap ve dergi çıkarmalıyız. Millî tiyatromuzu hemen kurmalıyız. Fabrikalar lâzım. Meyve ve zerzevatı korumak için soğuk hava depoları lâzım. Şarap fabrikaları lâzım. Şarabımızı Bağımsız Devletler Topluluğu'na ve Avrupa'ya satalım..."

Halen yoğun olarak bulundukları Moldavya'da otonom bir Türk Cumhuriyeti kuran ve bu cumhuriyetin tanınması için çalışmalarını sürdüren Gagauzlar bir yandan da 1957 yılından beri kullandıkları Rus-Kiril alfabesini bırakıp Latin alfabesine geçmek istemektedirler. Bu yöndeki çalışmaları oldukça ilerlemiş görünmektedir. Türkçe olarak çıkardıkları **Ana Sözü** gazetesinde Latin alfabesine geçilmesi konusunda açılan sütunda yazılan yazılardan halkın da çoğunlukla Latin alfabesini tercih ettiğini görmekteyiz. Gagauzlar son yıllarda okullarında Türkçe eğitime geçmek için büyük çaba sarfetmektedirler.

Uzak geçmişe dayanan ve günümüzde devam eden sıkı kültür bağlarımızın olduğu Gagauz Türkleri'ni daha yakından tanıtmak amacıyla bu çalışmayı hazırladık. Gayemiz, ortak kültürün, ayrı coğrafyalarda yaşayan aynı milletin çocukları arasında asırlardır devam ettiğini bir defa daha gözler önüne sermektir.

Harun GÜNGÖR
Mustafa ARGUNŞAH

FOREWORD

The Gagauz is a small Turci group attached to the Christian Ortadox community which today dwells mainly in Budja, (Republic of Moldova), Zaporizhzhya and Odesa (Ukraine), Torghay (Kazakhstan), in the outskirts of Bishkek (Kyrgyzstan) and Tashkent (Uzbekistan). They also dwell in Romania, Bulgaria, Yugoslavia and Greece.

According to the 1959 Census, the Gagauz within the territories of the former Soviet Union totalled at 124.000. The demographic statistics for 1989, however, indicate their population as 197,164. As the Bulgarian demographic statistics do not provide us with any information on Gagauz it is hard to make accurate assessment of their number in that country. In Romania, Yugoslavia and Greece there are a few Gagauz settlements.

We are aware of a number of varied concepts concerning the origin of the Gagauz. While some of scholars, interested in the community's background, believe they are the offshoot of either the Oğuz, the Karakalpak or the Kipchak tribes; some others contend that the Gagauz belong to a splinter group of the Anatolian Saljuki Turks, who had defected to the Byzantine Empire in the 13th Century, under the leadership of İzzettin Keykavus - II, and had settled down in Dobruca region. Some of the Bulgarian historians, Peter Mustafcıyev in particular, are of the opinion that the Gagauz Community is nothing but a "turcocized Bulgarian" group.

Etymology of the term "Gagauz" is as much controversial as the ethnic origin of the people identified by that name. Some argue that it could have been derived from either "Kara+Oğuz", "Gök+Oğuz", "Gaga+Oğuz", "Keykavus" or "Hak+Oğuz". We believe it could have originated from a combination of "Gök" and "Oğuz", to form "Gökoğuz"; and in time it assumed its present form "Gagauz". Today Gagauz genarally favours the latter assumption and some of them have preferred spelling "Gagauz" as "Gagouz".

In 14th Century the Gagauz people established a State in the Balkans, under the leadership of Balik Bey. Balçık (Karvuna), a city in today's Bulgaria, was its capital. Balik was succeeded by Dobrotic and Yanko (IVANKO) respectively. This small Oğuz State merged with the Ottoman Empire in 1417. A part of the population adopted Islam, and the rest remained Christian.

Partly under the impact of the Turco-Russian war throughout the 17th Century, as well as due to the Bulgarian pressure and Russian encouragement, the Gagauz people left their ancient homeland and settled in Bessarabia by the help of the Moldovian Boyars, who gave them land to cultivate.

The earliest Gagauz settlement in Moldova appeared in 1770, called "Chadir" and "Orak". In 1812 they moved to Budjak to replace the Nogay Tatars, who were departed from the area pursuant to the Treaty of Bucharest. Consequently, in 1818 the Gagauz from "Chadir" named their new settlement after the name of their earlier settlement in Bessarabia. Those moving in from "Orak" built the settlement of "Avdarma". In 1906, the Gagauz revolted against the Tsarist Rule to establish their own independent state and Komrad was the capital. However , it could survive for only ten days and their existence was put an end by the occupation of the Tsar's Army of its territories. Today, Gagauz celebrates the anniversary of the establishment of their short lived state with varions festivities.

In 1909-1910 a part of the Gagauz community, in grips with economic distress, migrated to Torghay in Central Asia, and some others migrated to central Asia settled down near Tashkent (Uzbekistan) in 1925.

Bessarabia, the earliest settlement of the Gagauz in Europe, changed hands very frequently between the Russians and Rumanians, and was

annexed finally to the USSR as a part of the Moldovian SSR, in compliance with the terms of the Treaty of Paris, Feb 10, 1940. Today it is a part of the Republic of Moldova.

A part of the Peçeneks, Oğuzes, and Kipçaks moving into the Balkans from the North of the Black Sea, accepted Christianity since the beginning of the 11th Century, through the efforts of the Byzantium, who sought their political interests by imposing the Bible. Meanwhile in the 13th Century a splinter group of the Seljuki Turks, who moved from Anatolia to Dobruja, under the leadership of Sarı Saltık, were forced to adopt Christianity and some of them adhered to the Orthodox Church.

The Gagauz developed neither an Autosephalic Churc, nor an autonomous Church of their own; they remained adhered to either the Bulgarian or the Russian Church, depending on whichever was on accendency. In 20th Century, Mihail Çakir, a Gagauz clergyman, made an abortive attempt to establisn an independent Gagauz Church. Currently, the Gagauz are attached to the Patriarchate of Moscow, though there are a few protestant groups adhered to the Adventist and the Babtist sects.

Christianity of the Gagauz presents a peculiar ecclesiastical flavour, which is a result of the aggregate contribution of the facts that they lived on the crossroad of various cultures and religions; that not all of them accepted Christianity concurrently; that they co-existed with the Muslims for quite a long time; and that the frontiers of the regions they lived changed too often. In the Gagauz version of Christianity one may find traces of Bogomilizm and of the Pre-Islamic Turkic religious system and nomenclature.

The Christian Gagauz, contrary to the basic tenants of their religion, offer sacrifice. They maintain the ritual of "Iduk" sacrifice, mentioned in Diwan Lugati'l Türk (allahlık) for the sake of God. The Mythical "Wolf" revered by the ancient Turks is the object of "Festival of the Wolf" (Canavar Yortusu), observed by the Gagauz. Today they have got the Göktürk banner, with the wolf's head on top, as their national flag.

The Ottoman Administration neglected the Gagauz for their being christian although they are Turks. They were relagated to the influence of the Bulgarian and Greek clergy. At that era, the Gagauz people maintained their touch with the culturel life in anatolia through books written in Turkish language called Karamanlıca in greek script. Several Turkish stories, fables and folk songs were conveyed to them through such writings.

Relations were resumed with the ambassadorial appointment of Hamdullah Tanrıöver in Bucharest (1931 - 1944). Primary schools with Turkish curriculums were opened in 26 Gagauz settlements. Meanwhile, Several Gagauz youth were offered opportunities to receive higher education in Turkey. Some of the Gagauz youth educated in turkey returned home, while some permanently settled in Turkey and served in various capacities.

The Gagauz immigrants arriving Turkey from Rumania were classifled as "Christian Orthodox" since there were no classification such as religion ahd nationality on their indentity papers. Subsiquently, however, according to a decree adopted by the Council of Ministers on September 16, 1943, they were identified as "Turkish Orthodox", as a measure of distinguishing the Gagauz from other Christians.

The Gagauz clergyman Mihail Çakır sent his work, "Baserabyalı Gagauzların Historyası" (History of the Bessarabian Gagauz) as a gift to Atatürk, Actually he wished to meet Atatürk, but soon passed away before the could meet the Great Leader. The contacts so started could not be sustained because of the annexation of Bessarabia to the Soviet Union. Today such contacts were reneved.

While our cultural contacts with the Gagauz were maintained, though interrupted at times; no economic ties could be established. This situation may be attributed to the fact that the Gagauz though a distinct ethnic group,

could not form a sovereign state of their own.

Today, in Moldova, where three quarters of the active population are employed in agricultural sector, the Gagauz are engaged in farming, animal husbandry and viniculture, as it was the case in past. Notwithstanding the few small industrial enterprises operating in Budjak, industrial activities are far from being satisfactory. Therefore, a substantial number of Gagauz youth seek employment in the neighbouring countries. While developing cultural ties, we should give due priority to economic relations as well; needless to mention the various advantages such relations would fetch in.

Today, Greece is seeking creation of an "Orthodox axis" in the Balkans and enjoys the support of the Orthodox Church in the international arena; and uses religious affiliation as a factor in influencing Western Public Opinion. With the collapse of the Soviet Union, the area of influence of the Orthodox Church would further expand. The Gagauz need not be neglected against such a bacground. Furthermore;

a. The Gagauz people may serve as a bridge (stradle) between ourselves and Moldova, Belarus, Latvia, Estonia, Lithuania etc.;

b. Turkey is the only Muslim State within the framework of East-West integration. Should religious consideration become paramount in the process of integration, Turkey might be pushed aside. When this is the case, the Gagauz might be helpful in favourably influencing the christian World Public Opinion.

c. Developing relation with the Gagauz is important in projecting the fact that Turkey did not use religious consideration as a criteria in her international relations. They would equally be helpful in promoting relations with such non-Muslim Turkic communities as Yakut, Chuvash, Tuva,

The requirements of the Gagauz people at the present juncture are best expressed by Prof. Nikolayeviç Topuzlu, former President of the Gagauz State University, in his article published in the newspaper Ana Sözü on May 19, 1990

"Primarily, institutes dealing with various sciences including, for instance, Pedagogy, Pharmchology, fine arts should be set up. Ways and means should be envisaged for sending students to the Turci Republics as well as the Republic of Turkey. A school of Music should be set up. A number of daily newspapers should be published. We need publishing-houses to publish books and periodicals. We should immediately set up our own national theater. Factories are needed. So are the airconditioned storages needed to preserve fruit and vegetable. We need to improve vintage and to export our wine to the CIS and Europen countries..."

The Gagauz have been organized as an Autonomous Turci Repuclic within Moldova. They are doing their best to achieve international recognition of their autonomous statehood. They are preparing to replace the Cryilic script, which they had been using since 1957, with Latin alphabet. In that, they appear to have made considerable progress. They publish a Turkish language newspaper called. Ana Sözü (Mother Tongue).

The column reserved for the readers' comments concerning adoption of the Latin script reflects the growing popularity of the idea. The Gagauz community has been a strenuous supporter of introducing the Turkish language as medium of school education in recent years.

The present work has been compiled with the intent to help better understanding of the Gagauz Turks, with whom we have very old cultural ties, which are endeovoured to be revived by the present generation. It seeks to demonstrate how a common culture has been sustained through ages by generations of the same ethnic stock in different geographic environments.

HARUN GÜNGÖR
MUSTAFA ARGUNŞAH

I.BÖLÜM:

GAGAUZLAR

A) GAGAUZLAR'IN YAŞADIĞI YERLER VE NÜFUSLARI

Gagauzlar bugün Moldavya, Ukrayna, Rusya, Beyazrusya, Kazakistan, Özbekistan, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Litvanya, Estonya, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye gibi birçok ülkede dağınık olarak yaşamaktadırlar.

Bütün bu ülkelerde yaşayan Gagauzlar'ın toplam sayısını üç yüz bine yakın olarak tahmin etmekteyiz. Bu küçük Türk topluluğu en kalabalık olarak Moldavya Cumhuriyeti'nin güney kesimlerinde Bucak adı verilen bölgede yaşamaktadırlar. Burada Komrat merkez olmak üzere, Çadır, Kongaz, Beşalma, Kazayaklı, Taraklı, Vulkaneş gibi şehir ve kasabalarda nüfusun büyük çoğunluğunu Gagauzlar meydana getirmektedir.

Moldavya'dan sonra Gagauz nüfusunun en kalabalık olarak bulunduğu ülke Ukrayna'dır. Ukrayna'nın Odessa ve Zaporoje bölgelerinde Gagauzlar'ın eski Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan toplam nüfusunun %16'dan fazlası yaşamaktadır. Bunlardan başka, Kuzey Osetya'da Kabardin-Balkar'da 6, Romanya'da 5, Yunanistan'da 6, Yugoslavya'da 3 Gagauz köyü vardır.[1] Kuzey Bulgaristan'da Varna, Provadi, Tutrakan, Silistre; batıda Kavarna, Dobruca istikametinde ve Tuna havzasında,[2] güneyde Yanbol ve Kavaklı (Topolovgrad) çevresinde yaşamaktadırlar.[3]

Orta Asya'da Kazakistan'ın Turgay, Özbekistan'ın Taşkent, Kırgızistan'ın Bişkek şehirleri ve çevresinde yaşamakta olan Gagauzlar'ın bir çoğunun da nüfus cüzdanlarında Bulgar ve Rus yazmaktadır.

---

1. Stepan Kuroğlu, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Merkezi, ***Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu (18-20 Kasım 1991),*** *İstanbul 1992, s.45*

2. Ahmet Tacemen, ***Bulgaristan Türkleri 1878-1990,*** *Adana Türk Ocağı Yay.,Adana 1991, s.14*

3. Wlodzimierz Zajaczkowski, "Gagauz", ***Encyclopedie de l'İslam,*** *Nouvelle Edition, c.II, Leiden 1965, s.993*

1989 yılı nüfus sayımına göre eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan Gagauzlar'ın sayıları 197.164'tür.[4] Bunların 1979 ve 1989 nüfus sayımlarına göre cumhuriyetlere dağılımı şöyledir:[5]

	1979		**1989**	
Moldavya'da	138.000	%79,6	153.458	%78
Ukrayna'da	29.398		32.017	%16,23
Rusya'da	4.176		10.057	
Kazakistan'da	752		978	
Beyazrusya'da	152		188	
Özbekistan'da	111		240	
Gürcistan'da	119		206	
Azerbaycan'da	137		105	
Türkmenistan'da	187		280	
Litvanya'da	44		140	
Estonya'da	41		69	

Bu rakamlara Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'da yaşayan Gagauzlar dahil değildir.

1989 yılı resmî nüfus sayımına göre eski Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan Gagauzlar'ın %78'i Moldavya'da yaşamaktadır. Resmî istatistiklerin verdiği bu rakamların, bazı Gagauzlar'ın Bulgar, bazılarının Rus, bazılarının da Moldavan yazılmasından dolayı bütün eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan Gagauzlar'ı içerisine almadığı muhakkaktır. Resmî nüfus sayımının ilan edilmesinden sonra eski Sovyetler Birliği'nin çeşitli yerlerinden **Ana Sözü** gazetesine mektup yazan bir çok kişi bu rakama itiraz etmiş ve kendilerinin Gagauz oldukları halde bu sayıya girmediklerini belirtmişlerdir. Angelçev Stepan Petroviç isimli bir Gagauz Türkü Orta Asya'dan **Ana Sözü** gazetesine yazdığı ve gazetenin 21 Nisan 1990 tarihli sayısında yayınlanan mektubunda bu konuda şunları söylemektedir:

"Benim anam hem babam Besarabya'dan. Ta uşakken onları kaldırmışlar Kazakistan'a (onlar Turgay'a diyorlar). Şimdi de burada çok Gagauz var, ama... Ta bu "ama" çok vakit bırakmıyor beni rahat. Hiç bir Gagauz, hani burada yaşıyor, girmedi 197.164 nüfus içine. Bizim dokümentlerimizde

---

4.*__Ana Sözü__, 24 Mart 1990*
5.*G. Nikolayeviç Topuzlu, __Ana Sözü__, 19 Mayıs 1990*

yazılı, hani biz ya Rus, ya Bulgar (benim de Bulgarlar'dan olduğum yazılı). Hem anam, hem babam yazılı Rus. Ama küçüklüğümden aklımda tutuyorum, hani onlar diyorlar: "Biz Gagouz". Ama ne iş için araya girmiş Bulgarlar. Belki onun için, hani biz Bulgaristan'dan gelmeyiz. Bilmiyorum. Ben küçüklüğümden işitiyorum Gagouz dilini, hani o bizim aramızda diri kalmış. Ben konuşuyorum Gagouz dilinde. Ama gençler artık unutuyorlar..."[6]

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bugün Moldavya Cumhuriyeti'nin güneyindeki Bucak bölgesinde yaşayan Gagauzlar'ın toplam nüfusu 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre 153.458'dir. Bu rakam eski Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan Gagauzlar'ın % 78'ini meydana getirmektedir. Bu oran 1979 nüfus sayımında % 79.6 iken 1989 sayımında % 1.6 oranında düşüş göstermiştir. Prof. Dr. G. Nikolayeviç Topuzlu bu düşüşü şöyle açıklamaktadır:

"Son on yıl içinde Moldavya'da yaşayan Gagauz nüfusun % 2.2'si buradan gitti. Çünkü gençler hem iş için hem de okumaya başka yerlere gidiyorlar.

En çok Gagauz yollanmış Rusya'ya. En önce Yamaltenets'e. Burada Gagauzlar'ın sayısı 24.7 kere artmış. Sonra Başkırdistan'a. On yıl içinde 2.8 kadar. Çok Gagauz gitti Kareliye'ye, Udmurtiye'ye vs."[7]

Bugün Gagauzlar'ın toplu olarak yaşadıkları Moldavya Cumhuriyeti'nde yaşayan halkların sayısı ve bunların genel nüfusa oranları şöyledir:

MOLDAVYA :	**4.335.360**	**% 100**
Moldavanlar :	2.794.749	% 64.5
Ukraynlar :	600.366	% 13.8
Ruslar :	562.069	% 13
Gagauzlar :	153.458	% 3.5
Bulgarlar :	88.419	% 2
Cıfıtlar (Museviler) :	67.799	% 1.5
Diğerleri :	79.500	% 1.6

Moldavya, Ukrayna ve eski Sovyetler Birliği'nde Gagauzlar'ın nüfusuyla ilgili olarak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

---

6. *Angelçev Stepan Petroviç,* ***Ana Sözü,*** *21 Nisan 1990*
7. *G.Nikolayeviç Topuzlu,* ***Ana Sözü,*** *19 Mayıs 1990*

	1959 Sayımı	ART. Oranı	1970 Sayımı	ART. Oranı	1979 Sayımı	ART. Oranı	1989 Sayımı	ART. Oranı	TOPLAM Nüf.Artışı	30 YILLIK Art.Oranı
MOLDAVYA										
TOPLAM	2.884.477	--	3.558.873	23,7	3.949.756	20,7	4.335.360	9,8	1.450.883	50,3
Moldovan	1.886.566	--	2.303.916	20,4	2.525.687	9,6	2.794.749	10,7	908.183	48,1
Genel Nüfusa Oranı	% 66,4		% 64,6		% 63,9		% 64,5			
Gagauz	95.856		124.902	30,3	138.000	10,5	153.458	11,2	57.602	60,1
Genel Nüfusa Oranı	% 3,3		% 3,5		% 3,5		% 3,5			
UKRAYNA										
Gagauz	23.530	--	26.454	12,5	29,398	11,1	31.967	8,7	8437	35,9
ESKİ SOVYETLER BİRLİĞİ										
Gagauz	124.000		157.000	26,6	173.000	10,2	198.000	14,5	74.000	59,7
Genel Nüfusa Oranı	%.06		% .06		% .07		% .07			

Bulgar nüfus istatistikleri Gagauzlar'ı Bulgar hanesine kaydettikleri için bunların Bulgaristan'daki[8] sayılarını bulmak mümkün olmadığı gibi Yunanistan ve Yugoslavya'da yaşayanların da ne kadar olduğunu bilmek imkânsız gözükmektedir. Moskova'da yayımlanan dünya nüfusu ile ilgili bir araştırmada Batı Avrupa'da yaşayan Gagauzlar'ın nüfusu 1985 yılında 15 bin olarak verilirken bu rakam 1987 yılında 5 bine düşmüştür.[9] Bulgar Ansiklopedisi de 1931 nüfus sayımına göre Bulgaristan'da 2987 Gagauz olduğunu kaydetmektedir.

B) GAGAUZLAR'IN MENŞE'İ

Gagauzlar'ın menşe'i hakkında bir çok nazariye mevcuttur. Bulgar tarihçileri İ.İvanov, G. Zanetov, A. Zaşuk Gagauzlar'ın Bulgar olduklarını, dillerini kaybetmelerine rağmen dinlerini muhafaza ettiklerini kaydetmektedirler.[10] Gagauzlar'ın Bulgar kökenli olduğunu iddia

8. *Elimizdeki iki kaynakta Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar'ın nüfusu 250-340 bin arasında verilmekteyse de bu rakamın doğru olması ve bu ülkede bu kadar çok Gagauz'un yaşaması imkânsızdır. Bk.Ahmet Tacemen,* ***Bulgaristan Türkleri 1878-1990,*** *Adana 1991,s.14;Mehmet Çavuş,"Bulgaristan'da Milli Azınlıklar",* ***Türk Kültürü,*** *Yıl:25 nr.290, Haziran 1987, s.343*

9. *S.İ. Bruk,* ***Naseleniye Mira: Etnodemografiçeskiy Spravoçnik,*** *Moskva 1987,s.255 Bu rakamın fazla gerçekçi olmadığını söyleyebiliriz. Bu sayıyı oldukça az buluyoruz.*

eden Peter Mutafciyev'e göre ise Bulgarlar Osmanlılar'ın baskı ve zulmü altında dillerini değiştirmeye mecbur kalırken, Deliorman bölgesinde yaşayan Müslüman Türkler de hem dinlerini hem de dillerini değiştirmek zorunda kalmışlardır.[11] Yunan araştırmacıları Amantos ve B. Lissof'a göre ise Gagauzlar'ın aslı Rum'dur. Gagauzlar'ın Rum oldukları görüşü St. Georgescu, F. Kanıtz ve Romen tarihçisi N. Iorga tarafından da kabul ve müdafaa edilmiştir.[12] Ortodoks kiliseye dair terimlerden başka Gagauzlar'la ortak hiçbir şeyi olmayan Yunanlılar, bu iddialarını ispat için Gagauz kelimesini filolojik yönden açıklamayı da denemişlerdir. Bu tür bir açıklamanın ancak amatör dilciler tarafından yapılabileceğine işaret eden Moşkof'un tesbitlerine göre Yunanlılar Gagauzlar'ın adını "Gagavüs" olarak telaffuz ederler ve bunu şöyle açıklarlar: "gag" Arnavut soylarının birinin adıdır. Arnavutlar da Yunanlılar'ın yakın akrabasıdır. "vüs" ise Yunanca "inek" demektir. Bunun için Yunanlılar'a göre "Gagauz" adı bir yandan onların eskiden ziraatla uğraştıklarını, diğer yandan ise Arnavutlar'ın akrabası olduğunu göstermektedir.[13]

Oğuznâme'nin Seyyid Lokman rivayetini esas alarak Gagauzlar'ın Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u (1261-1282) takiben Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'a sığınan Türkler olduğu tezi ilk defa Bulgar tarihçisi G.D. Balasçev tarafından ileri sürülmüştür.[14]

Anadolu Selçuklu tarihinin temel kaynaklarından biri olan ve Seyyid Lokman **Oğuznâmesi**'ne kaynaklık teşkil eden Yazıcıoğlu Ali'nin **Selçuknâme** adlı eserini incelemeyen, ancak zamanın çağdaş Bizans kaynaklarını kullanmış olan Balasçev, teorisini Seyyid

---

*10. Wlodzimierz Zajaczkowski, "K.Etnogenezu Gagauzov", **Folia Orientalia**, c.XV, Krakow 1974, s.77-86*

*11. Peter Mutafciev, **Die angebliche Einwanderung von Seldschuktürken in die Dobrudscha im XIII Jahrhundert**, Sofia 1943, s.119 vd.*

12. W.Ząjaczkowski, "K.Etnogenezu Gagauzov", s.77

*13. A.V. Moşkof, **Turetskiye Plemena na Balkanskom Poluostrove**, İzv.İmp.Russk Geograf. Obecestva KL /3(1904), s.428*

*14. Seyyid Lokman ve Oğuznâmesi için bkz.Harun Güngör, "Seyyid Lokman ve Oğuznâmesi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.44, Ekim 1986, s.91-103*

Lokman **Oğuznâmesi** ile Bizans kaynakları üzerine kurmuştur. Balasçev'e göre Gagauzlar, Anadolu Selçuklu Türkleri'nin torunlarıdır. "Gagauz" adı da "Keykâvus"tan gelmekte olup XIV. ve XV. yüzyıl Dobruca toponomisindeki **k - > g -** değişikliği bunu göstermektedir.

Balasçev'in kullanmadığı Yazıcıoğlu Ali'nin **Selçuknâmesi**'ni esas alarak Balasçev'de gördüğü eksikliği tamamlayan Wittek, Gagauzlar'ın Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben Dobruca'ya yerleşen Selçuklu Türkleri'nin torunları olduklarını, "Gagauz" adının da Balasçev'in kabul ettiği gibi "Keykâvus"tan geldiğini kabul etmektedir.[15]

Gagauzlar'ın Anadolu'dan geldikleri ve Selçuklu Türkleri'nden oldukları görüşü Osman Turan[16], Halil İnalcık[17], Kemal Karpat[18], Faruk Sümer[19], W. Zajaczkowski[20] ve İstoyan Cansızof[21] tarafından da benimsenmektedir. Çek tarihçi ve araştırmacı Constantin Jirecek ise, Gagauzlar'ı Kıpçaklar'ın Moğol İstilasından sonra Bulgaristan'da yerleşmiş olan bakiyyeleri olarak kabul etmektedir.[22]

Rus Türkolog Moşkof'a göre Gagauzlar, Kıpçak Türkleri'nin değil, 1064 yılında Tuna'yı geçerek Balkan yarımadasına yerleşen Oğuz Türkleri'nin neslindendirler. Zira, onların bir kısmının çok son-

---

15. *Paul Wittek ,"Les Gagaouzes-Les gens de Kaykâûs",* ***Rocznik Orientalistyczny,*** *c.XVIII (1951-1952),Krakow 1953,s.12-14; aynı yazar,"Yazıdjioglu Ali on the Christian Turcs of the Dobruja",* ***Bulletin of the School of Orientalistic and Asiatic Studies,*** *c.XIV (1952),s.639-668*

16. *Osman Turan,* ***Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi,*** *c.II, İstanbul 1969,s.192*

17. *Halil İnalcık, "Dobrudja",* ***Encyclopedie de l'İslam,*** *Nouvelle Edition,c.II,Leiden 1965, s.625-629*

18. *Kemal Karpat, "Gagauzlar'ın Tarihî Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar",* ***I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,*** *c.1, Ankara 1976, s.163-177*

19. *Faruk Sümer,"Gagauzlar'ın Aslı",* ***Türk Dünyası Tarih Dergisi,*** *Sayı:52,Nisan 1991 s.9-12; Sayı:53, Mayıs 1991, s.3-5*

20. *W.Zajaczkowski, "Gagauz", s.993*

21. *İstasyon Cansızof,"Balkan Şib-i Ceziresinde Türkler",* ***Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası,*** *c.XVII., İstanbul 1328, s.1095*

22. *Constantin Jirecek,* ***Das Fürstenthum Bulgarien,*** *Prag - Wien - Leipzig,1891, s.144*

ra Tuna ötesine, Rusya'ya geçip başka Türk unsurlarla kaynaşarak "Karakalpak" adı verilen bir grup oluşturduklarını ve burada Ortodoks Hristiyanlığı kabul ettiklerini ifade eden Moşkof, Moğol istilası sırasında bu Karakalpaklar'ın bir kısmının Bulgaristan'a gelerek yerleştiklerini ve Deliorman Türkleri'nin tesiri altında bugünkü Gagauzlar'ı meydana getirdiklerini kabul etmektedir.[23]

Zeki Velidi Togan[24], Akdes Nimet Kurat[25], Atanas İ. Manof[26], Müstecip Ülküsal[27], Hüseyin Namık Orkun[28], İbrahim Kafesoğlu[29], Hikmet Tanyu, Mihail Çakır[30], Kara Şemsi[31], Th. Menzel[32] ve Cami[33] çok az farklarla Gagauzlar'ın Oğuz Türkleri'nin Balkanlar'daki bakiyyesi oldukları görüşündedirler.

Son zamanlarda Gagauzlar'ın kökeni ile ilgili olarak ileri sürülen tezlerden birisi de "Gagauzlar'ın İslâmiyeti kabul etmemek için Orta Asya'dan Avrupa kıtasına kaçmış olan Türklerin torunları olduğu"dur.[34]

XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları'ndan bir bölümünün Dobruca'ya göç ettikleri, Bizanslılar tarafından Hristiyanlaştırıldıkları ve XVI. yüzyıl Osmanlı vesikalarında bölge Hristiyanlarından bazılarının "Aslan, Karagöz, Balık"[35] gibi Anadolu orijinli adlar taşıdıkları gözönüne

---

23. *V.A. Moşkof,* ***Turetskiye plemena na Balkanskom poluostrove,*** *s.409*
24. *Zeki Velidi Togan,* ***Umumi Türk Tarihine Giriş,*** *2.bs. İstanbul 1970, s.165*
25. *Akdes Nimet Kurat,* ***IV.-XVIII. YY. Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,*** *Ankara 1972, s.67; aynı yazar,* ***Peçenek Tarihi,*** *İstanbul 1937, s.151*
26. *Atanas İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *Çev.Türker Acaroğlu,Ankara 1939, s.35*
27. *Müstecip Ülküsal,* ***Dobruca ve Türkler,*** *Ankara 1966,s.16*
28. *Hüseyin Namık Orkun,* ***Türk Dünyası,*** *İstanbul 1932, s.75; aynı yazar,* ***Yeryüzündeki Türkler,*** *İstanbul 1944,s.107-109*
29. *İbrahim Kafesoğlu,* ***Türk Milli Kültürü,*** *Ankara 1977, s.176*
30. *Mihail Cihachir(Çakır),* ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *Chisinau 1934,s.21*
31. *Kara Şemsi-Yusuf Osman Bükülmez,* ***Türk Medeniyet Tarihinden Bir Yaprak,*** *İstanbul 1946, s.34*
32. *Th. Menzel, "Gagauzlar",* ***İslam Ansiklopedisi,*** *c.IV.,s.706*
33. *Cami(Baykurt),* ***Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler,*** *2.bs.,İstanbul 1931,s.22*
34. *G.A.Gaydarcı ve diğerleri,* ***Gagauz Türkçesinin Sözlüğü,*** *Aktaranlar:Abdülmecit Doğru, İsmail Kaynak, KB, Ankara 1991,s.5;Diyonis Tanasoğlu,"Gagouzlar'ın İstoryası(En Eski Zamanlardan Bu Yana)",* ***Ana Sözü,*** *Sayı : 86-87, 23 Mart 1991, s.6*

alındığında, Gagauzlar'ın sadece Oğuzlar'ın ya da Karakalpaklar'ın Balkanlar'daki bakiyyeleri oldukları hakkında ileri sürülen görüşlere de tamamen katılmak mümkün değildir.

Bütün bu görüşleri inceleyen Kowalski, Gagauzlar'ı üstüste üç tabakadan müteşekkil bir maden filizi gibi telakki etmektedir.[36] Kowalski bu üç tabakayı şöyle sıralar:

1. En eski tabaka, kuzeyli bir Türk topluluğunun bakiyyesinden,

2. İkinci tabaka, Osmanlılar'ın Balkanlar'a gelmelerinden daha önceki devre çıkan kuvvetli bir güneyli gruptan,

3. Üçüncü tabaka, Osmanlı devrinin Türk kolonistlerinden ve Türkleşmiş unsurlardan teşekkül etmiştir.

Kowalski'nin ulaştığı bu sonuç, Gagauzlar'ın sadece Karadeniz'in kuzeyinden gelerek Balkan yarımadasının çeşitli bölgelerine yerleşen Peçenek, Oğuz, Kıpçak ve Karakalpaklar'ın torunları olmadıklarını, XIII. yüzyılda Anadolu'dan göç ederek Balkanlar'a yerleşip Hristiyanlığı kabul eden Anadolu Selçuklu Türkleri'nin de torunları olduğunu ortaya koymaktadır. O halde, kısaca ifade etmek gerekirse, Gagauzlar; Peçenek, Oğuz ve Kıpçaklar'la Anadolu Selçuklu Türkleri' nden meydana gelmiş, onların sentezi bir Türk toplumudur.

C) GAGAUZ ADI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Gagauz dil, tarih, kültür ve folkloruyla ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar "Gagauz" adının kaynağı hakkında çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır.

Daha önce de izah ettiğimiz gibi, Bulgar tarihçisi G.D. Balasçev, Gagauzlar'ın adlarını Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'tan aldıklarını kabul etmektedir. Ona göre şarklı milletler **k** harfini **g** olarak telaffuz ederler. XIV-XV. yüzyıldaki Dobruca diyalektinde **k**'nin **g** gibi telaffuz edildiğine işaret eden Balasçev, Gagauz adının Keykâvus'tan geldiği görüşündedir.[37] Bu görüş P. Wittek[38], Zajaczkows-

---

35. H.İnalcık, "Dobrudja", s.626

*36. Tadeusz Kowalski, "Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est", **Polska Akademja Umcejetnasci**, Krakowie 1933, s.27*

ki[39], Karpat[40], İnalcık[41] ve Turan[42] tarafından da kabul edilmiştir.

Tarihçi Z.V.Togan[43] Gagauz adının "Kaka-uz" veya "aga-uz"-dan gelmiş olabileceğini ileri sürerken, Orkun[44], Cami[45], Barkan[46], Nayır[47] ve Mladenov[48] bu kelimenin "Gök-uz" kelimesinden gelmiş olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadırlar. Kafalı'ya göre Slav dillerinde ilk hecede **ö** sesi olmadığı için bu ses **o**'ya döner. **O** sesleri de **a** olarak telaffuz edildiğinden Gök-Oğuz kelimesi Gag-o(ğ)uz olarak söylenmiştir.[49] Slav dillerinde ve Gagauz Türkçesi'nde **ğ** sesi yoktur. Kelime ses benzeşmesiyle Gagauz şeklini almıştır.

Vecihe Hatiboğlu, "Gagauz" kelimesi hakkındaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: "Gagauz" adının sonundaki bölüm "Oğuz" kelimesinden değil de "Guz" kelimesinden gelmiş olabilir: "Yağız, Yavuz" kelimelerinde olduğu gibi. Kelimenin başındaki bölüm ise "kara/gara" olabilir. Bu durumda kelime "gara-guz" olur. "**r**" dolayısıyla bir metatez olayı düşünülebilir.[50]

Gagauz kelimesinin "kaga-uz" kelimesinden gelmiş olabileceğini ileri süren Mecit Doğru konu ile ilgili olarak, "gaga-uz", "kaga-uğuz"un batıdaki telaffuzudur (Kaga-Oğuz demektir). "Kağa" Türkmence olup bizdeki "ata"ya tekâbül eder. Böylece, Gagauzlar'ın

---

37. *P.Wittek, "Les Gagaouzes-Les gens de Kâykâus",s.23'teki 6 numaralı dipnot; Aurel Decei, "Le problème de la colonisation des Turcs Seljoukides dans la Dobrogea au XIII siècle",* ***Tarih Araştırmaları Dergisi****,c.IV,Ankara 1969,s.109*
38. *P.Wittek, "Les Gagaouzes-Les gens de Kâykâus", s.23*
39. *W.Zajaczkowski, "Gagauz", s.993*
40. *K.Karpat,"Gagauzlar'ın Tarihî Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar", s.173*
41. *H.İnalcık, "Dobrudja", s.626*
42. *Osman Turan, "Keykâvus II",* ***İslam Ansiklopedisi****, c.VI,s.645*
43. *Z.V. Togan,* ***Umumi Türk Tarihine Giriş****, s.165*
44. *H.N. Orkun,* ***Yeryüzündeki Türkler****, s.107*
45. *Cami(Baykurt),* ***Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler****, s.22*
46. *Ö.Lütfi Barkan,* ***Osmanlı İmparatorluğunda Rumeli'nin İskanı İçin Yapılan Sürgünler Mes'elesi****, İstanbul 1940, s.47*
47. *Yaşar Nabi Nayır,* ***Balkanlar ve Türklük****, Ankara 1936, s.87*
48. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.34*
49. *Mustafa Kafalı,* ***Ana Sözü****, 4 Mayıs 1991*
50. *Vecihe Hatiboğlu, "Türk Tarihinin Başlangıcı", AÜ.DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Enstitüsü,* ***Türkoloji Dergisi****", c.VIII, Ankara 1980, s.51*

Türkmen Oğuzu'nun atası eski Oğuzlar olduğu anlaşılır, demektedir.[51]

Manof, Gagauz kelimesinin izahı hususunda Moşkof ve Dimitrov'un görüşlerine baş vurur. Moşkof, "Gaga" kelimesinin Oğuzlar'a mensup hususi bir kabile mânâsını ifade ettiğini söyler. Dimitrov ise, bu kelimenin Sanskritçe "nesil" mânâsına gelen **ga** veya **gagu** kelimesinden gelebileceğini belirtir ve "Gagauz, Uzlar'ın ahfadı, halefleri demektir", der.[52] A. Bican Ercilasun ise kelimeyi izah ederken şöyle demektedir :

Gagauz kelimesinin gaga (Kıpçak Türkleri'ne verilen bir isim) ve uz kelimelerinin birleşmesinden meydana gelebileceği ve kelimenin de "Kıpçak ülkesinden gelen Oğuzlar" anlamında düşünülebileceği gibi, Uzlar'ın Kıpçaklar'la karışmasından dolayı "gaga+uz" sözünün çıktığı da düşünülebilir.[53]

Manof'a göre Gagauz kelimesi bir milletin tarihî adı değil, Oğuzlar'ın ailevî bir ünvanıdır ve Hristiyanlığı kabullerini ifade etmek için alınmıştır. Gagauz, Türk-Oğuz kavminden olan Hristiyanlardır.[54] Ülküsal da Hristiyanlığı kabul ettikleri için Oğuzlar'a bu adın verildiği görüşündedir.[55]

Başta Diyonis Tanasoğlu olmak üzere yeni nesil Gagauz araştırmacıları ise bu adın "Hak-Oğuz"dan geldiği görüşünü ileri sürmekte ve konu ile ilgili olarak; "Oğuzlardan Selçuk Bey'in oğulları kabul etmiş İslâm dinini Araplardan, bir payı da kabul etmemiş. Kendisine "Biz Hak Oğuzuz, biz dönmeyiz" demiş. Çıkmış Orta Asya'dan da gitmiş Tuna deresine, Gagouz düzülmüş "Haka-Oğuz'dan" demektedirler.[56]

İslâm Ansiklopedisi'nde Menzel konu ile ilgili olarak şu bilgiyi

---

51. *Mecit Doğru,"Yeni Bir Tasfiye" ve"ler Kaldırılıyor",* ***Tercüman****,23 Haziran 1981,s.2*
52. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.35*
53. *Ahmet B.Ercilasun, "Gagauzlar'dan Yeni Haberler";* ***Türk Kültürü****, c.XXVII, S.316, Ağustos 1989, s.(31) 479*
54. *A.İ.Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.35*
55. *Müstecip Ülküsal,* ***Dobruca ve Türkler****, s.16*
56. *Diyonis N. Tanasoğlu, "Gagouzların İstoryası (En Eski Zamanlardan Bu Yana)",* ***Ana Sözü****, Sayı:86-87, 23 Mart 1991, s.6*

vermektedir: Gagauz'daki "Auz", "Oğuz" kelimesinin kısaltılmış şeklidir: Gag (geg, gök kelimesine muadil olmalıdır) kelimesi ise, kabilenin ikinci derecede bir kolunu belirtmiş olmalıdır.[57]

Çakır'ın nakline göre Radloff "Gagauz" kelimesinin etimolojisin şöyle yapmaktadır: "Ağuz" veya "Oğuz-uz" kelimelerine Uzlar'da ihtimal bir kabile anlamı ifade eden **ga** veya **gaga** eki getirilmiştir. Böylece "Gagauz" kelimesinin meydana geldiğini kabul eden Radloff, Oğuz-Uz boylarından birinin "gaga" veya "gogu" adını taşıdığı kanaatindedir.[58]

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere "Gagauz" kelimesinin sonundaki "Uz" Oğuz kelimesinin kısaltılmış şeklidir. Kelimenin başındaki "Gaga"ya gelince, bunun "Kara, Kaga, Gaga, Haka, ve Gök" kelimelerinden gelmiş olabileceği üzerinde durulmuşsa da bu kelimenin "Gök" kelimesinden gelmiş olduğunu kabul etmek daha doğrudur. Gökoğuzlar Dobruca başta olmak üzere Balkanlar'da yaşayan Türkleri asimile edince "Gagauz" adı Oğuz boyuna bağlı olsun veya olmasın o bölgede yaşayan Türkler için kullanılmaya başlanmıştır.

Gagauz kelimesinin "Keykâvus"tan gelebileceği iddiaları ise Gagauzlar'ın **k-** harfini **g-** gibi telaffuz etmedikleri[59], II. İzzeddin Keykâvus'un tebasına önceleri Gagauzlar denilmesi gerekirken bunlara Selçuklu Türkleri denilmesi sebebiyle kabul edilemez gözükmektedir. Ayrıca kelimenin "Hak-Oğuz"dan gelmiş olması iddiası ise, dayandığı temel tarih tezinin gerçeklere uymaması yanında, "hak" kelimesinin **Divanu Lugati't-Türk**'te bile bulunmaması sebebiyle doğru olması mümkün değildir.

Gagauz adının ne zaman kullanılmaya başlandığı konusunda Osmanlı kaynakları sessiz kalmaktadır. Bizans kaynakları ise, Gagauzlar için "Türkçe konuşan Elenler" tabirini kullanmıştır.[60] Gagauz

---

57. *Th. Menzel, "Gagauzlar", İA, c.IV, s.86-87*

58. *M.Ciachir, **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ**, s.17; Y.N. Nayır,**Balkanlar ve Türklük**, s.87*

59. *A.İ.Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**, s.33; Y.N. Nayır,**Balkanlar ve Türklük** s.87*

adına ilk defa Rus kaynaklarında 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki bir "Katagrafya"da rastlanmıştır.[61]

Ç) GAGAUZLAR'IN TARİHİ

Batı Göktürk Devleti'nin çözülmesi üzerine Orta Asya'dan batıya yapılan ve ilkini Peçenekler'in meydana getirdiği göç dalgası Türk tarihinin önemli olaylarından birini teşkil eder.

VII. yüzyıl ortalarında Batı Göktürk Devleti'nin yıkılması sonucu Türk illerinde başlayan kabileler arası mücadeleler sırasında Peçenekler'in bulunduğu yerden batıya itildikleri ve Karluklar'ın kuvvetlenmesine bağlı olarak Sir Derya'nın aşağı mecrasına gittikleri kabul edilmektedir. Oğuz boylarından bir çoğunun aynı istikamette ilerlemeleri Peçenekler'i daha batıya itmiş ve onlar bu hareketleri neticesinde Hazar Hanlığı'na komşu olmuşlardır.[62]

Hazarlar'ın doğu ticaret yollarının emniyetini tehlikeye düşürmeleri sebebiyle meydana gelen Oğuz-Hazar ittifakının baskısına dayanamayan Peçenekler, 860-880 yılları arasında Don-Kuban havalisine gelmişlerdir. Peçenekler'in ileri hareketleri tek kalmamış ve Peçenekler'i Oğuzlar, onları da Kıpçaklar takip etmişlerdir.

Karadeniz'in kuzeyine gelerek Don'dan Tuna'ya kadar uzanan bozkırları baştan başa işgal edip Kiev Rusyası ile komşu olan Peçenekler 948 yılında Kiev'i kuşatarak Knez Svyatoslav'ı öldürdüler.[63]

Peçenekler'in bu sahada bulunmaları ve Ruslar'la düşman olmaları Ruslar'ın Karadeniz'e inmelerine engel oluyordu. Bu durum Peçenekler'le Bizans'ın dost olmalarını sağladı. Böylece Bizans-Peçenek dostluğu başlamış oldu. Bizansla dost olan Peçenekler doğudan huzurlu değillerdi. Zira Oğuzlar Peçenekler'in doğu cephesine hücumlarını arttırıyorlardı. Oğuz baskısı altında kalan Peçenekler XI. yüzyılın ilk

---

60. A.İ. Manof, aynı eser, s.28

61. Mihail Guboğlu , "Gagauzlar'ın Aslına Ait Faraziyeler ve Kendi Fikirlerim", ***IX. Milletlerarası Türk Tarih Kongresine Sunulmuş Bildiri Özetleri, (21-26 Eylül 1981)*** *s.54-55*

62.A.N. Kurat, ***Peçenek Tarihi,*** *s.37;aynı yazar,* ***Karadeniz Kuzeyindeki Türk Devletleri,*** *s.49-52*

63. A.N. Kurat, ***Peçenek Tarihi,*** *s.95-97; aynı yazar,* ***Karadeniz Kuzeyindeki Türk Devletleri,*** *s.49-52*

yarısında Besarabya'ya indiler.[64]

Bir yandan Oğuz kütlelerinin, diğer yandan Ruslar'ın baskısı neticesinde Peçenek reisleri arasında anlaşmazlık çıktı. 1048 yılında Belçeroğlu Kegen 20.000 Peçenek ile Kagan Turak'a karşı ayaklandı. Bizans İmparatoruna sığınmaya karar veren Kegen, Bizans'a sığındı. Kegen ve beraberindekiler Hristiyanlığı kabul ettiler. Kegen'e Tuna boyunda üç kale ve bir kısım arazi veren Monomach, aynı zamanda Kegen'in vaftiz babalığını da yaptı.[65]

Bizans imparatorundan Kegen'in iadesini isteyen Turak, isteğinin reddedilmesi üzerine kendisine bağlı kuvvetlerle Tuna'yı geçerek Bizans ülkesini yağmalamaya başladı. Fakat aralarında çıkan salgın hastalık ve Kegen'in durumu iyi değerlendirmesi sonucu Turak'a bağlı kuvvetler yenildiler. 140 Peçenek büyüğü ile Turak İstanbul'a getirilerek Hristiyan edildiler.[66] Esir edilen Peçenekler'in bir kısmı Sofya-Niş arasındaki ovalık bölgelere, diğer bir kısmı ise Kuzey Makedonya'nın değişik bölgelerine yerleştirildiler.[67]

Sofya-Niş arasında yerleştirilen Peçenekler, bir kaç defa Bizans'a baş kaldırdılarsa da başarılı olamadılar ve 29 Nisan 1091'de yapılan Lebunium savaşında mağlup edilen Peçenekler askerî güç olmaktan çıktılar. Bu olay Konstantiniyye halkı tarafından "Skitler Mayısı görmeden bir gün evvel mahvoldular..."[68] şeklinde ifade edilmiştir. Bakiyyeleri Balkanlar'ın çeşitli bölgelerine dağıldılar.[69]

Rus kaynaklarının "Torki", Bizans kaynaklarının "Uz" adını verdikleri Oğuzlar, 860-870 yılları arasında Peçenekler'i Volga nehrinin ötesine atarak o mıntıkayı işgal etmiş ve daha sonra da batıya gelmişlerdi. Kıpçak baskısı sebebiyle ileri hareketlerine devam eden

---

64. *A.İ. Kurat,* ***Peçenek Tarihi,*** *s.108-115; aynı yazar,* ***Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,*** *s.63; İ.Kafesoğlu,* ***Türk Millî Kültürü,*** *s.162*

65. *A.İ. Kurat,* ***Peçenek Tarihi,*** *s.130-133*

66. *A.İ. Kurat,* ***Peçenek Tarihi,*** *s.135; Louis Bréhier,* ***Vie et Mort de Byzance,*** *Paris 1969, s.212*

67. *A.İ. Kurat,* ***Peçenek Tarihi,*** *s.135 vd.*

68. *A.İ. Kurat,* ***Peçenek Tarihi,*** *s.224*

69. *A.İ. Kurat,* ***aynı eser,*** *s.228; aynı yazar,* ***Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,*** *s.64*

Oğuzlar, Rus ülkesini rahatsız etmeye başlamışlar ve Rus Knezlerinin ortak hareketleri sonucu 1060 yılında daha da batıya, Tuna istikametine doğru ilerleyerek 1064 yılında Tuna'yı geçmişlerdir.

Manof konu ile ilgili olarak Yunan tarihçisi Paparigopula'dan naklen şu bilgiyi vermektedir:

"1065 senesinde, Tuna'nın şimal taraflarında Uzlar yahut Oğuzlar adını taşıyan başka bir Türk kavmi zuhur etmiştir. Bu barbarlar Sikilitsi'ye göre 600.000, Zanora'ya göre 60.000 kişiden ibaret olup sayısız ve her cinsten kayıklarıyla Tuna'yı geçmiş ve orada kendilerini geçirtmemek isteyen Bulgar ve Yunan'dan mürekkep ordu kuvvetlerini dağıtarak bütün Bulgar boşluklarına dağılmışlardır. Bunların bir kısmı Selanik ve Ellada'ya kadar giderek önlerine gelen her şeyi yağma etmişler, dönüşte kışın şiddetinden yağma ettikleri şeyleri fırlatarak, acınacak bir duruma düşmüşlerdir. Fakat daha büyük bir kısım teşkil eden diğerleri Bulgaristan'daki hakimiyetlerini sürdürmeye devam etmiş ve oradan Trakya ve Makedonya'yı yağma etmişlerdir. Çar kendilerine hediyeler vermek suretiyle bunlara karşı yürümeye mecbur olmuştur. Fakat o sırada ordu gayet fakirmiş. O derece ki, ondan 60 sene evveline kadar İstanbul'dan çeşitli düşmanlara karşı mütemadiyen harekete geçen kalabalık bir orduya mukabil Konstantin Duka bu sefer Oğuzlar'a karşı ancak 150 kişi ile çıkabilmiştir. Fakat tarihin bir lütfu olmak üzere henüz sefere çıkan, Hirovakhi (Selanik civarında) mevkiine doğru yaklaşan bu küçük ordu, müthiş düşmanın açlıktan ve taundan mahvolduğunu ve Peçenekler'le Bulgarlar'ın hücumuna uğradıklarını haber almışlardır."[70]

Bu felaketten kurtulan Oğuzlar'ın bir kısmı Bizans idaresi altına girmeyi kabul etmiş, "Bizanslılar tarafından memleketin muhtelif yerlerinde, bilhassa Makedonya'da iskan edilmiş ve Bizans ordusuna daha çok Uz alınmıştır."[71] Bizans imparatorluğu bu Türk kitlelerinden "Türkopol" adı verilen askerî kıtalar oluşturmuş ve bunları kendi ülke savunmasında kullanmıştır. Bunların en çok bilineni 1071 yılında Malazgirt Savaşında Türkler'e karşı Bizans ordusunda bulunan

---

70. A.İ. Manof, ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.10-11*

71. A.İ. Kurat, ***Peçenek Tarihi,*** *s.152;aynı yazar,* ***Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,*** *s.67;Karaşemsi Reşit Saffet,* ***Hazar Türkleri Avrupa Devleti VI-XII. Asır,*** *İstanbul 1934, s.16*

Türk askerleridir.

Oğuzlar'ın diğer bir kısmı ise geriye dönerek Rusya'ya sığınmış, onların sınır muhafızlığını yapmışlardır. Ruslar tarafından Hristiyanlaştırılan bu Oğuzlar 1223 yılında Ruslarla Kıpçaklar'dan müteşekkil ordunun Moğollar tarafından imhası üzerine kitle halinde göç etmeye mecbur kalarak ikinci defa Tuna'yı geçmiş ve Dobruca'ya yerleşmişlerdir. Oğuz hareketinin Balkan tarihi ve etnografyası üzerinde derin izler bıraktığı kabul edilmektedir.[72]

Oğuzlar'ı Tuna ötesine atarak Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara (Deşt-i Kıpçak) hakim olan Kıpçaklar, 31 Mayıs 1233 tarihinde Kalka nehri boyunda cereyan eden muharebede Moğollar tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldılar.[73]

1237-1238 yıllarında Rusya'nın büyük bir bölümünü hakimiyetleri altına alan Moğollar 1239'da ikinci defa Kıpçaklar'la savaşarak onların Karadeniz'in kuzeyindeki hakimiyetlerine son verdiler. Kıpçaklar'ın büyük bir kısmı, 40.000 Kıpçak atlısı Macaristan'a sığındılar ve Hristiyanlığı da kabul ettiler. Diğer bir kısmı ise, Balkanlar'ın çeşitli bölgelerine dağıldılar.[74]

Daha önce Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk kavimleri; Peçenek, Oğuz ve Kıpçaklar tarafından iskan edilen Balkanlar, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus ile gelen Türkler tarafından iskan edildi.

Halkın hoşnutsuzluğu ve Moğol baskısı sonucu önce Antalya'ya gelen Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus, 1261 (Hicri 659) kışında maiyeti ile birlikte kadırgalara binip İstanbul'a gelerek zamanın Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'a sığındı. İbni Bibi'nin ifadesine göre, İmparator Fasiliyus bunları büyük bir hürmet ve saygı ile karşılamıştır.[75] Bizans ülkesine sığınan II. İzzeddin Keykâvus daha sonra Ali Bahadır'ı da yanına alarak İmparatora gittiler ve "Biz

---

72. *A.N. Kurat, **Peçenek Tarihi**, s151; Lászlo Rásonyi, **Tuna Köprüleri**,(Çev.Hicran Akın), TKAE, Ankara 1984, s.80*
73. *A.N. Kurat, **Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, s.92 vd*
74. *A.N. Kurat, **Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, s.96-97: İ.Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s.176*
75. *İbn-i Bibi, **El-evamirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye**, (Haz.Adnan Sadık Erzi),I, Tıpkıbasım, TTK, Ankara 1956, s.638*

Türk tâifesiyiz. Dâima şehirde duramayız, dışarıda bize yer ve yurt olsa Anadolu'dan bize taalluk Türk evleri getirip orada yaylasak ve kışlasak"[76] dediler.

Tırnova'daki Bulgar çarı Konstantin Tikh'in emellerine karşı koymak ve Bulgar sınırını emniyet altına almak hususunda Selçuklu Türkleri'nden faydalanmayı düşünen imparator, onlara Dobruca ilini verdi. "Evliyadan Sarı Saltık (Aleyhirrahme), bazı Türk obaları ile Rumeli'ne geçip, Dobruca nevahisinde sakin oldu ve Dobruca'da iki üç pâre Müslüman şehri, otuz kırk bölük Türk obaları vardı."[77] Selçuklu Türkleri'nin Dobruca mıntıkasına yerleşmeleri daha önce bu bölgede mevcut olan Türk varlığını güçlendirmiştir.

Ancak çok geçmeden İstanbul'da kalan sultan ve taraftarları imparator Mihail Paleolog'u devirip iktidarı ele geçirmeye çalışmakla suçlanmış, bunu bahane eden imparator Selçuklu emirlerinden Ali Bahadır'ı öldürtmüş, emir-i ahur Uğurlu Bey'in gözlerine mil çektirmiş ve bu arada Sultan II. İzzeddin Keykâvus'u da hapsettirmiştir.

Bundan sonra gelişen olaylar **Müsameretü'l-Ahbar**'da şöyle anlatılmaktadır:[78]

"Bu hadiseden bir müddet sonra Berke Han'ın hatunu olan, Sultan İzzeddin'in halası yeğenini firenklerin elinden kurtarmak için hanı teşvik etti. Berke Han, vaktiyle Anadoluya elçilikle gönderilmiş olan ordu emirlerinden Kutluğ'u bir kaç bin süvari ile Sultanı kurtarmağa memur etti. Kutluğ, tecrübeli, yiğit bir kumandandı. Deniz yolundan gemilerle geçti. Hiç kimsenin haberi olmadığı bir zamanda ansızın İstanbul kıyılarına çıkarak Sultanın mahpus bulunduğu kaleye yürüdü; İzzeddin'i kale halkından istedi. Muhafızlar bu isteği yerine getirmeğe yanaşmadıklarından Kutluğ, her tarafa sarkıntılık yapmağa, yakıp yıkmağa, meyva ağaçlarını kestirmeğe başladı. Kale halkı, nihayet yapılan büyük ölçüdeki zararları önlemek için Sultanı bütün arkadaşlarıyla birlikte salıvermeğe razı oldular.

---

76. *Yazıcıoğlu Ali,* ***Selçukname,****(Yazma),Topkapı Sarayı Müz.Kütp.Revan Bl.,nr.1391 vr.375b; Reşit Saffet Atabinen,* ***Les Turcs à Constantinople du V au XV Siècle,*** *İstanbul 1954, s.34*
77. *Yazıcıoğlu Ali,* ***Selçukname,*** *Revan Bl.nr.1390,vr.464a;H.İnalcık"Dobrudja Mad." s.626*
78. *Aksaraylı Mehmetoğlu Kerimüddin Mahmud,* ***Müsameretü'l -Ahbâr,****(Farsça Neşreden . Osman Turan) TTK, Ankara 1944, s.75-76; aynı eserin tercümesi için bkz. Çev. M.Nuri Gençosman,* ***Selçûki Devletleri Tarihi,****(önsöz ve notlarla yayınlayan : Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1943, s.163*

Kutluğ Melik bundan sonra öteki mahpusların bulundukları yerlere gitti; hepsini kurtardı. Bütün bu cemaatı askerleriyle geçtiği deniz yoluyla tekrar Kırım topraklarına götürdü."

İşte, Dobruca havalisinde yerleşen bu Türkler İzzeddin Keykâvus'u takip ederek Sarı Saltık'la birlikte Kırım'a gittiler. Bu durum Oğuzname'de, "Dobruca Türklerini Sarı Saltık ile Deşt-i Kıpçak'a iletip Solcad ve Soğdak'ı(Sudak) sultana tımar ve Türklere yer ve yurt verdi..." diye anlatılmaktadır.[79]

II. İzzeddin Keykâvus'un 1278 yılında Kırım'da ölmesinden sonra Türkler'in durumunu Yazıcıoğlu Ali şöyle anlatmaktadır: "Merhūm Sarı Saltık, Berke Han hükmüyle geçirip karadan geri yurtlarına Dobruca iline getirdi 1281 (H.680). Bu Türkmenler Sarı Saltık ölünceye kadar Dobruca'da kaldılar. Ne var ki, "O tarihte Rum ilinde Dobruca vilayetinde duran Müslümanlar Halil Ece ile göçüp gemiyle Karasi iline geçtiler. Zira Anadolu'da fetret devri olup ahbar münkatı' idi ve Rum ilinde Bulgar beğleri huruc edip Fasiliyus üzerine müstevli olup Rum ilinin ekserisini almışlardı. O sebepten onlardan üşenip göçüp Anadolu'ya geçtiler..." Bunlardan bir kısmı Anadolu'ya geçerek Karasi iline yerleşmiş, Dobruca'da kalanlar ise Sarı Saltık'ın ölümünden sonra "Mürted ve Ahriyan" olmuşlardır.[80]

Peçenek, Oğuz, Kıpçak ve Selçuklu Türkleri tarafından tamamen Türk bölgesi haline getirilmiş olan Dobruca bir devletin kurulabilmesi için en uygun mıntıka idi. Zira, Bizans çok zayıf, Altın Ordu çok uzakta idi ve her iki devlet de bölgeyi kontrol edemiyorlardı.

Hristiyanlaşmış bir Türk ailesinden gelen Balık bu durumdan faydalanarak bölgede bir Oğuz (Gagauz) Devleti kurdu. Devletin

---

79. *Yazıcıoğlu Ali,* ***Selçukname,*** *(Yazma),Revan Bl.,nr.1390, vr.464 a;Müneccimbaşı* ***Camiü'd-Düvel,*** *(Ar. Yazma), Beyazıt Devlet Ktp., nr.5019,vr.1124b;İbn-i Bibi,* ***El evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Ala'iyye,*** *s.639; J.v.Hammer,* ***Histoire de l'Empire Ottoman,*** *c.1, Paris 1884, s.20*
80. *Yazıcıoğlu Ali,* ***Selçukname,*** *Revan Bl., nr.1391, vr.445b*
81. *Manof, Çakır ve Zajaczkowski yukarıda zikredilen eserlerinde Dobruca'da ilk Türk Oğuz beyliğinin II.İzzedddin Keykâvus tarafından kurulduğunu,Keykâvus'un yerine Sarı Saltık'ı vekil bırakarak İstanbul'a döndüğünü kabul ederler.Ne var ki Keykâvus'un Dobruca'ya gittiğine dair kaynaklarda hiç bir bilgi mevcut değildir. A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.24; M.Ciachir,* ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.13-15;Zajaczkowski,"Gagauz", s.993; H.İnalcık, "Dobrudja", s.626*

başkenti Balçık (Karvuna) şehri idi. Resmi dini ise Hristiyanlık idi.[81]

Balık doğrudan doğruya Bulgar çarları ile siyasî ilişkilerde bulunduğu gibi Bizans imparatorları, Tatarlar ve Venediklilerle de ticaret antlaşması yapmıştır. 1346 yılında İstanbul'da çıkan bir kargaşada İmparatoriçe Anne (Anne de Savoie) tarafından kendisinden yardım isteğinde bulunulan Balık, kardeşleri Theodor ve Dobrotiç kumandasında 1000 atlı göndererek imparatoriçenin isteğini yerine getirmiştir.[82]

Balık'ın 1357 yılında ölümünden sonra yerine kardeşi Dobrotiç geçmiştir. [83] Bizanslılarla ailevi bağlarından dolayı "Despot"[84] ünvanı verilen Dobrotiç macera peşinde koşan bir prens olup, Karadeniz'de donanması ve korsan gemileri vardı. Merkezi evvelce Varna idi. Emmona yani şimdiki Emine Burnu bölgesi ile Misivri yanında Kozyak kaleleri de buna aitti. Kendi idaresindeki yerleri Bulgar Kilisesi'nden ayırıp İstanbul Patrikliğine bağlamıştı. Karadenizde kolonileri olan Cenevizlilerle çok çarpışmıştı.

Daha önce "İskit Yurdu" diye anılan bu bölge Dobrotiç'in hakim olmasından sonra onun adına izafeten "Dobrotiç Yurdu" diye anılmaya başlamış ve Türkçeye "Dobruca" olarak geçmiştir.[86]

Dobrotiç'in ölümünden sonra yerine Yanko(İvangos) geçmiştir(1386). Anası bir Rum olan Yanko kendi adına paralar bastırmış, çeşitli devletlerle de ticaret antlaşmaları yapmıştır.[87]

---

82. *A.İ.Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****,s.24-25; M.Ciachir,* ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ****, s.14; Zajaczkowski,"Gagauz",s.993; Kafesoğlu,* ***Türk Milli Kültürü****, s.177; Atabien,* ***Les Turcs á Constantinople du V au XV Siècle****, s.40*
83. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.25; M.Ciachir,* ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ****, s.15; Zajaczkowski, "Gagauz",s.993; H.İnalcık,"Dobrudja", s.626; İ.Kafesoğlu,* ***Türk Milli Kültürü****, s.177*
84. *İ. Hakkı Uzunçarşılı,* ***Osmanlı Tarihi****, c.1, 3.bs.,Ankara 1972,s.190; A.Decei, "Dobruca" İA, c.3, s.633*
85. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.25; A.Decei, "Dobruca", s.663*
86. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.25; M.Ciachir,* ***Besarabielâ Gagauzlarân İstorieasâ****, s15; İ. Kafesoğlu,* ***Türk Milli Kültürü****, s.177; A.Decei "Dobruca", s.633-634*
87. *İ.Kafesoğlu,* ***Türk Milli Kültürü****,s.177; A.Decei, "Dobruca", s.634-635; İ.Kafesoğlu, "Türkler",* ***İslam Ansiklopedisi****, c.12/2, s.209*

Karadeniz ve Balkanlar'da önemli bir siyasî rol oynayan bu küçük Oğuz devletinin toprakları 1417 yılında Osmanlı ülkesine katılmıştır.[88] Oğuz devletinin Osmanlı hakimiyeti altına girmesinden sonra, halkın bir kısmı Müslüman olmuş, bir kısmı da Hristiyan olarak kalmışlardır. Önceki Gagauz Devleti'nin al zemin üzerine resmedilmiş beyaz bir horoz resmi bulunan bayrağına karşın[89] günümüzde Gagauz Devleti'nin bayrağı, mavi zemin üzerine yerleştirilmiş bir dolunay içinde Bozkurt başlıdır. Mavi zeminin etrafında eski bayraklarının hatırası olmak üzere horozlar yer almaktadır. Fakat kültür tarihçileri Türkler'de horozun sembol olarak bulunmadığı, ancak bunun kartal, şahin gibi kuşlardan birisi olması gerektiği görüşündedirler.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra, milliyetlerine bakmaksızın bütün Ortodoksların başı olarak Rum Patriği'ni tanımış, Patriğe dinî yetkiler dışında bir takım idarî yetkiler de vermiştir. Gagauzlar'la ilgili kaynakların yıllarca sessiz kalmalarına rağmen, onların da Patriğin otoritesi altına girdiği ve bir kısmının Rumlar'ın etkisinde kaldığı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte Osmanlılar tarafından düzenlenen bazı defterlerde Gagauz adı doğrudan kullanılmamasına rağmen, Gagauz oldukları hemen anlaşılabilecek bazı kişi adlarına rastlandığı ifade edilmektedir.[90]

Karadeniz'in kıyı şeridinde yaşayan "Asıl Gagauzlar" veya "Deniz Gagauzları" adı verilen Gagauzlar, Rumlar'ın etkisi altında kalmış ve Rum okullarında eğitim görmüş olan Rum papazları tarafından temsil edilmişlerdir. Ancak Moşkof'un tespit ettiği bir türküden Osmanlılar'la beraber 1715(H.1227) tarihli Mora seferine katıldıkları anlaşılmaktadır. Bu türkü şöyledir:

İstambol'dan çıktı baş selamet,
Mora'ya varmadı koptu kıyamet,
Yeniçerilerimiz Allah'a emanet,
Urumeli dilbazdır bil padişahım,
Urum dilber kiâfeldir (?) kır padişahım.

---

88. A.İ. Manof, ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.39; H.N. Orkun,* ***Türk Dünyası****, s.75*

89. V.A. Moşkof, ***Nareçiya bessarabskix gagauzov****/Radloff, "Proben", c.10 St. Petersburg 1904, s.302*

90. Ahmet Cebeci, "Osmanlı Devletinde Gagauzlar", ***Türk Kültürü****, S.354(Ekim 1992) s.583-589*

İstambol'dan çıktı fes altın ucu
Osmannıya yetmedi kâfirin gücü
Osmannının kılıcı zihirden acı.
Mora dedikleri yengin kasaba.
Kesilen kelalar gelmez yesaba.
Beylikli kapusun yeşik mi sandın
Yeniçerilerimizi gevşek mi sandın
Mora'nın ortasında üç mermer direk
Sefer olmasına yok muydu gerek
Osmannı çırıştırdı kaldı-kalmadı yürek.[91]

1867 yılında İstanbul Patrikliği'ne verilen bir rapordan "Türkçe konuşan Elenler" adı verilen Gagauzlar'ın Varna Rum Metropolitliği'nden ayrılarak Varna'da yeni kurulan Bulgar Kilisesi cemaatine bağlanmaya, çocuklarını da Bulgar okullarına göndermeye başladıklarını tespit etmek mümkün olmaktadır.[92] Bununla beraber Gagauzlar'ın büyük bir kısmı Rum Metropolitliği'ne bağlılıklarını sürdürmüş, Karamanlıca adı verilen Grek harfleri ile yazılmış Türkçe dinî kitapları okumuşlardır.[93]

1878 yılında Bulgar Devleti'nin kurulmasından sonra Bulgar Devleti Gagauzlar'ı askere almaya başlamış, bu durumu kendine yediremeyen Gagauzlar; İran, Yunanistan ve Osmanlı devletine iltica etmişlerse de sonraları tekrar ülkelerine dönmüşlerdir.[94]

Balkan yarımadasının değişik bölgelerinde yaşayan Gagauzlar, 1739, 1768 ve 1774 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus savaşlarını takip eden yıllarda Bulgarlar'ın baskısı ve Ruslar'ın da teşviki ile eski yerlerini bırakıp Moldavya içine göç etmeye başladılar. Bu göçte Küçük Kaynarca Antlaşması(21 Haziran 1774)'nın da rolünü unutmamak gerekir. Zira, bu antlaşmanın 7. ve 14. maddelerinde Ruslar Ortodokslar'ın hâmiliğini üstlenmişlerdir. Ayrıca bu göçte Vidin paşası Pazvand oğlu Osman ile başına topladığı, Rumeli'de ün salmış Ma-

---

*91. V.A. Moşkof, **Nareçiya bessarabskix gagauzov,** s.302*

*92. A.İ. Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler),** s.28*

*93. A.İ. Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler),** s.28; Y.N.Nayır, **Balkanlar ve Türklük** s.82; W. Zajaczkowski, "Gagauz", s.994*

*94. A.İ. Manof,. **Gagauzlar (Hristiyan Türkler),** s.38*

car Ali, Kambur İbrahim ve Kara Feyzi gibi eşkiyaların da etkili olduğunu söylemek mümkündür.[95] Moldavya boyarları, bu göçte Gagauzlar'a iş ve toprak vererek onların Moldavya'da yerleşmelerine yardımcı olmuşlardır.[96]

1770 yılında Moldavya'da ilk kez olarak biri "Çadır", diğeri de "Orak" adlı iki köy kuran Gagauzlar, 1804 yılına kadar Moldavya içinde ve Dobruca'da dağınık halde yaşamışlardır. 1812 yılında yapılan Bükreş Antlaşması sonucu, 1807 yılında Tatarlar'ın Bucak'tan çıkarılması üzerine Ruslar'ın teşviki ve "her çorbacıya [97] 50 desatina [98] toprak" vermesiyle Gagauzlar, Bucak'a yerleşmeye başlamışlardır. 1818 yılında Çadırlı Gagauzlar Çadır'ı, Oraklı Gagauzlar da Avdarma köyünü kurmuşlardır.[99] Besarabya'ya göç etmeye devam eden Gagauzlar'ın 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki bir Katağrafyada 19 adet köy kurdukları kaydedilmiştir.[100] Ayrıca belirtmek gerekir ki, Gagauzlar'dan bir kısmı söz konusu tarihten daha önce gelip Tatar köylerine yerleşip onlarla birlikte yaşarken Ruslar da daha sonra Moldavya'ya gelen Gagauzlar'ı özellikle Tatarlar tarafından boşaltılmış köylere yerleştirmişlerdir. Gerek mikro, gerekse makro toponomi de Gagauzlarca meskun bu köylerden bazılarının eski Tatar köyleri olduğunu göstermektedir.

Bu durumu Gagauz tarihçisi Diyonis Tanasoğlu şöyle anlatmaktadır:

"Gagauzlar'ın çoğu Besarabya'ya geldiler. Ama kimi bölükleri Türkiye'ye (Anadolu'ya), Yunanistan'a gitmişler. Çoğu Tuna'yı bir kaç yerden geçmişler. Dobruca'dan İsakça kasabasına yakın, bu taraftan da Satunoy köyüne yakın yerden. Tatarlar'ın bıraktığı Bucak'taki köylere yerleşmişler. Bazılarını Çarlık 1807 yılında buradan Kırım'a göndermiş. Çoğu da Silistre'den Valahiye'ye (Munteniye'ye) geçmişler ve Moldavya'ya gelmişler. Burada Huş, Birlad, Galaç ve Vasluy cudestlerin

---

95. *A.Cevat Eren, "Pazvand-oğlu Osman",* ***İslam Ansiklopedisi,*** *c.9, s.553*
96. *M. Ciachir,* ***Besarabieală Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.24*
97. ***Çorbacı:*** *Taşrada Hristiyanlar'ın ileri geleni, köy büyüğü. (Şemseddin Sami,* ***Kamus-i Türkî,*** *Dersaadet 1317, s.519)*
98. ***Desatina(desiatin):*** *Eski Rusya'da 1,09 hektara eşit toprak parçası (Haz. E.M.-E. Mustafayev ve V.G.Şçerbinin,* ***Rusça-Türkçe Sözlük,*** *Sosyal Yay., İstanbul tarihsiz, (Moskova 1972'den tıpkıbasım), s.180*
99. *M.Ciachir,* ***Besarabieală Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.24-25*
100. *Mihail Guboğlu, "Gagauzlar'ın Aslına Ait Faraziyeler ve Kendi Fikirlerim", s.53*

boyarlarıyla dövüşmüşler, bazıları da onları orada bir hayli tutup köy düzdürmüşler, toprak işletmişler...

Gagauzlar burada Moldavan dilini öğrenmişler, onların Latin alfabesini kullanmışlar. Bir çok Gagauz soyadlarını, lakaplarını Moldavanca'ya çevirmiş: Kokoş, Durmi, Purde, Galatsan, Bordey, Baluş, Marin gibi.

Sonra Gagauzlar Prut'u geçtiler, önce şimdiki Leova'ya yerleştiler. Burada Çadır, Orak vs. köyler kurdular. Daha sonra da boyarlardan kurtulup daha aşağıya Bucak'a indiler. Bucak'ta Tatarlar'ın bıraktığı yerleri Rus idareciler Gagauzlar'a paylaştırdılar ve Gagauzlar bu topraklara yerleştiler.

Gagauzlar Tatarlar'dan kalan bu köylere yerleşmişler, bunun yanında kendileri de yeni köyler kurmuşlardır. Balkanlar'da hayvancılık, çiftcilik, bağcılık ve ticaretle uğraşan Gagauzlar aynı işleri Bucak'ta da yapmaya devam etmişlerdir. Burada asırlardır işlenmemiş toprakları büyük bir gayretle işlemişler, bu kıraç araziyi verimli hale getirerek kendilerine yurt yapmışlardır."[101]

Ruslar'ın bir yandan ekonomik baskısı, diğer yandan da ırkçı politikaları Gagauzlar'ı eziyor ve yok ediyordu. 1906 yılının başında Komrat başta olmak üzere Gagauzlar Çarlığa karşı ayaklandılar. Silahlı Gagauz birlikleri Rus askerlerini ve görevlilerini etkisiz hale getirerek 6 Ocak 1906 tarihinde Komrat'ta Gagauz Devleti'ni kurduklarını ilan ettiler. Bu devletin tanınması için bazı girişimlerde bulundular. Fakat 10 gün geçmeden kuvvetli Rus orduları gelerek devleti ortadan kaldırdı. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen Gagauzlar bu çok kısa ömürlü devletlerini ve bu devletin kurucuları arasında yer alan Komrat'tan Atmaca Pavli'nin oğlu Andruş Galaçan, G. Georgiev, Bolfos, Pokrgras gibi atalarını unutmadılar. Bu ayaklanma Gagauzlar'ın aklında ve yüreğinde bağımsızlık ateşini sürekli yanık tuttu. Gagauzlar bugün özgür yaşadıkları 10 günlük kısa dönemin hatırasını yaptıkları büyük toplantılar ve eğlencelerle yaşatmaya çalışıyorlar.[102]

Geçim sıkıntısı sebebiyle Gagauzlar'ın bir bölümü 1909 - 1910 yıllarında Orta Asya'ya göçüp Kazakistan'ın Turgay bölgesine yerleşmişlerdir. Bu olay bir Gagauz türküsünde şöyle anlatılmaktadır :

Salı günü çinsabalen

---

101. D. Tanasoğlu, "Gagouzlar'ın İstoryası" ***Ana Sözü,*** *10 Ağustos 1991*

102. D. Tanasoğlu, "Gagouzlar'ın İstoryası" ***Ana Sözü,*** *10 Ağustos 1991*

Desetskiyler (sokak bekçileri) gezişirler
Kim Turgaycı aşağı insin
Aşağı insin, naçal'n'a(şefe) gitsin.
Turgaycılar zavallılar
Hepsi de aşağı inmiş
Aşağı inmiş, naçal'n'a gitmiş
Naçal'nik onlara tarif vermiş:
Cuma gününe srok (mühlet) bırakmış
Cuma günü taşınsınlar;
Turgaycılar zavalılar,
Cuma günü taşınmışlar,
Bagajları yükletmişler,
Sabah olunca sekiz saatte
Turgaycılar vokzalda(istasyon) olsun
Sabah oldu sekiz saatta,
Turgaycılar vokzala geldi.
Kondoktörler bağrışırlar:
"Turgaycılar poyezde(trene) binsin,
Çadırlılar geri olsun"
Ne pek zormuş dirde ayrılmak
Hem kardaş, hem kızkardaştan!
Kondoktörler çatıları attılar,
Poyezdleri bağırttılar.
Turgaycıların haberi olsun,
Uşaklarını toplasınlar.

Daha sonra bir grup Gagauz 1925 yılında kendi anayurtları Bucak'tan ayrılarak Taşkent civarında yerleşmişlerdir. [103] II. Dünya savaşı öncesinde Romanya'da yaşayan Gagauzlar'ın bir kısmı işçi olarak Güney Amerika ülkelerinden Arjantin ve Brezilya'ya giderek orada yerleşmiş ve bir kaç Gagauz köyü kurmuşlardır.

1940 yılında Besarabyalı Gagauzlar'ın toprakları Sovyetler Birliği topraklarına katılmıştır. 1949 yılında Moldavya ve Ukrayna'daki Gagauz köyleri Bucak'a nakledildiği gibi, Romanya ve Bulgaristan'daki Gagauzlar'ın bir kısmı da aynı bölgeye yerleştirilmiştir.

---

103. R.L. Bigaev, P.A.Danilov ve M.U. Umarov,"Orta Asya'da Yaşayan Gagauzlar'ın Folklorları Üzerine", (Çev.Harun Güngör), ***Türk Dünyası Araştırmaları,*** *S.22, Şubat 1983, s.183 - 195*

Moldavya Cumhuriyeti'nin içerisinde yaşayan 153 bin Gagauz Türkü 19 Ağustos 1990 tarihinde Komrat şehrinde Moldavya'dan ayrılarak yeniden bağımsız bir Gagauz Cumhuriyeti kurduklarını ilan ettiler. Daha bonra Stepan Topal'ı meclis başkanı seçtiler ve arkasından genel seçimlere gittiler. Bugün henüz tanınmamış, ama tanınması için büyük bir mücadele veren Otonom Gagauz Devleti'nin bağımsızlık savaşını M.Türker Acaroğlu'nun basından yaptığı derlemelerden takip edelim :

19 Haziran 1990 : Gagauz Türkleri Moldavya'nın güney kesimlerinde Bucak'ta kendilerine Özerk bir Cumhuriyet kurulması için gösteri yapmaya başladılar. Gagauz halkının toplam nüfusunun büyük bir kısmını oluşturduğu Moldavya'nın bağcılık merkezi olan Komrat şehrinde bir gösteri düzenleyen Gagauz milliyetçileri, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin'den yardım istediler.

25 Haziran 1990 : Moldavya Parlamentosu'nun aldığı bir kararda, cumhuriyet toprakları ve doğal zenginliklerinin SSCB'ye değil, Moldavya'ya ait olduğu belirtildi.

19 Ağustos 1990 : Gagauz Cumhuriyeti kuruldu. Moldavya'nın güneyindeki Komrat yöresinin milletvekilleri, Gagauz Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıkladılar. TASS Ajansı, Gagauzlar'ın çoğunluğu oluşturduğu Komrat bölgesi temsilcilerinden bir grubun "Kurucu Kongre" oluşturarak, "Gagauz halkının, Moldavya Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını alması"na ilişkin bir bildirgeyi kabul ettiğini bildirdi.

2 Ekim 1990 : Gökoğuzlar'ın zaferi. Oluşturdukları meclisin başkanını seçtiler. Moldavya Meclisi'nden temsilcileri atılan Gagauzlar bütün engellemelere karşın, başarıyla oluşturdukları parlamentonun başkanını belirlediler. Başkanlığa 52 yaşında bir mühendis olan Stepan TOPAL'ı getirdiler. Gök mavisi zemin üzerinde yaldızlı bir daire içinde bir bozkurt başı içeren milli bayraklarını da Meclis binasına çektiler.

26 Ekim 1990 : Gagauzlar genel seçim yapıyor. Moldavya'da gerginlik. Komrat kentinin işgalinden korkuluyor. Seçimlere gitme kararının alınması Moldavya yönetiminin öfkesine sebep oldu. Gagauzlar'ın uyarılara karşın seçim hazırlıklarını sürdürmesi ve seçimde kararlı olmaları üzerine, bölgeye asker gönderilmesi kararı alındı.

Gagauzlar'a karşı Moldavya'da gönüllü birlikler kurulmaya başlandı.

27 Ekim 1990 : Gagauz Türkleri ile Moldavanlar arasındaki gerginlik yükseliyor. Parlamento olağanüstü durum ilan etti. Moldavya'da iç savaş çanları çalıyor. Parlamento olağanüstü durumun Moldavya birliklerince uygulanacağını bildirdi.

28 Ekim 1990 : Gagauz Türkleri'yle Moldavanlar arasında görüşmeler başladı. Komrat yakınlarında Çimişli kasabasında görüşmeler yapıldı. Son günlerde yaşanan gerilime karşın, Gagauz liderleri, bağımsız cumhuriyet mücadelesinden vazgeçmeye niyetli olmadıklarını ilan ettiler. Gagauz Cumhuriyeti'nin hükümeti niteliğindeki "Geçici Komite" üyelerinden Konstantin Tavşancı ile Mihail Kendigelen, İnterfaks Ajansı'na verdikleri demeçte bağımsızlık için yola çıkmış bir halkı hiç kimsenin durduramıyacağına inandıklarını söylediler.

29 Ekim 1990 : Moldavyalılar, Komrat'ın elektrik ve suyunu kestiler. Gökoğuzlar kuşatma altında. Yönetimin isteği üzerine, Sovyet İçişleri Bakanlığı bölgeye özel birlikler gönderdi.

30 Ekim 1990 : Moldavya'da gerginlik sürüyor. Görüşmeler hâlâ umut kaynağı. Gökoğuzlar taviz vermiyor. Moskova radyosu da Moldavya'nın güney bölgesinde durumun çok gergin olduğunu duyurdu.

31 Ekim 1990 : Moldavya Meclisi ayrılıkçı davranışlarla suçladığı on Gagauz milletvekilini parlamentodan uzaklaştırdı. Moldavya Parlamentosu'ndan atılan Gagauz milletvekilleri arasında üç de lider var. Gökoğuzlar'ın bağımsızlık istekleri parlamentoya yansıyınca, milliyetçiler çekildi. Moldavya'da yaşayan ve genel nüfusun %13'ünü oluşturan Ruslar da kendi yönetimleri için seçim hazırlığına başladılar.

1 Kasım 1990 : Moldavya yetkililerinin engelleme çabaları sonuç vermedi. Gökoğuz meclisi açıldı. Gökoğuzlar, geçtiğimiz günler-

---

104. M. Türker Acaroğlu,"Gagauzca'da Takma adlar-Soyadları-Yer-Adları", ***IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri,*** *Ankara 1992, s.7-9.*
Acaroğlu bu haberlerin bir çoğunun kendisinin de belirttiği gibi ***Milliyet*** *gazetesinden derlemiştir. Gagauzlar'ı ve bağımsızlık mücadelelerini Türk basınından Milliyet gazetesinin Moskova muhabiri Cenk Başlamış yakından takip etmiş ve haberleriyle bu küçük Türk toplumunun ülkemizde tanınmasına büyük hizmet etmiştir.*

de de muhtemel saldırılara karşı barikatlar oluştururken, kurt başlı bayraklarını da çektiler.

3 Kasım 1990 : Moskova'ya öfke. Moldavya, Gökoğuzlar'a kızıp bağımsızlık ilanına hazırlanıyor.[104]

Gagauz Devleti'nin temsilcilerinden Maria V. Maruneviç ve Georgi Ratkoğlu 1991 yılı Şubat ayı içerisinde Türkiye'yi ziyaret ederek bir çok basın mensubu ve devlet adamlarımızla görüşmüşlerdir. Bu ziyaretlerle birlikte resmi olarak Türkiye - Gagauzistan ilişkileri de kurulmuş oldu. Bugün resmen tanınmamış olmasına rağmen ülkemize 78 Gagauz öğrencinin yükseköğrenim için gelmiş olmaları bile bu ilişkilerin sürmekte olduğunu göstermektedir.

Gagauzlar'ın Moldavya'dan ayrılarak kendilerine ait bir devlet kurmalarının sebeplerini Prof. Dr. Maria V. Maruneviç şöyle açıklamaktadır :

"Bir parça ekmek, bir parça su olunca insan yaşar. Eğer buna yaşamak denirse. Ama biz öyle düşünüyoruz ki kültürsüz insan yok, nice çok yaşasın. Öyle vakit gelir ki kalırız dilsiz, kalırız âdetsiz, kalırız hiçbir şeysiz. Kendi kültürümüz yok olur. O zaman başka halkın kültürünü alasınız! O zaman kaybolasınız ! İşte biz bunun için kendimizi, kültürümüzü kurtaralım dedik. Fakat nasıl kurtaralım? Biz düşündük, bu işe girsin halk, yapsın bu işi. Olmadan kendi Cumhuriyeti, olmadan kendi insanının bu kültürü işleyecek insanlar, yok olacağız. Bizim adamlarımız öğrensin, işlesin kendi insanlarına. Eğer bunları öğrenmezsek, insanlara "karanlık" derlerdi. Onun için biz kurduk Cumhuriyet. Kendi kanunlarını kendin kurarsın. İşte onun için çıktık yola. Bizi yıllarca aldattılar, hakkımızı vermediler. Onun için biz buradayız. Pek büyük ümitlerimiz var. Türkiye sanırız, ümitlerimizi boşa çıkarmıyacak. Bizim kültürümüz hepten kaybolmadı,fakat pek az kaldı. Biz kurmazsak Cumhuriyeti, bunlar da kalmayacaktı. Bizim kuvvetimiz yok. Vaktimiz geçiyor. Biz kendi kültürümüzü tekrar ayağa kaldırmak için çalışıyoruz. Bu yolda bize zorluk pek çok. Fakat Gagauz'da çökmek yoktur. Gagauz var ölmeğe, ama diz çökmeğe yoktur."[105]

Gagauz Türkleri'nin otonom devletlerinin başkenti Komrat'tır. Burası 30 bine yakın Türkün yaşadığı bir şehirdir. Gagauz Türkleri'nin toplu olarak yaşadığı ikinci şehir Çadır'dır. Bu iki şehrin dışında

---

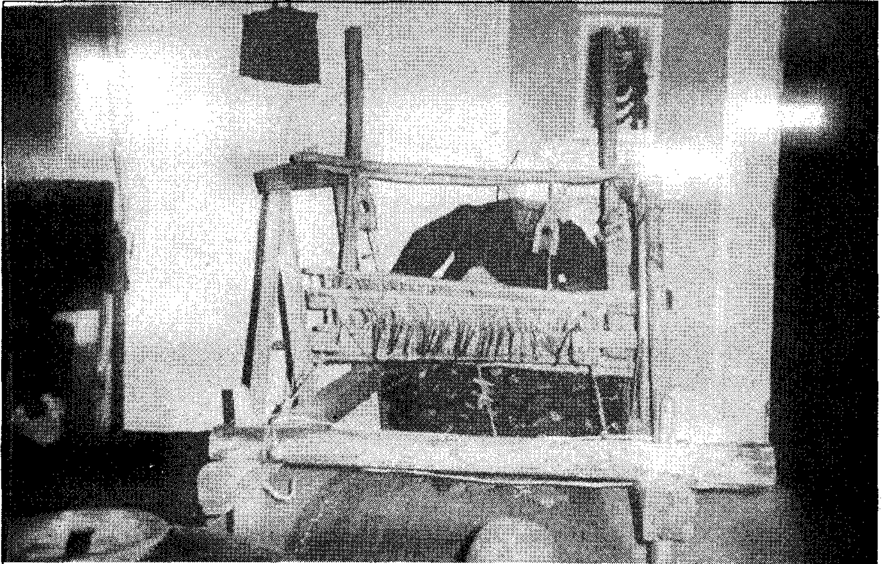
*105. **Türkiye**, 19 Şubat 1991 Salı, s.15*

26 Gagauz köyü ve kasabası vardır.

Gagauz Milli Parlamentosu 26 Ekim 1990'daki seçimlerle gelen 76 milletvekilinden meydana gelmektedir. Bunlardan başka Kişinev'deki Moldavan Parlamentosu'nda da Gagauz bölgesinden seçilmiş halen 10 milletvekili görev yapmaktadır. Bu sayı daha önce 13 iken, 3 Gagauz milletvekili Komrat meclisinde yer aldıkları için Kişinev'den ayrılmışlardır.

Komrat'ta ilan edilen Gagauz Otonom Devleti'ni Moldavya hükümeti şimdiye kadar kabul etmemiştir. Moldavan başbakan bu konuda bir proje hazırlamış ve meclise vermiş olmasına rağmen meclis bunu henüz görüşmemiştir. Fakat hem başbakanın hem de milletvekillerinin tavırları yavaş yavaş yumuşamaktadır. Bunda Türkiye'nin Kişinev'de açtığı konsolosluğun da büyük rolü vardır.

Komrat Meclisi'nde Mihail Kendigelen Meclis Başkanı, Fedor Manalov Başbakan ve Stepan Topal Cumhurbaşkanı olarak görev yapıyorlar. Ülkemizle ilişkilerde büyük emeği olan Prof. Dr. Maria Maruneviç de Meclis Milli Eğitim ve Öğretim Komisyonu Başkanıdır. Meclis, **Parlamento'dan Haberler** adlı Türkçe bir gazete çıkarıyor.

Gagauz Tarih - Etnografya Müzesinde bir dokuma tezgahı (Beşalma)

II. BÖLÜM
GAGAUZLAR'IN DİL, EDEBİYAT VE BASINI

A. DİL

Gagauz Türkçesi yaşayan Türk diyalektlerinden biridir. Baskakov'a göre Oğuz grubunun bir kolu olarak Hazar Denizi'nin kuzeyinden, Karadeniz'in kuzey kıyıları ve Güney Rusya bozkırları boyunca batıya doğru göç eden, Tuna'nın aşağı bölgelerinde yerleşen hatta Makedonya'ya kadar uzanan sahalarda yaşayan Gagauz Türkleri tarafından konuşulmuştur. Gagauzlar Hazar Denizi'nin kuzeyinde Oğuz kütlesinden ayrıldıktan sonra dilleri Bulgar - Kıpçak asıllı kelimelerle karşılaşmış, şimdiki yurduna yerleştikten sonra da oraya ulaşan Osmanlı Oğuzcası ile temasta bulunmuş, kısmen de onunla asimile edilmiştir. Gagauz Türkçesi bir taraftan Osmanlıca, diğer taraftan Bulgar Türkçesi, Kıpçakca ve Karaimce ile benzerlikler göstermektedir.[106]

Gagauz Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesiyle birlikte Türkçe'nin Oğuz grubunu teşkil etmektedir. Bu üç şiveden Türkiye Türkçesi'ne en yakını Gagauz Türkçesi'dir. Bu dil, Osmanlı Türkçesi'nden etkilenerek Türkçe, Arapça, Farsça kelimeler alarak zenginleştiği gibi, birlikte yaşadığı Yunan, Bulgar, Romen, Moldavan ve Rus dillerinden de bir çok kelimeyi bünyesine almıştır. Bugün edebî Gagauz Türkçesi'nin içerisinde çok sayıda Slav asıllı kelime bulunmaktadır. Bilhassa teknik ve ilmî terimlerin tamamına yakını yabancı kelimedir.

Gagauzlar Bizans idaresi altında yaşadıkları zaman Rumca, Bulgar idaresi altında yaşadıkları zaman Bulgarca, Romen idaresi altında yaşadıkları zaman Romence, Besarabya'nın Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra da Rusça öğrenmek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden de son yıllara kadar kendi dillerinde edebî eserler verememişlerdir. Hâlâ Gagauz Türkçesi ile yazılmış ilmî eser sayısı yok denecek kadar azdır.

Gagauzlar Osmanlı alfabesini öğrenmemiş ve Osmanlı yazılı edebiyatını okumamışlardır. [107] Osmanlı döneminde ve ondan son-

---

106. *Agop Dilaçar,* ***Türk Diline Genel Bir Bakış,*** *TDK, Ankara 1964, s.121*

ra, uzun zaman Grek alfabesi ile yazılmış Türkçe (Karamanlıca) kitapları okumuşlardır. Mefkure Mollova, Karamanlıca kitapların hem Besarabya'lı Gagauzlar arasında hem de Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar arasında kullanıldığını tespit etmiştir.[108]

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş büyükelçiliği zamanında (1935 - 1944) Romanya'nın Gagauz köylerindeki ilkokullarda ilk defa Dobruca'da bulunan Mecidiye Medresesi'nden mezun olan öğretmenler tarafından Türkçe dersler verilmeye başlanmış, aynı zamanda Gagauz gençlerinden bir kısmı Türkiye'ye getirilerek çeşitli okullara alınmışlar, bunlardan bir kısmı ülkelerine dönmüş, bir kısmı ise yurdumuzda kalmışlardır.

1957 yılına kadar Gagauz Türkleri'nin kendilerine ait bir alfabeleri olmamıştı. Osmanlı ülkesinde yaşadıkları yıllarda Gagauzlar tarafından meydana getirilmiş herhangi bir edebî esere de rastlanmamıştır. Kaynaklardan öğrendiğimize göre Gagauzlar dinî bilgileri Grek alfabesiyle yazılmış Karamanlıca kitapları okuyarak öğreniyorlardı. 1930'lu yıllarda Gagauz başpapazı Mihail Çakır ise kitapları Romenler'in kullandıkları Latin alfabesiyle yayınlamıştı.

1957 yılında Gagauzlar'a alfabe verilmesi kararlaştırılınca Diyonis Tanasoğlu ve L.A. Pokrovskaya çalışarak Kril harfli Gagauz alfabesini meydana getirdiler. Bu alfabe 30 Temmuz 1957 tarihinde Moldavya SSR. Yüksek Sovyeti'nin kararıyla kabul edildi. İlk yıllarda okullarda ve matbuatta bu alfabe kullanıldı, kitaplar basıldı.

Kril harfli Gagauz alfabesinde Türkiye Türkçesi'nin 29 harfli alfabesinde bulunmayan üç harf vardır. Bunlar **x, ā,** ve **Э** harfleri. **x** işareti **h** harfi yerine kullanılmaktadır. Bugün artık resmen mecliste Latin alfabesine geçme kararı almışlar ve bu yöndeki çalışmalarını devam ettirmektedirler. Tartışmalar **ā** ve **Э** harfleri üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu iki işaretten **Э**'nin Latin alfabesine geçerken atılması, **ā**'nın ise aynıyla kullanılması konusunda fikirler şekillenmeye başlamıştır.

---

107. M.Ciachir, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ****, s.6*

108.Mefkûre Mollova,"Sur le terme "Karaman" et les Recherches sur les Karamans, De.J.Eckmann", ***İ.Ü.E.F. Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi****, S.8-9 (1979-1980), s.220; Y.N. Nayır,* ***Balkanlar ve Türklük****, s.82; A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.106-111*

Gagauz Türkçesi'nin bugün yaşayan iki diyalekti vardır. Birisi merkez diyalekti (Komrat ve Çadır), diğeri de güney (Volkaneş) diyalektidir.[109] Moldavya'da yaşayan Gagauzlar'ın çoğunluğunun konuştuğu "merkez ağzı" yani şimdiki zaman fiillerinin "geleer, gideer" şeklinde telaffuz edildiği ağız, aslında Deliorman ağzıdır. Aynı fiillerin "geliy, gidiy" şeklinde telaffuz edildiği "güney diyalekti" olarak adlandırılan ağız da Dobruca Türk ağzıdır. Bu durum, Besarabya Gagauzları'nın Bulgaristan'ın hangi yörelerinden göç ettiğini göstermektedir.[110]

Gagauz Türkçesi'nin Türkiye Türkçesi'nden farklı gelişen bazı özelliklerini Gagauz Türkçesi ile yazılmış kitaplardan seçtiğimiz örneklerle şöyle sıralayabiliriz :

1. Kelimelerin cümle içerisindeki sıralanışları gayet serbesttir. Anadolu ve Rumeli ağızlarında devrik sayılan kelime sıralanışı Gagauz Türkçesi'nde normal sayılmaktadır. Öteki Türk şivelerinden farklı olarak Gagauzca'da bağlı cümle parçası, bağlanılan cümle parçasından sonra gelir. Ayrıca tümleç ve zarf yüklemden sonra bulunur; bunun için de yüklem cümlenin sonunda değil, başında yahut da ortasında yer alır. Bunu bazı araştırmacılar Romen ve Rus dilinin tesirine bağlamaktadırlar. Fakat aynı yapıyı hem Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar'ın dilinde hem de bazı Balkan Türk ağızlarında görmekteyiz.[111] Kovalski'ye göre, Gagauzca'daki cümleler ekseriya, sentaksı Türk sentaksından farklı olan bir yabancı dilden yapılmış tercümeler intibaını vermektedir.[112]

Görmüş kapu önüde çiteni. Hırsızlar başlamış alatlamaa.
Giderim, baksam, sansan bir ev. Açtım ilk kapusunu o evin.

2. Gagauz Türkçesi'nde yönelme (datif) eki yerine yükleme (akkuzatif) eki kullanılır.

gitmiş orayı (oraya gitmiş), nereyi gidersin (nereye gidersin),

---

109. *Kotanko Valentina, "Gagauz Fonetiğinin Bazı Problemleri", **Türk Dünyasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı (23-25 Ekim 1991-Kayseri)'** nda okunan, basılmamış tebliği, s.1.*
110. *Ahmet Cebeci, "Osmanlı Devletinde Gagauzlar", s.9*
111. *Lyudmila A. Pokrovskaya, "Gagauz Dilinin ve Balkan Türk Ağızlarının Bazı Sentaks Özellikleri", **Bilimsel Bildiriler 1972,** TDK, Ankara 1975, s.234-235*
112. *Kovalski, aynı eser, s.18-26.*

burayı yollayım (buraya yollayayım), nereyi kadar (nereye kadar) vs.

3. Türkçenin Oğuz grubunun mastar eki olan -mak /-mek'in sonundaki **k** sesi Gagauzca'da düşmüş ve ek -maa/-mee haline gelmiştir:

almaa (almak), batmaa(batmak), gitmee(gitmek), çeketmee(-çeketmek), çelmee (çelmek), mayalamaa(mayalamak), meraklanmaa (meraklanmak) vs.

4. Gagauz Türkçesi'nde **ğ** (yumuşak g) sesi bulunmaz. Kelime ortasında veya eklerde bu ses düşer. Bu düşme sonucunda ya iki ünlü yanyana gelir veya **ğ**'den önceki ünlü uzar. Gagauzca'nın bir özelliği de uzun ünlü bulundurmasıdır :

oynamaa (oynamağa), aramaa(aramağa), daadacan (dağıtacaksın), küçücüüm (küçücüğüm), duusun(doğsun), kabucâ (kabukçuğu), yâlı (yağlı), kuyrû (kuyruğu), parmâ(parmağı) vs.

ğ sesinin bazan da **y** olduğunu görürüz :

ayle(ağla), diyişilsin(değişilsin), diyiştirirmiş (değiştirirmiş) vs.

5. Arapça ve Farsçadan geçmiş bazı kelimeler incelik - kalınlık uyumuna uymuşlardır :

cuvap(cevap), acamı(acemi), halda(halde), halva(helva), kayıl (kayil), yaanı(yahni) vs.

6. Gagauz Türkçesi'nde **y** sesinin durumu oldukça karışıktır. Bazı kelimelerde başta ve ortada düştüğü görülmektedir. Fakat bunu herhangi bir kaideye bağlamak mümkün değildir:

Başta **y** sesinin düşmesi : *edi(yedi), edek(yedek), emin(yemin), er(yer), epeni(yepyeni), iip(yiyip), imek(yemek), iyecem(yiyeceğim), imee(yemeğe), gök üzü(gök yüzü), iit(yiğit), üreenden(yüreğinden) vs.*

Ortada **y** sesinin düşmesi . büük(büyük), siir(seyir), tüülü(tüylü), öle(öyle), böle(böyle), beim(beyim) vs.

7. Bazı kelimelerde başta **y** sesi türer. Örnekleri oldukça boldur. Bu türemenin de herhangi bir kaidesi yoktur :

yölünce(ölünce), yetme(etme), yınanmarım (inanmıyorum), yödemek(ödemek), yıman(iman), yımdat(imdat), yınsan(insan), yırak(ırak), yılaç(ilaç), yıkram(ikram), yiftira(iftira), yıslatmaa(ıslatmak), yökçe (ökçe) vs.

8. Gagauz Türkçesi'nde h sesi bazan düşmektedir:

Başta : *Ava(hava), açan(haçan/kaçan), amur(hamur), afta(hafta), epsi(hepsi), er(her), em(hem), esaplamış(hesaplamış), izmetçilerni(hizmetçilerini), alva(helva) vs.*

Ortada : *Zaamet(zahmet), daa(daha), raatçaazını(rahatçağızını) vs.*

9. Bazan ilk seste **h** türemesi olur:

hambar(ambar), haylak(aylak), holuk(oluk), hobur(obur), haygır(aygır), hayran(ayran), harpa(arpa), haraba(araba) vs.

10. Baştaki ve ortadaki **h** sesi bazan **f** olmaktadır .

foruz(horoz), fızlanmaa(hızlanmak), tofum(tohum), sarfoş(sarhoş) vs.

11. Bir kelimede baştaki **r** sesi **l** olmaktadır : *lüzgâr(rüzgâr).*

12. Baştaki **b** sesi binmek fiilinde **p** olmaktadır.

pindirsene(bindirsene), pindim(bindim)

13. Kelime içinde **nl** sesleri yanyana bulunduklarında benzeşme yoluyla **nn** olmaktadırlar. Aynı şekilde **n** ile biten isim gövdelerine çokluk eki **-lar/-ler** geldiğinde ek benzeşmeyle **-nar/-ner** şekline dönmektedir.

Kelime içerisinde : **ikramnamış** (ikramlamış), **damnamış**(damlamış), **dinnenen**(dinlenen), **karannık**(karanlık), **annamaa**(anlamak), **dinnener**(dinlenir), **annatmış**(anlatmış) vs.

Çokluk eklerinde : *onnarı(onları), çekenner(çekenler), tabannar(tabanlar), insannarda(insanlarda), pişirsinner(pişirsinler), altınnardan(altınlardan), geçenneri(geçenleri), filcannar(fincanlar) vs.*

14. **z** sesi bazan sadasızlaşarak **s** olur. Bunun örneklerini daha çok geniş zamanın olumsuzu olan **-maz/-mez** ekinde görmekteyiz :

sıymas(sığmaz), inanmas(inanmaz), girmes(girmez), doymas

(doymaz), istemes(istemez), çıkmas(çıkmaz), bitmes(bitmez), yimes(yemez), kalmas(kalmaz), olmas(olmaz) vs.

sincir(zincir), ucus(ucuz) kelimelerinde de rastlamaktayız.

15. Bir kaç kelimede sadasız **s** ünşüzü sadalılaşarak **z** olur : haliz(halis), zümbül(sümbül) vs.

16. Anadolu ağızlarında da çok rastladığımız **-ıla/-ile** edatının genişleyerek ekleştiğinde benzeşmeye uğrayarak **-nan/-nen** olduğunu görmekteyiz :

kuvedinnen(kuvvetiyle), askerinnen(askeriyle), seninnen(seninle), gördüynen(gördüğüyle), sincirlerinnen(zincirleriyle), beygirinnen(beygiriyle) vs.

17. *vurmak* fiilinde baştaki **v** sesi düşer : *urmuş(vurmuş), urunca(vurunca) vs.*

18. **v** sesi bir kelimede **f** olmuştur : *pilaf(pilav)*

19. İlk hecedeki bazı **o,ö** sesleri **u,ü** seslerine dönüşürler :

üüretmee(öğretmek), üfke(öfke), küy(köy), buaz(boğaz), buga (boğa), buulmaa(boğulmak), buynuz(boynuz) vs.

20. Gagauz Türkçesi'nde Türkiye Türkçesi'nde ve diğer Türk diyalektlerinde olmayan bazı ekler de bulunmaktadır. Bunların başında Slav dillerinden giren **-ka/-yka** dişilik eki gelir :

baldıska(baldız), komşuyka(hanım komşu), çingeneyka(hanım çingene), hacıka(hanım hacı) vs.

21. **-kan/-ken** zarf-fiil(gerundium) eki incelik - kalınlık uyumuna uymaz ve genellikle kalın sıradan gelir. Aynı zamanda ekin genişlemiş - **kana** şekli de kullanılmaktadır.

yaklaşırkan(yaklaşırken), giderkana(giderken), saakana(sağken), sularkana(sularken), iyirkan(yerken), dinnenirkana(dinlenirken), lafederkana(lafederken) vs.

22. **-den/-dan** eki "-e kadar, -ece" manalarında kelimeler yapar : gök üzüneden (gök yüzüne kadar), pazaradan(pazara kadar), kışadan(kışa kadar), şindiyedan (şimdiye kadar) vs.

23. Diğer Türk diyalektlerinde olmayan **-saydı** eki daima kalın sıradan gelir ve şart manalı kelimeler yapar : *sorarsaydı(sorarsa),*

Bir Gagauz ressamın fırçasından Orta Asya, Anadolu ve Gagauz Nasrettin Hoca'sı

Bir Gagauz Ailesi

gelirsaydı(gelirse), görürsaydı(görürse) vs.

24. Gagauz Türkçesi'yle yazılan metinlerde bazı kelimelerde ilk hecedeki ünlü düşmektedir : *brakmak(bırakmak), blamaç(bulamaç), kraa(kırağı) vs.*

B) EDEBİYAT

a) Halk Edebiyatı

Gagauz Türkleri'nin halk edebiyatını incelediğimiz zaman Anadolu Türk halk edebiyatıyla bir çok ortak noktanın bulunduğunu tespit etmekteyiz. Bu ortaklıklar ve sebepleri üzerinde biraz duralım.

Uzun asırlar boyunca yazılı bir edebiyat meydana getiremeyen Gagauz Türkleri'nin çok zengin bir sözlü edebiyatı vardır.[113] Bu sözlü edebiyatın içerisinde halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, türküler, maniler, tekerlemeler, bilmeceler, atasözleri, fıkralar ve özellikle Nasrettin Hoca fıkraları yer almaktadır. Gagauz Türkleri bu zengin sözlü edebiyat ürünlerinin bir kısmını eski Orta Asya Türk kültüründen getirdikleri gibi bir kısmını da Selçuklular ve uzun yıllar birlikte yaşadıkları, aynı Oğuz boyuna mensup soydaşları Osmanlı Türkleri'nden almışlardır. Bu edebî ürünleri yüzyıllarca kulaktan kulağa, dilden dile devam ettirmişler ve bunun sayesinde millî kimliklerini ve ana dillerini korumuşlardır. İşte millî edebiyatın doğurduğu Türklük(Oğuzluk) şuuru bugün Gagauz Türkleri'nin yok olmadan yeniden dirilmelerinde büyük rol oynamıştır. Gagauz halk edebiyatındaki Osmanlı devri Türk kültür ve edebiyatının izlerini şöyle sıralıyabiliriz :

1) İslamiyete ait Arapça dinî terminoloji hem Müslüman Osmanlı Türkleri'nde hem onların devamı olan Anadolu Türklüğünde hem de Ortodoks Hristiyan Gagauz Türkleri'nde ortak olarak kullanılmıştır. Hatta Gagauz halk inanışlarında bazı İslamî unsurlar da yer almıştır. [114] İslami terimlerden; Allah, cennet, cehennem, şeytan, hac, hacı (ve hacıka), haram, helal, peygamper, kurban vs. hem Os-

---

113. *M.Ciachir, "Besarabyalı Gagauzlar'ın Tarihi", (Aktaran: Harun Güngör),* ***Türk Dünyası Araştırmaları,*** *S.20, Ekim 1982, s.237*

114. *Harun Güngör, "Gagauzlar'ın Hristiyanlığı Kabulü ve İnanışlarındaki İslâmî Unsurlar Meselesi",* ***Türk Dünyası Araştırmaları,*** *S.27, Ekim 1983, s.253*

115. *L.A.Pokrovskaya,"Musulmanskiye Elementi v Sisteme Hristianskoy Religioznoy Terminologiy Gagauzov",* ***Sovetkaya Etnografiya 1974 (1),*** *s.144*

manlı din kültüründe hem de Gagauz din kültüründe birlikte kullanılmış, fakat bu terimlerin bazıları Gagauzlar'da farklı manâlar ifade etmiştir.[115]

Yukarıda saydığımız dinî terimler Gagauz halk edebiyatında da bol bol kullanılmıştır. Burada bir kaç örnek verelim :

Türkü :
Aman Allahım, Allahım,
Yaratsana beni bir kuş,
Bir kuş, kanadı gümüş.[116]

Mani :
Biyaz giyme yüşürsün
Güzel olan düşünsün
Duva et Allahına
Seni bana düşürsün.[117]

Tekerleme : Pipiruda gezeriz
Allaha duva ederiz
Ver Allahım Yaamurcuk[118]

Atasözü : Sımarlama haci hoca olmas.[119]

2) Dinî terimlerden başka Osmanlı devri Türk halk edebiyatıyla Gagauz halk edebiyatına girmiş bir çok Osmanlıca (Arapça ve Farsça) kelime vardır. İslamî kültürle doğrudan beslenmeyen Ortodoks Gagauz Türkleri'nin bu kelimeleri hem edebiyatlarında hem de günlük dilde kullanmaları oldukça ilgi çekicidir. Burada Gagauz Türkçesi'yle yazılmış metinlerden seçtiğimiz bazı Arapça ve Farsça kelimeleri veriyoruz. Bu kelimeleri sayfalarca çoğaltmak mümkündür :

Kafa, mâyil, mânâ, saabi(sahib-i), mal, vakit, menfaat, tamah, kâr, meyhane, mezar, mâbet(muhabbet), ihtiar(ihtiyar), şarab, harman, tofum(tohum), zor, akıl, merdiven, biyaz-biyas(beyaz), insan, ateş, masal, padişah, tâze, gül, mahkeme, bahar, yâr, kâtip, çeşme, merhamet, dost, saat, lüzgâr(rüzgâr), raat(rahat), hambar(ambar),

---

116. Nikolay İ. Baboğlu, ***Gagauz Folkloru,*** *Kişinev 1969, s.62*

117. W.Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii,*** *Krakowie 1966, s.45*

118. N.İ. Baboğlu, ***Gagauz Folkloru,*** *s.100*

119. W.Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii,*** *s.34*

hasta, cuma vs.

3) Türk halk edebiyatının bazı ürünleri hem Gagauzlar arasında hem de Anadolu'da aynıdır. Bunlar, genellikle Osmanlı devrinde Gagauzlar'ın aynı köy ve kasabalarda Osmanlı Türkleri'yle birlikte yaşamaları sebebiyle Gagauz halk edebiyatına girmiştir. Şimdi bu türlerdeki benzerlikleri örneklerle gösterelim :

Türküler, Anadolu'da olduğu gibi Gagauzlar arasında da hâlâ işlerliğini devam ettirmektedir. Bizim Türkiye radyo ve televizyonlarında sıkça dinlediğimiz bir çok türkü Gagauz halkı tarafından bilinmekte ve söylenmektedir. Bu türkülerde yalnız Anadolu insanının değil, bütün Türk dünyasının özlemini, coşkusunu, üzüntüsünü buluruz. Bizim radyo ve televizyonlarımızda sık sık dinlediğimiz ve Gagauz halkının da aynı güzellikle terennüm ettiği türkülerin bazıları şunlardır : Alişimin kaşları kare, Aman doktor, Yaz gelir yaz gelir, Oğlan oğlan, Beyoğluna giderken, Sabah olur kalkar gider oyuna, Havada bulut yok bu ne dumandır, Ben bir Köroğluyum vs.[120]

Türküler canlı bir halk edebiyatına sahip olan Gagauzlar arasında ilgi gören türlerden biridir.Anadolu sahası türkülerinde olduğu gibi Gagauz türküleri de Orta Asya geçmişimizden bugüne kadar devam eden âdetlerimizin icrasında yakılır ve okunurlar. Bu âdetler ve türkü okuma geleneği hemen hemen bütün Türk boylarında birbirine benzemektedir. Gagauz Türkleri hamur yoğururken "hamur türküsü", gelini giydirirken ve evden çıkarırken "gelin türküsü" veya "gelin ağlatma türküsü", güvey traş olurken "traş türküsü" söylemektedirler.[121]

Anadolu'da aynı özelliklere sahip, aynı sebeple söylenen, bazan aynı şekilde ifade edilen yüzlerce türkü tespit edebiliriz. Konularına göre ağıt, kahramanlık türküsü, sevda türküsü gibi isimler alan türkülerdeki bu ortak söyleyişler; çeşitli hadiseler karşısında gösterilen davranış biçimindeki, düşüncedeki ortak tavrın ve tarih içerisin-

---

120. *Mustafa Argunşah,"Gagauz Halk Edebiyatında Osmanlı-Türk Kültürünün İzleri", **Türk Kültürü,** S.341, Eylül 1991, S.15-20*
121. *Diyonis Tanasoğlu, **Bucaktan Sesler, Literatura Yazıları,** Kişinev 1959, s.9*
122. *Hülya Argunşah,"Gagauz Türküleriyle Anadolu Halk Türkülerinin Ortak Motifleri", **Milletlerarası Güney-Doğu Avrupa'da Türkler ve Gagauzlar'ın Etno-Kültürel Genişleme Meseleleri (25-29 Nisan 1991, Kişinev- Çadır/Moldavya)** kongresinde sunulan basılmamış tebliğ, s.2*

deki ortak bir geçmişin ifadesidir. Bunlara en basit günlük hadiseler karşısında yakılan türkülerde rastlanabildiği gibi gerçek bir kaynak ve mazi birliğini hissettiren tarihî hadiselerle ilgili türkülerde de rastlamak mümkündür.[122]

Türküler arasında sevda türkülerinin ayrı bir yeri vardır. Sevgi duygusuyla dolu olan insanımız bu hislerini türkülerde en güzel biçimde ifade etmiştir. Gagauz Türkleri'nin sevda türküleri de Anadolu'da ve Rumeli'de asırlardır okuduğumuz türkülerin aynısı veya ufak değişikliklerle devam eden şekilleridir. Sevdamız, bu türkülerde Türkçenin güzeliği ile aynı sevgi, aynı coşkunlukla ifadesini bulmuş ve tekrarlanmıştır. Bu türkülerin Gagauzlar arasında devam etmeleri büyük nispette Osmanlılar sayesinde olmuştur. Ayrı coğrafî sahalarda yaşayan aynı milletin çocukları, dinleri farklı olsa bile aynı şeyleri hissetmekte, aynı şeylerden zevk almakta, ağlamakta ve gülmektedir.[123]

Gagauz türküleri arasında konusunu Türk tarihinden alan türküler vardır. Bu tarihî türkülerin bir bölümü ağıt niteliğini taşımaktadır. Bunlardan Yemen, Budin, Varna ve Kırım için yakılanlarda Anadolu ile açık yakınlık vardır. Bu ağıtlardan Yemen ile ilgili olanlar ayrı bir özellik taşır. Yemen'e gidenler arasında belki hiç bir Gagauz Türkü yer almamıştı, fakat onlar da Osmanlı Türk'ünün ıstırabını hissetmişler ve bu acıyı paylaşmak istemişlerdir. Bizim Yemen ağıtımızı aynı şekilde Gagauzlar arasında da tespit etmemiz mümkündür.[124] Yine Gagauzlar'ın tarihî türküleri arasında, Kırım'ın Ruslar tarafından işgali ve vatandan koparılan Kırımlı'nın acılarını anlatan bir türkü daha vardır. Bu türkü Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar arasından toplanmıştır. Sivastopol savaşı ile ilgili bir Gagauz türküsünde Sivastopol'da Osmanlı Türk'ünün mücadeleleri anlatılmaktadır. 1828 Varna muhasarasını yadeden türküde Varna'da yaşayan Gagauzlar Osmanlı Padişahından imdat beklemektedirler. [125] Gagauzlar'ın tarihî türküleri arasında 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşının Kars cephe-

123. *Hülya Argunşah, aynı makale, s.5*

124. *W. Zajaczkowski, **Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii**, s.78*

125. *Mustafa Argunşah, "Tahrip Edilen Türk Tarihi ve Bir Türkü", **Milli Folklor**, S.13 (Bahar 1992), s.18-21*

126. *V.A.Moşkof, **Nareçiye bessarabskix gagauzov**, s.299*

siyle ilgili manzum bir destan vardır. Bu destan Moşkof tarafından derlenmiş ve yayımlanmıştır.[126] Burada Sultan Aziz'in ölümü üzerine yakılan bir ağıtın Gagauzlar arasında yaşıyor olması ilgi çekicidir.[127]

Gagauz türküleriyle Anadolu türküleri arasındaki beraberliği Köroğlu'nun bir varyantı üzerinde göstermek de mümkündür. Gagauzlar'a göre Köroğlu, kendi topraklarına kadar gitmiş, mücadelesini Dobruca'da da sürdürmüştür. Türkünün bir bölümü şöyledir :

Ben bir Köroğlu'ydum, dağda gezerdim,
Çalıya çırpıya kelle dizerdim,
Esen rüzgârdan izler seçerdim,
Kimsem yoktu Balkan'da gezerdim,
Demir topuzla kelle ezerdim,
Geçenden baçını isterdim.

Bu türküyü derleyen Manof, türkünün altına şöyle bir not düşmüştür : "İzmir köylerinden olan Köroğlu'nun arkadaşı Ayvaz'la beraber Anadolu'da yapmış olduğu yiğitliklerin türküsü Gagauzlar arasında da çok yayılmıştır. Köroğlu, kervanları ve zengin adamları durdurup, onlardan baç alırmış. Toplanan paralarla fakirlere yardım edermiş. Aynı Köroğlu bir müddet sonra Dobruca'ya geçmiş, orada da aynı şekilde mücadeleye devam etmiş. Nihayet tekrar Anadolu'ya dönmüş ve burada ölmüş."[128]

Gagauz halk edebiyatı metinleri arasında Yunus Emre'ye ait bir şiire rastlamış olmamız bizi bir hayli düşündürdü. Bizim her mevlitte Bülbül Dede'den(İsmail Coşan) dinlemeye alıştığımız "Bülbül kasidesi"nin bazı küçük değişiklikler ve ilavelerle Gagauz Türkleri arasında devam ettiğini görüyoruz. Zajaczkowski'nin Bulgaristan'da derlediği bu türkünün bir parçası şöyledir :

Bülbülüm seni bilgin mi var
Bahçelerde yurdun mu var
Bencileyin derdin mi var?
Ötme bülbül benim derdim bana yetiyor

---

127. *Harun Güngör-Mustafa Argunşah,* ***Gagauz Türkleri(Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı)****, KB., Ankara 1991, s.146*

128. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.172*

Yetiyor da günden güne artıyor.[129]

Bunların dışında İslamî Türk edebiyatının klasikleri olan Kerem ile Aslı, Aşık Garip, Arzu ile Kamber, Türkmen Kızı, Şah İsmail, Bengi Boz[130], Makedonyalı İskender[131] gibi halk hikâyeleri ile Tepegöz efsanesinin [132] Gagauzlar arasında canlı olarak yaşaması da ortak kültürümüzün iki ayrı coğrafyada birbirine paralel olarak devam ettiğini göstermektedir.

b) Çağdaş Edebiyat

Çağdaş Gagauz edebiyatını 1957 yılından başlatabiliriz. Bu tarihten önce Gagauz edebiyatı gelişmemiştir. Çünkü o zamana kadar Gagauzlar'ın kendilerine ait bir alfabeleri yoktu. Bazı şairler şiirlerini Kırım ve Moldavan gazetelerinde yayınlamışlarsa da bunları kitap haline getirememişlerdir. Ancak, 30 Temmuz 1957 tarihinde L.A. Pokrovskaya ve Diyonis Tanasoğlu'nun gayretleriyle Kril harfli Gagauz alfabesinin tesis edilmesinden sonra ana dillerinde şiirler ve hikâyeler yayınlamaya başlamışlardır.

Çağdaş Gagauz edebiyatının gelişmesinde Mihail Çakır'ın oldukça büyük rolü vardır. Çünkü Çakır daha 1904 yılında Gagauz Türkçesi'yle ilk gazeteyi çıkarmış ve bu dilin bir edebî dil haline gelmesi için ilk meş'aleyi yakmıştır. Kendi halkının dilini, dinini, tarihini ve geleneklerini öğrenebilmesi için büyük çabalar sarfeden Çakır, Gagauz tarihini araştırmış ve etüdlerini **Viata Basarabiei** gazetesinde üç makale olarak yayınlamıştır. 1934 tarihinde bu makalelerini bir araya getirerek Gagauz Türkçesi'yle **Besarabyalı Gagauzlar'ın Historyası** adlı kitabını bastırmıştır. Bu kitap bir Gagauz tarafından yazılan ilk Gagauz tarihidir. Yine Çakır 1938 yılında **Gagauzca - Romence Sözlük'**ü neşretmiştir. Bu eser, Moşkof'un 1904 yılında yayınladığı sözlükten sonra Gagauz dilinin ikinci sözlüğüdür. Kendisi bir Papaz olan Çakır, İncil'i de kendi anadiline çevirmiştir. Çakır bü-

---

129.Mustafa Argunşah, "Gagauz Türkçesi'nde Yunus Emre", ***Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri(2 Mayıs1991-İstanbul),*** *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul 1992, s.67-72*

130. Lüba Çimpoyeş, "Dengi Boz", ***Ana Sözü,*** *9 Ekim 1988, s.3*

131.W.Zajaczkowski,"Gagauz Folkloru", ***II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*** *s.242*

132. Harun Güngör, "Gagauzlar'da Tepegöz Efsanesi", ***Türk Kültürü Araştırmaları*** *Yıl : XXIV/2, Ankara 1986, s.141-142*

tün bu eserleriyle Gagauz Türkçesi'nin canlanmasını sağlayarak çağdaş edebiyatın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Yazar eserlerini Romenler'in kullandığı Latin alfabesiyle yazmıştır.[133]

1957 yılından günümüze kadar Gagauz Türkçesi ile 25 - 30 civarında edebî eser yayınlanmıştır. Bunların büyük bir kısmını şiir kitapları, bir kaç tanesini hikâye kitapları ve birisini de roman meydana getirmektedir. Nikolay Arabacı, Filip Popaz, Nikolay Tanasoğlu, Aleksey Tukan, Dimitri Kara Çoban, Diyonis Tanasoğlu, Stepan Kuroğlu, Mine Köse, Nikolay Babaoğlu çağdaş Gagauz edebiyatının ilk akla gelenleridir. Günümüzde, hem anadili şuurunun doğması, hem de **Ana Sözü** gazetesinin yayınlanmasıyla Gagauz edebiyatı gelişmesini hızlandırmıştır. Artık bir çok genç yazar şiir ve hikâyelerini yayınlama imkânı bulmaktadır. Henüz emekleme devresini yaşamakta olan Gagauz edebiyatının yazar ve şairleri şunlardır :

DİMİTRİ KARA ÇOBAN

Büyük Gagauz etnologu, müzecisi, ressamı ve edebiyatçısı olan Kara Çoban 1933 yılında Komrat rayonuna bağlı Beşalma köyünde doğmuştur. Tam bir anadili şuuruna sahip olan yazar bütün ömrünü Gagauz kültürüne hizmet yolunda harcamıştır. Aynı zamanda çok iyi bir etnograf olan Dimitri Kara Çoban Gagauz topraklarını adım adım gezerek çok değerli etnografik malzeme toplamıştır. Bir ömür boyu derlediği bu etnoğrafik malzemelerle doğduğu ve bugün mezarının da bulunduğu Beşalma Köyüne "Gagauz Tarih - Etnoğrafya Müzesi"ni kurmuştur. Yirmi yıl bu müzenin müdürlüğünü yapmış, ancak Komünist sistemin baskılarına dayanamayarak kendisini trenin altına atmış ve intihar etmiştir. Kurduğu müze bugün onun adını taşımaktadır.

Kara Çoban, müzeciliğinin yanında anadiliyle bir çok edebî eser yazmış ve bunları yayınlatabilmek için büyük mücadeleler vermiştir. Kara Çoban 1957 - 1982 yılları arasındaki yirmibeş yıllık dönemde çok zor şartlara rağmen on kitap neşretmiştir. Hikâye ve şiirlerinde Gagauz insanının meselelerini, folklorunu, toprağını, köyünü, tabiatını, yaşayışını anlatan Kara Çoban'ın şiirlerinde vatan ve

---

*133. Petri Çebotar, **Ana Sözü**, 9 Ekim 1988, s.3*

millet sevgisi büyük yer tutmuştur. Bazı şiirleri Azeri Türkçesi'ne de aktarılan [134] Kara Çoban'ın edebî eserleri şunlardır :

İlk Laf(1963), Yanıklık(1968), Bayılmak(1969), Persengler(1970), Alçak Saçak Altında(hikâye 1966), Tamanlık(hikâye), Proza(Seçme hikâyeler,1986) [135]

DİYONİS TANASOĞLU

1922 yılında Kiryet'te doğan Tanasoğlu, öğretmen ve yazar Nikolay Tanasoğlu'nun oğludur. Kendisi yazar, dramaturg, folklorcu, gazeteci, kompozütör, kemençeci, rejisör, kareograf, pedagog, filolog ve tarihçidir. 1957 yılında Gagauz Türkleri için L.A. Pokrovskaya ile birlikte alfabe hazırlama çalışmalarına katılmıştır. Gagauz öğretmenler için anadillerinde kurslar açmış, bu kurslarda ders vermiş ve Türkçe ders kitapları yazmıştır. Gagauz Türkçesi'yle radyo programları hazırlamıştır. 1958'de SSRB Yazarlar Birliği, 1965'te SBKP üyesi olan Tanasoğlu Bakü'de Dilcilik ve Edebiyat Enstitüsü'nde M. Şiraliyev'in yanında "Çağdaş Gagauz Dilinde Tabeli Mürekkep Cümleler" isimli doktora tezini hazırlamış ve 1965 yılında doktor ünvanını almıştır. Halen Komrat'taki Gagauz Devlet Üniversitesi'nin rektörüdür.

Daha lise yıllarında şiir yazmaya başlayan Tanasoğlu Rus ve Moldavan dillerinden Gagauz Türkçesi'ne çeviriler yapmış, bir çok şiiri de Rus ve Moldavan dilleriyle Azerbaycan, Türkmen ve Tatar Türkçelerine aktarılmıştır. 1959 yılında Gagauz folkloruyla ilgili derlemeleri ile çağdaş Gagauz yazarlarıyla ilgili etüdleri **Bucaktan Sesler** isimli kitapta toplanmıştır. Tarih, filoloji, müzik, folklor metodu hakkında kitaplar ve makaleler yayınlayan Tanasoğlu eserlerinde Gagauzlar'ın tarihî hayatlarına büyük yer ayırmıştır. **Uzun Kervan** isimli romanına yirmi yıldan fazla çalışmıştır. Eski Oğuzlar ve onların hayatlarını anlatan bu roman Gagauz Türkçesi ile yayınlanmış ilk roman olma özelliğini taşımaktadır. Tanasoğlu'nun edebî eserleri şunlardır :

Bucaktan Sesler(1959), Çal Türküm(1966), Adamın İşleri(1969), Hoşluk(1970), Gençlik Türküleri(1975) ve Uzun Ker-

---

134. Güllü Gülmemmedova, "Çağdaş Gagavuz Edebiyatı", ***Kardaş Edebiyatlar****,S.18 Erzurum 1990, s.23*

135. ***Ana Sözü****, 18 Eylül 1988, s.3*

van(1985)

Burada Gagauzlar'ın tek romanı olan **Uzun Kervan**'dan biraz bahsetmek istiyoruz.

Bu romanda Oğuzlar'ın yaşaması, savaşları, Altay bozkırlarından Bucak (Gagauzistan) kırlarına gelişlerine kadarki uzun tarihleri anlatılır. Asya'daki göçerlikten Avrupa'daki çiftçiliğe kadar başlarından geçen her türlü âfetler, düşmanlarla yaptıkları mücadeleler, Bucak'a yerleşmeleri ve burada yaşayışları, 1906 yılındaki Çarlığa başkaldırarak on gün yaşayacak olan bağımsız bir devlet kurmaları uzun uzun anlatılır. Romanın adından da anlaşılacağı gibi Gagauzlar asırlarca yola devam eden bir kervanı andırmaktadırlar.[136]

Kitapta Gagauzlar'ı günümüze getiren kervan şöyle tasvir edilmektedir :

"Kervan!..Uzun kervan, durmaz kervan! Ne kadar geldin sen! Yol mu uzun tuttu, yoksa vakit mi?

Yollandın o uzak dumanlı ve kötü zamanlardan da yetiştin bu Bucak kırlarına devrimli umutlara! Mutlu, soylu halkım, sen Kuru Oğuz mu, Oldan Batır mı, Sunbaylar mı, Kir-çu Yunak mı, Gandi-Hayduk mu, Tudorki mi, Oğlan ve Lünka mı, Dilber mi, Tudor'la Zana mı, Tikenciler mi ve Kısmetsizler, ilk Rus devriminin barikatçıları mı, sen bir soysun, hani hem yer aradın ki olsun senin de bir kendi köşen..."

"Kaç tekerlek kırılıp değiştirildi, kaç beygir hayvan düşüp çekemedi, kaç kervancı kaybolup yetişemedi!? Neredeydi o kısmetli kervan evi, o taraf, bazısına yetişmedi ya? Neredeydi o bahçeli toprak ki dursun bu uzun yoldan gelen kervan, insin faytonlardan, arabalardan da orada kahırsız olarak yerleşsin.

Öyle hazır kısmetli toprak da yokmuş görünürde. Onu bulmak, düzmek ve korumak lazımmış! Kaç Oğuz, Gagauz soyları mızrak elinde, kılıç, nacak, diyren elinde bir köşe için, bir parça ekmek için, hayvan otlatacak kırlar için dövüşerek Çagaylarla, Kruçalarla, sultanlarla, kara kasaplarla ve soyunu kurutarak yetiştiler devrim yetişene kadar!

Aradıkları yeri, yurtluğu kervan bulmuştu. Ama kısmetli vakite daha yetişememişti. Daha o hep yarı yoldaydı, zaman yolunda, bazısını aydınla-

---

136. *Güllü Gülmemmedova, "Çağdaş Gagavuz Edebiyatı", s.22-23*

137. ***Ana Sözü**, 26 Şubat 1989, s.3*

tıp açıklasaydı o özgürlük yolunu 1906'da"[137]

Bu roman Gagauzlar arasında çok ilgi görmüş ve onlara kendi halkları hakkında bilmedikleri bir çok meselenin kapılarını açmıştır. Gagauzlar, geçmişlerini, atalarını, geçtikleri uzun ve meşakkatli yolları roman sayesinde öğrendiler. Burada üzerinde durulması gereken en önemli mesele, Gagauz Türkçesi ile de roman yazılabileceğinin ortaya konulmasıdır. Tanasoğlu'nun bu başarısı Gagauz yazarlara cesaret vermiş ve Türkçe eser yazma gayretleri daha da artmıştır.

STEPAN KUROĞLU

1940 yılında Ukrayna'nın Odesa oblastının Bolgrad rayonuna bağlı Dimitrovka köyünde doğan Kuroğlu, ilk ve orta öğrenimini Bolgrad'da, yüksek öğrenimini ise Kişinev Devlet Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi'nde tamamlamıştır.(1962) Bir Gagauz Köyü olan Dimitrovka'da sekiz yıl öğretmenlik ve okul müdürlüğü yapmış, 1971 yılında Gagauzlar'ın Aile Adetleri(19. - 20. Asrın başlarında) isimli tezini tamamlayarak doktor ünvanını almıştır.

Etnolog, tarihçi ve şair olan Kuroğlu bir çok milletlerarası kongreye katılmış, bilhassa Azerbaycan'da çok tanınmıştır. Yazar, Gagauzlar'ın yaşadıkları topraklarda onlara ait ne varsa toplamaya ve yayınlamaya çalışmaktadır. Halen Moldavya İlimler Akademisi Azınlık Milletler Enstitüsü'nde "Gagauz Türkleri'ni Araştırma Bölümü"nün başkanlığını yapan Kuroğlu'nun 5 ilmî kitap ve bir çok makalesi vardır. Kendisi aynı zamanda Moldavan Meclisinde Çadır kasabasının milletvekilidir.

Kuroğlu'nun ilk şiirleri daha 1957 yılında gazete sayfalarında çıkmaya başlamış; bazıları Altay, Azeri, Kırgız, Tatar ve Türkiye Türkçelerine ve Moldavan diline çevrilerek yayınlanmıştır. Bir kısım şiirleri de **Rodaslovnoye Dreva**(1988) adıyla Rusça bastırılmıştır.

1979 yılında Moldavya Yazarlar Birliği'nde Gagauz edebiyatı komisyonu kurulmuş ve bu komisyon 1982 yılında bölüm olmuştur. Kuroğlu yıllarca bu bölümün başkanlığını yapmış, burada diğer şair ve yazarlarla birlikte Gagauz dili ve edebiyatı ile ilgili sık sık halka açık sohbetler düzenlemişlerdir.

Şiirlerinde ve hikâyelerinde Gagauz tarihini, kültürünü, örf ve âdetlerini işleyen şair sadece güzellikleri değil, halkın acılarını da eserlerine konu olarak seçmiştir. Kuroğlu çocuklar için de şiir yaz-

mıştır.[138] Edebî eserleri şunlardır :

Bir Kucak Güneş(1969), Yollar(1970), Kızgın Çiyler(1974), Kauş Havaları(1977), Çık Çık Güneş(D. Kara Çoban, M.Köse, N.İ. Baboğlu, G. Gaydarcı, P. Çebotar ile birlikte ,1981), Yüksek Kuşlar(1982) ve son kitabı Geceyarısı Çanları.

MİNE KÖSE

Çağdaş Gagauz edebiyatının faal temsilcilerinden biri olan Köse, Beşalma köyünde doğmuş, yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra doğduğu köyde uzun yıllar öğretmenlik yapmıştır. Dimitri Kara Çoban'ın ölümünden sonra Beşalma Tarih-Etnoğrafya Müzesi'nin Müdürlüğüne getirilmiş ve halen bu görevi sürdürmektedir.

Mine Köse'nin şiirleri çeşitli gazete, dergi, antoloji ve okul kitaplarında yayınlanmıştır. Şiirlerinde Gagauz insanının yaşayışı, devrin meseleleri, geçmiş, gelecek, çiftçiler, köylüler, toprak, ekmek, doğruluk, cömertlik, umut, vatan gibi çok çeşitli konuları işleyen Mine Köse, çocuklar için de şiirler yazmış ve bunları kitaplaştırmıştır. Şiirlerinin en büyük özelliklerinden birisi sürekli olarak gençlere ve çocuklara doğruluk, çalışkanlık, vatan sevgisi gibi konularda nasihatlerde bulunmasıdır. Köse'nin yayınlanmış eserleri şunlardır :

Kısmet(1973), Kardaşlık(1975), Toprağın Yürek Döğülmesi(1983), Hazır Ol!(1986), Umutlar(1988), Zapah Zemli(Rusça), Sabanseersin Gün!(1990), Tattım ömürden(1991).

NİKOLAY BABOĞLU

Baboğlu, yıllardır Gagauz folkloru ve çağdaş edebiyatıyla ilgilenmektedir. Folklor ve halk edebiyatı ile ilgili derlediği metinleri 1969 yılında **Gagauz Folkloru** isimli kitapta toplamış, şiirleri bir çok gazete, dergi ve okul kitaplarında yayınlanmıştır.

1957'de Gagauz alfabesinin tesisinden sonra ilkokullarda anadilinde okutulacak müfredat programının belirlenmesinde ve ders kitaplarının hazırlanmasında emek sarfetmiştir. 1959'da 7. ve 8. sınıflarda okutulacak **Ana Dili** adlı ders kitabının hazırlanması çalışmalarına katılmıştır.

---

*138. G. Gaydarcı- O. Radova, **Ana Sözü**, 13 Ocak 1989, s.3*

1988'de kardeşi ile birlikte **Gagauz Dili; Sintaksis, Literatura Okumakları** adlı kitapları hazırlayan Baboğlu, 1957 - 1960 yılları arasında Gagauzca neşredilen ilk gazetede çalışmış ve 8 yıl **Komrat** adlı gazeteyi yönetmiş; Kişinev'de Gagauzca ilk televizyon programlarını hazırlamıştır.

Nikolay Baboğlu mizahi hikâyeler, şiirler, dram eserleri, senaryolar kaleme almış, **Bunlar Sağlık İçin** adlı dramı filme çekilmiştir.[139]

Edebi eserleri şunlardır : *Legendanın İzi, Karanfiller Açtı Yeniden, Dunay, Gir İçeri!* ve *Tarafımın Piyetleri*(1988)

STEPAN BULGAR

1953 yılında Ukrayna'nın Odesa sancağının Kurçu köyünde doğmuş, Kişinev'de Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi "Gagauz-Türk Etnografyası" bölümünü bitirmiş ve bir süre tarih öğretmenliği yapmıştır. Stepan Bulgar 1980'li yıllarda yazmaya başlamasına rağmen eserlerini ancak 1988'den sonra yayınlayabilmiştir.

Gagauz kültürü için durmaksızın çalışmakta olan yazar kendi köyünde bir müze kurmuştur. Gagauz tarihi üzerinde çalışmalarını sürdüren Bulgar, daha çok vatan için savaşlarda ölmüş Gagauzlar'ın tarihini yazmış, **Can Pazarı** (1988) isimli kitabında asrımızın çeşitli savaşlarında kahramanlıklar gösteren Gagauz Türkleri'nin hatıralarını veya onlarla ilgili anlatılanları toplamıştır. Yine derlediği halk masallarını **Dev Adamın Oğlu** (1990) isimli kitapta yayınlayan Bulgar daha çok hikâyeleriyle tanınmıştır. **Canavar Yortuları** (1990) isimli kitabındaki hikâyelerinde memleket sevgisi, örf ve âdetler ile kendi insanlarının acılarını anlatmaktadır.[140] Bulgar'ın son kitabı **Gagauzlar'ın Yakın Tarihi**'dir.[141]

TODUR ZANET

1958'de Komrat rayonuna bağlı Kongaz köyünde doğan Zanet 1970'li yıllarda yazmaya başlamıştır. 1986 yılında Gagauz Türkçesi ile televizyon yayını başlayınca "Bucak'ın Dalgasında"da programlar hazırlayan Zanet 1988 yılının Ağustos ayından beri **Ana Sözü** isimli gazetenin baş redaktörlüğünü yapmaktadır. Şiirlerini daha

---

139. Yavuz Akpınar, "Gagavuz Şair ve Yazarı Nikolay Baboğlu", ***Kardaş Edebiyatlar,*** *S.19, Erzurum 1991, S.30*

çok çeşitli gazetelerde yayımlamış, bazı şiirleri Rus ve Moldavan dillerine çevrilmiştir. Çocuklar için yazdığı şiirlerini **Karımcalık** (1989)'ta toplayan Zanet, gençler için sosyal problemleri anlatan şiirler yazmaktadır. Onları sevgiye, anadiline, tarihe, âdetlerine, köklerine, vatanlarına ve ana-babalarına çağıran Zanet aynı zamanda sevda şiirleri de yazmaktadır. Şiirlerinden bir kısmını **Zamannayersin Evim!** (1990) isimli kitapta topladı.[142]

VASİ FİLOĞLU

1949 yılında Komrat rayonuna bağlı Beşalma köyünde doğan Filoğlu, 1960'lı yılların sonunda yazmağa başlamış; kendi öz toprakları, hayatın problemleri, insanlar ve enternasyonalci askerler için şiirler yazmıştır. Gençlere yönelik sevda şiirleri de kaleme alan Filoğlu'nun bir kaç şiiri türkü olarak bestelenmiştir. Hem Kara Çoban, hem de Mine Köse'nin motiflerini kullanan Filoğlu'nun şiirleri gazetelerde, ders kitaplarında, **İlkyaz Türküsü** isimli antolojide ve **Aydınlık** (1990) isimli kitabında yayınlanmıştır.[143]

FEDOR MARİNOĞLU

1955 yılında Avdarma köyünde doğan Marinoğlu, Kişinev'de Basın - Yayın Fakültesi'ni bitirmiş, bir süre Komrat gazetesinde çalışmıştır. Kendi köyünde Türkçe öğretmenliği yapmaktadır. Şiirlerini **Ana Sözü**'yle, Moldavan ve Rus dergilerinde yayınlamıştır. Hazırladığı üç şiir kitabından ilki olan **Yürek Dalgası** 1990 yılında basılmıştır. Şiirlerinde halkının hayatı, çocuklar, insanlık, vatan, kardeşlik, tabiat gibi konuları işlemiştir.[144]

PETR ÇEBOTAR - GAGAUZ

1957'de Çadır'a bağlı Aydar köyünde doğan Çebotar - Gagauz, Kişinev'de Filoloji Fakültesi'ni tamamlamış ve halen Moldavya Bilimler Akademisi'nin Gagauz Bölümü'nde Gagauz etnoğrafyası ve dili üzerine çalışmaktadır. Aynı zamanda **Ana Sözü**'nde "Türk Dilini Öğrenecek miyiz?" başlıklı köşede Gagauzlar'a Türkiye Türkçesi'ni öğretmektedir. Moldavanca ve Rusça'dan Gagauz Türkçesi'ne şiir-

---

*140. S.Kuroğlu(Hazırlayan), **İlkyaz Türküsü**, Kişinev 1989, s.95*

*141. **Milli Kültür**, S.90, Kasım 1991, s.19*

*142. Grigori Topuzlu, **Zamannayersin Evim!**, Kişinev 1990, s.68*

*143. Grigori Topuzlu, **Aydınnık**, Kişinev 1990, s.4; **Ana Sözü**, 29 Ocak 1989, s.3*

ler çeviren yazar, hikayelerini çeşitli yerlerde yayınlamış, şiirlerini de **Cana Yakın** isimli kitabında toplamıştır.

YENİ UMUTLAR

Şiir ve hikâyeleri henüz kitap haline gelmemiş olan bir çok genç Gagauz yazarından da bahsetmemiz mümkündür. Bu genç yazarların çokluğu Gagauz edebiyatının ileride tiyatro ve roman dalında da ürünler vereceğini, dil ve edebiyatın giderek daha da gelişeceğini göstermektedir. Genç yazarların şiir ve hikâyelerinden seçmeler 1989 yılında S. Kuroğlu tarafından **İlkyaz Türküsü** isimli bir antolojide toplandı. Bu antolojide şiir ve hikâyeleri yer alan yazarlar şunlardır :

Petr Moysa, Georgiy Genov, Mariya Dubaylo, İvan Topal, Nikolay Tufar, Tudorka Arnaut, Vasiliy Duloğlu, Mariya Kalçu, Valentina Karanfil, Andrey Koçancı, Dimitriy Novak, Olga Radova, Georgiy Taşoğlu, Petr Yalancı.

C) BASIN

1957 yılına kadar Gagauz basınından söz etmek mümkün değildir. Bu yıl içerisinde Gagauzlar'a alfabe verilmesiyle basın alanında bazı kıpırdanmalar olmuş, fakat bu da fazla uzun sürmemiştir. 26 Nisan 1957 tarihinde Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev Sergeyeviç Çadır'daki yetkililere bir kutlama telgrafı gönderir. 27 Nisan'da Diyonis Tanasoğlu **Moldova Sosyaliste** gazetesinin redaktörüne telgrafı verir ve bunun Gagauz dilinde yayınlanmasının ister. Bu arada Moldavan görevlilerin teklifleri üzerine Nikolay Tanasoğlu, Diyonis Tanasoğlu, Valentin Stefanoğlu ve bazı Gagauzlar bir araya gelerek **Moldova Sosyaliste** gazetesine ilave olarak Gagauzlar için gazete çıkarmağa başlarlar. Bu gazete ayda iki defa çıkmaktadır.

30 Temmuz 1957 tarihinde Moldavya Hükümeti Gagauzlar için bir alfabe oluşturulması kararını almıştır. Bu karardan sonra Gagauz basını ve edebiyatı gelişmeye başlar. Böylece Gagauz kültürü yazılı hale gelmeye başlar. Bu sırada hem gazete hem radyo yayınları yapılır, hem de Gagauz Türkçesiyle okul ve edebiyat kitapları basılır. 1930'lu yıllarda Kırımtatar Gazetesi'nde Gagauz şair Nikolay Araba-

---

*144. Grigori Topuzlu, **Ürek Dalgası**, Kişinev 1990, s.134*

cı'nın şiirleri yayınlamıştır. Gagauz Türkçesiyle yayınlanan gazetede Nikolay Tanasoğlu, Diyonis Tanasoğlu, Dimitri Kara Çoban, Nikolay Baboğlu, Mine Köse, Vasiliy Duloğlu, Filip Popaz, Aleksey Tukan, Savva Ekonomov, Stepan Kuroğlu gibi bir çok Gagauz şairin şiirleri de yayınlandı.

Bu gazete 1961 yılının ortalarına kadar çıkarılır. Sonra Moldavan komünistleri tarafından sebepsiz yere kapatılır. Sadece gazetenin kapatılmasıyla yetinilmez; radyo, okullarda Gagauz Türkçesiyle yapılan eğitim - öğretim ile bütün kültür faaliyetleri de yasaklanır.

Sonraki on yılda hiç bir Gagauz gazetesi yayınlanmamıştır.1970'li yıllarda bir ara Nikolay Baboğlu'nun yönetiminde **Komrat** adlı Türkçe gazete çıkmaya başladıysa da fazla uzun yaşayamadan kapatılmıştır. 1985 yılında Perestroyka gelir. 1986'da Moldavan Yazarlar Birliği **Literatura Şi Arta** gazetesinde Türkçe bir sayfa yayınlamaya başlar.

1988 yılının 14 Ağustos tarihinde Gagauzlar yeni gazeteleri **Ana Sözü**'ne kavuştular. Bu tarihten itibaren 15 günde bir **Sovetskaya Moldova** gazetesine ilave olarak 4 sayfa halinde Gagauz Türkçesi'yle ve Kril harfleriyle hazırlanmış **Ana Sözü** gazetesi yayın hayatına başladı. Gazetenin ilk sayılarında "Ana Sözü" başlığının üstünde "Bütün Dünneyin Proletarları Birleşiniz!" yazmaktaydı. Şair ve yazar Todur Zanet'in baş redaktörlüğünü yaptığı gazete hem Gagauzistan'da hem de başta Azerbaycan'da olmak üzere Türk Cumhuriyetlerinde büyük yankı uyandırdı. Gazetenin tirajı bir ara 80 bini bulmuştu. Bunun büyük bir kısmını da Azerbaycan'dan gazeteye abone olan okuyucular oluşturmaktaydı. Gazete Gagauz şairlerinin, hikâyecilerinin, araştırmacılarının eserlerini yayınlayabildikleri tek Türkçe süreli yayın olarak günümüze kadar gelmiştir. Gazete, araştırmacı - yazar Nikolay Baboğlu'nun 1991 Şubat ayında Eskişehir'de yapılan Yunus Emre Sempozyumu'na katılmasının arkasından başlığının üzerindeki yazıyı kaldırmış ve yerine "Sevelim Sevilelim" ibaresini koymuştur. 1991 yılı Ağustos ayında ise gazetenin 3. kuruluş yıldönümünde gazetenin başlığının üzerine yeni bir ibare daha konulmuştur : "Ana Sözü ile Oğuzluk Yaşasın!". Gagauzlar'ın ana dillerinin şuuruna varmalarında, tarihlerini ve kültürlerini tanımada bu gazetenin oldukça büyük faydaları olmuştur. Yine gazeteyle Gagauz-

lar dünyada yalnız olmadıklarının farkına varmışlar, hem Azerbaycan'daki hem de Türkiye'deki olayları yakından takip etme imkânını bulmuşlardır.Gazetenin 1989 yılında Bulgaristan'dan 300 bine yakın soydaşımızın kaçarak Türkiye'ye gelmesi ve 19/20 Ocak 1990 tarihinde Azerbaycan'da meydana gelen kanlı olaylara gösterdiği tepki oldukça müsbet ve yerinde bir tepkidir. Gazete sayesinde Gagauzlar hem Azerbaycan Türkleri'nin hem de Bulgaristan Türkleri'nin haklı olduklarını öğrenmişler ve yazdıkları mektuplarla bu olayları lanetlemişlerdir.

Yine Todur Zanet'in redaktörlüğünü yaptığı **Kırlangıç** isimli bir çocuk dergisi yayınlanmaya başlamıştır.

Bunların yanında Gagauzistan'ın bütün şehir ve kasabalarında küçük çapta yarı Gagauz Türkçesiyle yarı Rusça olarak bir çok mahalli gazete yayınlanmaktadır.

III. BÖLÜM
GAGAUZLAR'DA EĞİTİM - ÖĞRETİM

1957 yılında Diyonis Tanasoğlu ve L.A. Pokrovskaya'nın çalışmaları ve gayretleriyle Gagauzlar için Krile dayalı bir alfabe hazırlandı. Moldavya Cumhuriyeti başvekaleti 16 Kasım 1957'de bir kanun çıkararak Türkçe eğitime izin verdi ve 1 Eylül 1958 tarihinden itibaren Gagauz okullarında Türkçe eğitime geçildi. Yeni alfabeyle Nikolay Baboğlu ve Diyonis Tanasoğlu tarafından Türkçe ders kitapları yazıldı ve 1961 yılına kadar ilk ve orta öğretimde "Gagauz Dili ve Edebiyatı" dersleri okutuldu. Bu yıllarda ilkokullarda 1,2 ve 3. sınıflar millî okul idi, yani bütün eğitimlerini Türkçe yapıyorlardı. 4-8. sınıflar ise Rus okulu idi. Fakat bunlar da "Gagauz Dili ve Edebiyatı" derslerini Türkçe olarak okumaktaydılar. 1961'de millî okullar kapatıldı, Gagauz Dili ve Edebiyatı dersleri de kaldırıldı. 1986'ya kadarki devre Gagauz dili için karanlık bir devredir. Bu arada sesini çıkaran, anadiliyle eğitim yapmak isteyenler milliyetçilikle suçlanarak okuldan atıldılar.

1984 yılında Moskova'ya bir ilmî kongreye giden Stepan Kuroğlu ve Gavril Gaydarcı, "anadilimiz bize lazım, öğrenelim" diyerek kongrede Gagauz dilinin okullarda öğretilmesi için karar aldırdılar. Bu karar Moskova Komünist Parti Merkez Komitesi'ne ve Moldavya Komünist Partisi'ne gönderildi ve kabul edildi. 23 Haziran 1988 tarihinde Moldavya Eğitim Bakanlığı yayınladığı bildiride Gagauzlar'ın okullarında ana diliyle eğitim yapabileceklerini duyurdu. 1988'den itibaren 7. ve 8. sınıflarda haftada 2 saat "Gagauz Dili ve Edebiyatı" dersleri tekrar konuldu. Sonraki yıllarda Perestroyka'dan istifade ederek dil ve edebiyat dersleri 5. sınıftan 11. sınıfa kadar haftada 5-6 saat olarak okutulmaya başlandı. Gavril Gaydarcı, Nikolay Baboğlu ve İgnat Baboğlu bu sınıflara "Gagauz Dili ve Edebiyatı" dersleri için kitaplar hazırladılar.

1991 yılında Kişinev'de Moldavya Eğitim Bakanlığı'nda 20 Gagauz uzmanı öğretmenin girişimiyle millî okulların tekrar açılmasına karar verildi. Fakat, hem Gagauz Türkçesiyle yazılmış ders kitaplarının hem de bütün dersleri Türkçe okutacak öğretmenlerin yetersizliği sebebiyle bu karar uygulanamadı. Ancak 1993 - 1994 öğretim yılında millî okullara geçilmesi planlanmaktadır.

Millî okullarda 1. sınıftan başlayarak her ders Türkçe olacaktır. Yalnız şimdilik her yıl ancak bir sınıfı bu sisteme uydurabileceklerini söylüyorlar. Yani 1993 - 1994 öğretim yılında 1. sınıflar, bir yıl sonra 2. sınıflar, daha sonraki yıl da 3. sınıflar millîleşmiş olacak, bu arada bütün ders kitapları Gagauz Türkçesiyle hazırlanacak ve basılacaktır. Bu okullarda üst sınıflarda Rusça ve Romence de öğretilecektir.

Gagauzistan'da okuma yazma oranı yüksektir. Hemen hemen herkes ilk okula gidebilmektedir. Komrat'ta ve diğer kasabalarda meslekî liseler vardır. Bunun yanında Komrat'ta ilk okul öğretmeni yetiştiren bir Öğretmen Okulu da bulunmaktadır.

11 Şubat 1991 tarihinde Komrat'ta Gagauz Devlet Üniversitesi açılmıştır. Bu üniversitede 600'e yakın öğrenci okumaktadır. Üniversitede 1992 - 1993 öğretim yılında Edirne ve civarından gitmiş 9 Türk öğrenci de eğitim yapmaktadır. Üniversite kurulduğundan beri geçen süre içersinde üç rektör değiştirmiştir. İlk rektör Kristoğlu'ndan sonra Prof. Dr. Georgi N. Topuzlu görev yapmıştır. Şimdiki rektör ise Bakü'de filoloji doktorası yapmış, araştırmacı ve yazar Diyonis Tanasoğlu'dur.

Komrat Devlet Üniversitesi'ne öğrenciler Komrat'ta yapılan Üniversite Giriş İmtihanı'nı vererek girmektedirler. Üniversitenin halen 4 fakültesi vardır. Bunlar Dil-Edebiyat ve Millî Kültür Fakültesi(Gumanitar Fak.), Ekonomi Fakültesi, Endüstri Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'dir. 1993 - 1994 öğretim yılında yeni fakülteler açılacaktır.

Gagauz öğrencilerin bir bölümü Kişinev'deki üniversitelerde okumaktadır. Bakü Üniversitesi Gagauz öğrencileri kabul eden ilk yabancı üniversitedir. Burada halen 47 Gagauz öğrenci eğitim görmektedir. 1991 - 1992 öğretim yılında Türkiye'ye 4 öğrenci gelmiştir. Yapılan yeni antlaşmalara göre 1992 - 1993 öğretim yılında ülkemize 78 Gagauz öğrenci gelmiştir. Bunların sayısı her yıl biraz daha artacaktır.

Komrat Devlet Üniversitesi'nin dışında Moldavya'nın başkenti Kişinev'de Moldavya İlimler Akademisi, Azınlık Milletler Enstitüsü'ne bağlı olarak çalışan bir "Gagauz Türklerini Araştırma Bölümü" vardır. Bu bölümün şimdiki başkanı Doç. Dr. Stepan Kuroğlu'dur. Bölümde 14 Gagauz araştırmacı görev yapmaktadır. Bu araştırmacılar Ga-

gauzlar'ın yaşadıkları çeşitli bölgelerde etnografya, folklor, tarih, dil, toponomi vs. malzemelerini derleyerek Akademi'de değerlendirip kitap haline getirmektedirler. Ayrıca bu bölümde yüksek lisans ve doktora çalışmaları da yürütülmektedir.

IV. BÖLÜM

GAGAUZLAR'IN DİNİ

A) GAGAUZLAR'IN HRİSTİYANLIĞI KABULÜ

Mihail Çakır Gagauzlar'ı "..hepsi Gagauzlar eyi Hristiyandır"[145] "Tutarmışlar Ortodoks religiyeyi"[146] diye tanımlamaktadır.

Bugün Balkan yarımadası olarak adlandırılan ve üzerinde bir çok devlet ve milleti barındıran bölge, tarih boyunca Asya'dan Avrupa'ya göç eden kavimlerin geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Şüphesiz bu kavimlerin başında da Türkler gelmektedir. Türkler Balkanlar'a Karadeniz'in kuzeyinden ve güneyinden olmak üzere iki yoldan gelmişlerdir. Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a inen Türklerin başını Hunlar çekmiş, Hunlar'ı Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Oğuzlar ve Kıpçaklar takip etmişler; güneyden ise Selçuklu ve Osmanlı Türkleri Balkanlar'a geçmiştir.

Türkler Müslüman olmadan önce Budizm, Maniheizm, Nesturî Hristiyanlık ve Musevilik gibi bir çok evrensel nitelikli dinlerle temasa geçerek bunları kabul etmişlerdir. Bununla birlikte, Karadeniz'in kuzeyinden Balkan yarımadasına inen Türklerin ortak inanışları Tengri, Tanrı, Tanra, Tenri diye isimlendirilen ve buna nisbetle de "Gök Tanrı Dini" denilen dindi. Ne var ki, bu dinin müesseselerini oluşturamamış, dinî terminolojisini meydana getirememiş olması; bozkırdan gelen Türkler'i kendileri için büyük bir tehlike olarak kabul eden ve sınırlarını emniyet altına almak isteyen Bizanslılar onları Hristiyanlaşmaya sevketmiştir.

Bizanslı misyonerlerin gayret ve çabaları ile Grod adlı Hun Prensi 528 yılında Hristiyanlığı kabul ederken, 530'da Kardutsat isimli bir Ermeni papazı kutsal yazıları ve liturjiyi vernaküler bir dille Huncaya çevirmiştir. Bu çevirilerin amacı, Hunlar arasındaki misyonerlik faaliyetlerini kolaylaştırmak, onları pastoral ekonomik düzenden yerleşik düzene geçirmekti. Bu tür faaliyetler Bizans İmparatoru Theophile(829 -842) devrinde Vardar nehri kenarına yerleştirilmiş olan ve

---

145. M.Ciachir, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.16*

146. M. Ciachir, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.14*

"Vardariyot" denilen Türkler için de uygulanmıştı.[147] Hunlar'dan sonra Balkanlar'a gelen ve inandıkları Gök Tanrı'yı "IYI" monogramı ile ifade eden Bulgarlar da aynı propagandaya maruz kaldılar.[148] Bulgar prensi Boris 864/865 yılında vaftiz edildi. [149] 866 yılında Latin ritini kabul eden Bulgarlar, 870 yılında bunu reddederek Grek ritini benimsediler.[150]

X. yüzyılda Balkanlar'da yeni bir dinî hareket gelişti. Bu hareket Bogomil adlı bir papaz tarafından kurulmuş olan ve dinler tarihçilerince de, Mani dininin bir uzantısı olarak kabul edilen "Bogomilizm" idi. Bu din ve mezhep sahipleri kilise hiyerarşisini, evliliği vs. reddediyor, dünyanın Şeytan tarafından yaratıldığına inanıyorlardı.[151] Peçenekler Balkanlar'a geldikleri zaman, bu dinî hareket özellikle Balkan köylüleri arasında resmî Hristiyan kiliselerince "Apokrif" olarak nitelenen "Adem ve Havva" isimli kitaplar başta olmak üzere, bazı kitaplarla yayılmış ve taraftar bulmuştu.[152]

Oğuzlar ve Kıpçaklar da Balkanlar'a geldiklerinde , kendi politik menfaatlerini İncil'i telkin etmekte bulan Bizanslılar'ın telkinleri ile karşı karşıya kalıp Hristiyan olurken, 1266'da Anadolu'dan Balkanlar'a geçen Sarı Saltık liderliğindeki Türkmenlerin bir bölümü de "Sarı Saltık öldükten sonra mürted ve ahriyan oldular"[153]

Buraya kadar kısaca bahsettiğimiz Balkanlar'daki Türk kavimlerinin büyük bir bölümü Hristiyanlaşmış, artık Gök Tanrı yerine Teslis'i ikame etmişlerdir.

---

147. Louis Bréhier, ***Vie et Mort de Byzance,*** *Paris 1969, s.119*

148. Edward Tryjarski, "Eine Merkwürdige Umwandlung des Purotobulgarischen ***Tanra*** *in den Christlichen* ***Teos", Gedanke and Wirkung Festschrift 90. Geburtstag von Nikolaus Poppe,*** *Wiesbaden 1989, s.349*

149. ***Histoire de 1'Eglise,*** *(Komisyon), Paris-Tours, 1925, s.4529*

150. Aynı eser

151. L.J. Rogier, R.R. Aubert, ***Nouvelle Histoire de 1'eglise,*** *Seuile-Paris 1968,c.2 369-370; Kalman Sass,* ***Dictionaire des Religions,*** *Paris 1974, s.186-187*

152. Mircea Eliade, ***Histoire des Croyances at des İdees Religieuses,*** *c.III, Paris 1983, s.193*

153. Yazıcıoğlu Ali, ***Selçuknâme,*** *Revan Bl., nr. 1391, v.445b.*

Çadır Kasabasında Mihail Çakır'ın 28 Nisan 1991 yılında açılmış olan büstü

Mihail Çakır'ın büstünün açılış töreninde Gagauz din adamları

XI. yüzyıla kadar Hristiyan kiliseleri arasında bir takım teolojik problemler olmasına rağmen, bu problemler kiliseler arasında büyük bir ayrıma sebep olmamıştı. Ancak, 1054 yılında Hristiyan kiliseleri Ortodoks ve Katolik olmak üzere iki ana mezhebe ayrıldı. O zaman Dobruca bölgesinde bulunan Gagauzlar, Ortodoks Bizans Kilisesi'nin etki sahası içinde kalmaktan dolayı Ortodoks oldular. Bizans kiliselerinin papaz sınıfını Rumlar oluşturuyor, bunlar da bölgeyi Helenistik bir karaktere büründürmeye çalışıyorlardı. Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında İstanbul'u fethinden sonra, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Hristiyanlar'ın temsilcisi olarak Fener Patrikhanesi'ni tanıması Rum papaz sınıfının durumunu güçlendirdi. Bu Helenistik taarruza diğer Balkan milletleri gibi Gagauzlar da maruz kaldılar.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında Yunan ve Bulgarlar'ın bağımsızlık hareketlerine girişmesi, daha önce Katolik - Ortodoks kiliseleri arasındaki mücadeleye yeni bir boyut kazandırdı. Bu mücadele Rum - Bulgar kiliseler mücadelesi idi. Dinî olmaktan ziyade millî ve politik amaçlarla Bulgarlar da bir kilise kurmaya ve Rumlar'ın kültürel baskısından kurtulmaya çalıştılar. Nihayet, 1589 yılında otosefal hale gelen Rus Kilisesi'nden sonra Bulgarlar da 23 Şubat 1870 tarihinde Bulgar Ekzarkhanesini kurdular.[154]

1770 yılından itibaren Gagauzlar'dan bir kısmı Moldavya'nın Bucak bölgesine göç etmiş, Dobruca'da kalanlar ise, Bulgar Kilisesi'nin nüfuz sahasında bulundukları için Bulgarlaştırma politikası ile karşı karşıya kalmışlardır. Bugün Osmanlı arşivlerinde bulunan ve rahmetli Mihail Guboğlu'nun arzusu ile araştırdığımız 1835 yılından itibaren kaleme alınmış olan Kilise Defterleri'nde Gagauzlar'a ait kiliselerin bulunmayışı, onların Bulgar kilisesi hegamonyasına girdiklerinin açık delilidir. Zira, 1812 yılından başlayarak 1878 yılına kadar Besarabya'nın her yanına hakim olan Ruslar, Kişinev Metropolitliği'ni ele geçirmiş, bölgeye yerleştirdikleri Rus kolonizatörleri ve papaz sınıfı ile, bir yandan bölge halkını Ortodoks mezhebine bağlamaya çalışırken, diğer yandan onları Slavlaştırmaya gayret etmişler-

*154. Osman Nuri Peremeci, **Tuna Boyu Tarihi**, İstanbul 1942, s.199*

dir.[155]

Bugün Gagauzlar Moskova Patrikliği'ne bağlıdırlar. Buraya kadar nasıl Hristiyan olduklarını incelediğimiz Gagauzlar'ın dini inanışlarına geçebiliriz.

B) İMAN ESASLARI

a) Baba, Oğul ve Kutsal Ruh

Gagauzlar, Ortodoks Hristiyanlığın Baba + Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan teslis görüşünü kabul etmektedirler.

Baba :

Komşu milletlerin (Slav, Romen, Bulgar, Yunan) Tanrı terimi yerine Boje, Domn, Dumnezeu, Teos gibi kelimeleri kullanmalarına karşı Gagauzlar "Allah" terimini kullanmaktadırlar.[156] Tanrı kelimesi ise ikinci planda kalmıştır. Gagauzlar'ın inancına göre, Allah yaratılmamıştır; görünen ve görünmeyen herşeyi yapmış, yaratmıştır.[157]

Oğul :

Gagauzlar Hz. İsa'ya "Allah'ın Oğlu" demektedirler. Allah'ın oğlu (İsus Hristos), Allah'tan doğmuş olup onunla aynı simalıdır. İnsanların kurtulması için göklerden inmiş, "hem Aziz Ruh'tan hem Maria Kız'dan tennenmiş, hem adam olmuştur"[158] İnsanlar için kendini feda eden Hz. İsa, ölümünden üç gün sonra dirilmiş, göklere çıkarak "Allah Buba"nın sağ tarafına oturmuştur.

Kutsal Ruh :

Kutsal Ruh'un Baba'dan çıktığını, güvercin şeklinde görünebileceğini kabul eden Gagauzlar ayrıca "bir Aziz Dernekli hem Apostollu (Apostolique) Kiliseye"de inanmaktadırlar.[159]

b) Ahiret

---

155. R.P. Janin, ***1es Eglises Separées d'Orient,*** *Paris 1927, s.120 -121; Mihail Ciachir,* ***Dictionar Gagauzo(Tiurco)-Român,*** *Chişinau 1938, s.10; G.A. Gaydarcı, E.K. Koltsa, L.A. Pokrovskaya, B.P. Tukan,* ***Gagausko-Russko-Moldavski Slovar,*** *Moskva 1973, s.41*

156. M. Ciachir, ***Dictionar Gagauzo (Tiurco)- Roman,*** *s.10*

157. Mihail Ciachir. ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *Chişinau 1935, s.10*

158. M. Ciachir, ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *s.10*

159. M. Ciachir, ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *s.10-11*

İnsanların ruhları ölmez. İnsan ölürken melekler ruhu alır, göklerde Allah'ın sağ tarafına oturan İsa (İsus Hristos)'nın önünde diz çökmesi için doğruca göğe çıkarlar. Bundan sonra ruh tekrar evine dönerek üç gün yatmış ve cesedi terk etmiş olduğu yerin etrafında dolaşır. Bu sebeple o yerde üç gün mum yakılır.[160] Üç gün sonra melekler ruhu alıp sağlığında nerelerde bulunmuşsa oraları gezdirirler. Bu gezdirme işinden sonra cennet ve cehenneme götürerek gösterirler. Kırkıncı gün melekler ruhu tekrar alıp günahlarının mı, yoksa sevaplarının mı daha fazla olduğunun anlaşılması için göklere çıkarırlar. Ruh bir terazinin ortasına konur. Eğer terazi meleklerin bulunduğu sağ tarafa meylederse bu günahtan korunmuş demektir. O zaman melekler ruhu alıp cennete götürürler. Eğer terazi sol tarafa meylederse şeytanlar ruhu alıp cehenneme götürürler.

Ruhların kat'i ayrılışı Hz. İsa'nın ikinci gelişinde olacaktır. Bu mahkemede Hz. İsa, insanları hesaba çekecektir.[161] Bundan sonra günahkârlar cehenneme, hayır amel işleyenler ise cennete gideceklerdir.[162]

c)Cennet(Cenet)

Gagauzlar, cennete "cenet" demektedirler.[163] Bazılarına göre cennet yer yüzünde, bazılarına göre ise ne yerde ne göktedir. Cennet, çiçekler, yeşillikler, çok kıymetli taşlar, inci ve mücevherlerle süslenmiştir. Orada insanlar kaygısızca ve vahşi hayvanlarla birlikte yaşarlar. Cennetin üç kapısı vardır, bunların anahtarlarını Aziz Petr(Petros) muhafaza etmektedir.

Birinci kapı altındandır, bu kapıdan krallar girer. İkinci kapı demirdendir, zenginlere ve yüksek derecedeki memurlara aittir. Üçün-

---

160. *Ölü evinde mum yakma âdetine,Kızılcahamam çevresinde de rastlanır.Prof.Dr. Hikmet Tanyu'nun tespitlerine göre; Kızılcahamam çevresinde ölü gömüldükten sonra,o geceden başlayarak üç gün süre ile sabaha kadar ölünün yattığı odada ışık yakılır. Ölünün yattığı oda üç gün temizlenmez, süpürülmez. Ölen kimsenin ruhu üç gün içinde tekrar geri dönerek kaldığı odaya girer ve orada sevdiklerini bulurmuş.(Hikmet Tanyu, "Türklerde Ateşle ilgili İnançlar",* ***I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,*** *c.IV, Ankara 1976, s.297*

161. *M.Ciachir,* ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *s.11;A.İ.Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler),*** *s.52-54*

162. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.53-54*

163. *M.Ciachir,* ***Dictionar Gagauzo (Tiurco)-Roman,*** *s.46*

cü kapı tahtadan olup fakirler içindir.[164]

c) Cehennem(Cendem)

"Cendem" adı verilen cehennem, yerin dibindedir.[165] Kazanlardan çıkan duman sebebiyle burası karanlıktır. Hiç bir şey görülmez. Cehennemde sadece ölülerin iniltileri işitilir. Cehennemin kapısında asılı bulunan bir tahtada ruhların ölmeden önceki amelleri yazılıdır. Ölen kimse için geride kalanlar bir "hayır" yapmışlarsa o kimsenin günahları silinir. Gagauzlar, her Cumartesi Aziz Petros'un gelip tahtaya baktığına inanmaktadırlar. Aziz Petros, günahlarının hepsinin silinmesi halinde o ruhu cehennemden alıp cennete götürür.[166]

d) Melek

Meleklere iman eden Gagauzlar, melekleri Allah'ın hizmetkârları olarak düşünmektedirler. Allah melekleri vasıtasıyla iş görür, insanların canını melek vasıtasıyla alır. İyilik ve kötülük yapacağı zaman yine bunu melekler eli ile yapar. Herkesin bir koruyucu meleği vardır, insanı şeytanın kötülüklerinden bu melek korur.

e) Şeytan

Şeytanların hepsi erkek cinsinden olup dişileri yoktur. Gagauzlar bunu şöyle açıklamaktadırlar : "Eğer dişi şeytanlar olsaydı, geceleri dışarı çıkmaktan, gezmekten korkarlardı"[167] Şeytanların görevi insanları baştan çıkarmaktır. Şeytanlar bunu yapmak için çalışır, çabalarlar. İnsanları baştan çıkarmayan, vazifelerini yapmayan şeytanların bacakları kırılır ki bu şeytana "Topal Şeytan" denilir.

Hz. Adem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarını şeytan sağlamıştır. Şeytanlar insanların sol omuzunda otururlar, onları kötülük yapmaya teşvik ederler, insan şekline girerek onların kötü yola gitmesini teşvik ederler.

Şeytanlar gizli olanı değil, açık olanı bilirler. Şeytanlar çalgılarla davet olunurlar, bunun için Gagauzlar evlerinde gece çalgı çalmazlar. Ayrıca şeytanlar insanlarla anlaşabilirler.

---

164. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.5*
165. *M.Ciachir,* ***Dictionar Gagauzo (Tiurco)-Roman****, s.46*
166. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.53*
167. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.48-49*

C) KUTSAL AYİN VE TÖRENLER

a)Kutsal Ayin

Gagauzlar, Ortodoks Kilisesi'nce kabul edilen yedi kutsal ayin (Sakrament) kabul etmektedirler :

1. Vaftizlik(Vaftiz)
2. Kutsal Yağlama(Miraealanmak)
3. Günah çıkarmak (Spieada olmak)
4. Komka almak(Hristos'un kurbanını kabul etmek)
5. Popazlık (Kutsal emirler)
6. Düğünlük - Steonozluk(evlenmek)
7. Zehtinyanın ayozlanması(Ölüye kutsal yağ sürme)[168]

Gagauzlar, bunların dışında günlük ve haftalık olmak üzere kilisede de ayin yapmaktadırlar. Günlük ibadetler biri sabah, diğeri de akşam olmak üzere iki vakitte icra olunur. Haftalık ibadet ise her hafta pazar günleri yapılmaktadır.[169] Diğer Ortodokslar'da olduğu gibi Gagauz ibadetlerinde de "İkon" ve duaların büyük yeri vardır. Gagauzlar, İkonları Allah'ın, Hristos'un(Allah'ın oğlu Hz. İsa), Panaiya'nın (Hz. Meryem), melek ve azizlerin sureti olarak kabul etmektedirler.[170]

Gagauz kiliselerinde kadınlar üst katta, mahfilde, erkekler ise aşağıda dururlar. Kadınların bulundukları yer, sık parmaklıklarla erkeklerinkinden ayrılmıştır. Kadınların erkeklerle bir arada durması uygunsuz telakki edilmektedir.[171] Kiliselerde kadın ve erkeklerin ayrı yerlerde bulunması esası, Rum Ortodokslar başta olmak üzere diğer Hristiyan kiliselerinde mevcut değildir.

Daha önceleri Rumca olan âyin dili son zamanlarda değişmiş, geniş çapta Slavca'nın etkisi altına girmiştir. Ancak bugün bazı dualar, şarkılar, cüzler, mev'izeler ve hikâyeler Türkçe okunmaktadır.

Gagauzlar, Ortodoks Kilisesi'nce kabul edilen yedi dinî âyin ve günlük - haftalık ibadetlerin dışında oruç ve hac ibadetini de yap-

---

168. M.Ciachir, ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *s.61*

169. M.Ciachir, ***Besarabielâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.26*

170. M.Ciachir, ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *s.4*

171. A.İ. Manof, ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler),*** *s.61*

maktadırlar. Yine İslamiyette olduğu gibi Gagauzlar ana ve babalarının ruhları için fakir, öksüz ve kimsesizlere yardımda bulunmakta; pınar, köprü vs. yapmakta ve buna da "Hayır" adını vermektedirler.[172]

b) Oruç

Gagauzlar oruç adını verdikleri aşağıdaki perhizleri tutmaktadırlar:

1. Her çarşamba ve cuma günleri haftalık perhizleri.
2. Büyük Oruç denilen Paskalya perhizleri (bu perhiz müddeti 48 gün olup Paskalya'dan önce başlar)
3. Krakuin(Cracuin) veya Kırım Orucu dedikleri Noel perhizleri (bu oruç 15 Kasımdan 25 Aralığa kadar kırk gündür)
4. Panaiya Orucu denilen Meryem Ana perhizleri(1-15 Ağustos).
5. Ay Petri(Petros), Pavel(Pavlos) Orucu denilen Petri, Pavel perhizleri (Paskalya yortusundan bir hafta sonra tutulmaya başlanır ve 29 Haziran günü sona erer)
6. Vaftizci Yahya'nın kurban edilmesi (martyr) günü (29 Ağustos).
7. Ayazma günü(5 Şubat)
8. Haç'ın kurtarılması günü (14 Eylül)[173]

c) Hac

Gagauzlar'ın ibadetlerinden biri de hac'dır. Bu ibadeti yerine getiren erkeklere "hacı", kadınlara "hacıka" denilir.[174]

Gagauzlar, Hac için Kudüs'e giderler. Zengin olan bir kimsenin ilk işi Kudüs'ü ziyaret etmektir. Ziyaret senenin her mevsiminde yapılır. Hacca gideceklerin katil olmamaları ve borçsuz olmaları gerekir.

Ziyaretçiler kilise tarafından düzenlenen büyük törenle uğurlanırlar, dönüşlerinde de aynı şekilde karşılanırlar. Hacılar, dönüşlerinde o beldeden getirdikleri hediyeleri dağıtır, hacı olmayanların o beldeleri görmeleri için dua ederler.

---

172. M. Ciachir, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.26*
173. M. Ciachir, ***Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,*** *s.63-64*
174. M. Ciachir, ***Dictionar Gagauzo (Tiurco)-Roman,*** *s.10*

Gagauzlar, hacdan ayrı olarak "Allah'a dua etmek için" Aynaroz'a ve diğer manastırlara da giderler.[175] Aynaroz'a kadınlar gitmezler, zira "Allah Aynaroz'u ziyareti kadınlara yasaklamıştır"[176]

Ç) YORTULAR

Gagauzlar'ın kutladıkları yortular ve yortularla ilgili âdetler şu şekilde tespit edilmiştir :

1. 1 Ocak Yeni Sene = Vasil günü : Yeni senede Gagauzlar, güzel yemekler hazırlarlar. Bu yemeklerde domuz eti bulunmaz. Sofranın bir köşesinde kum ve arpa taneleriyle kızılcık dalları bulunur. Sofraya oturanlar, başı dik ve mağrur dururlar. Sofranın ortasında içinde para bulunan bir pide vardır, pideye yanan mum yerleştirilir. Sofrada bulunanların en yaşlı olanı "günlük" kandillerini alıp bütün hazır bulunanları tütsüler. Bu sırada herkes haç çıkarır. Bilen biri "Pater Noster = Bizim Atamız" duasını Yunanca, bir başkası Karamanlıca okur. İşte Karamanlıca dua:'

"Ιμτι σίζ πού μινβάλ ούζρὲ τουά έτινιζ. "Ελ σεμαβαττὰ ὀλὰν Πετεριμίζ, ἰσμὶν μουχαττὲς ὀλσούν· Μελεκούτούν κελσίν· ἰρατετὶν σεματὰ ὀλτουγοὺ κιπὶ, γὲρ ούζερινtὲ ταγὶ ἰτζρὰ ὀλουνσούν· Γεβμὶ ἐκμεγιμιζὶ πιζὲ πού κούν βέρ· Βὲ πιζὲ *σουτζλοὺ ὀλανλαρὰ παγηόλατηγημὴζ μισιλλού. πιζὶμ τσουτζλαρημηζή παγηόλά· Βὲ πιζὶ ἰγβαγιὰ κετίρμε, λάκιν πιζὶ σεριρτὲν κουρτάρ· ζίρα μελεκούτ βὲ κουτρὲτ βὲ ἰζζὲτ ἴλ ἐλ ἐπὲτ σενίν τιρ. 'Αμήν.

"İmdi siz bu minval üzre dua ediniz. Ey semavâtta olan Pederimiz, ismin mukaddes olsun. Melekûtun gelsin. İradetin semada olduğu gibi, yer üzerinde dahi icra olsun. Yevmî ekmeyimizi bize bugün ver. Ve bize suçlu olanlara bağışladığımız misillü, bizim suçlarımızı bağışla. Ve bizi igvaya getirme. Lâkin bizi şerirden kurtar. Zira

175. *M. Ciachir,* ***Besarabielâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.26*

176. *A.İ.Manof,aynı eser, s.67. Aynaroz hakkında daha geniş bilgi için bkz.* ***Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi Türkiye ve Dünyanın Öbür Ülkeleri,*** *İstanbul 1981, fasikül 6, s.124-126*

melekût ve kudret ve izzet ile'l - ebed senindir. Amin!"[177]

Mum evin her tarafında dolaştırılır. Odaların bir bölümüne kum ve arpa serpilir, sonra sofraya oturulur. Pide küçük parçalara ayrılır, ailede bulunmayanlar için de ayrıca pideden bir parça bir tarafa bırakılır. Pidedeki saklı parayı kim bulursa o mutlu sayılır.[178]

Kendileri sünnet olmayan Gagauzlar, Aziz Vasil'in sünnetli olduğuna, sünnetin kan asaletine delalet ettiğine inanırlar.[179]

2. 6 Ocak Ay Yordan(İlahi Tecelli) günü :

Bu gün İkonlar mukadddes su ile yıkanır . Varna'da haç büyük bir merasimle suya atılır. Gençler onu çıkarmaya çalışırlar. Aynı merasim Ortodoks Rumlar tarafından da aynı usullerle yapılmaktadır.[180]

3. 7 Ocak Islatma İvan günü.

4. 8 Ocak Ebe günü

5. 1 Şubat Aziz Trifon günü : Bağcılar yortusudur.

6. 3 Şubat Aziz Simon günü : Bugün kesici hiç bir şey ele alınmaz.

7. 4 Şubat Aziz Haralambi günü : Kiliseye bir bardak bal götürülüp Aziz'in İkonası altına konulur.

8. 9 Mart "Kırk Ayos" veya "Kırk Kaşık" denilen kırk kurbanlar (Martyr) günü : Bu gün aynı zamanda "Ay Todor" günü olarak da kutlanmaktadır.

9. 25 Mart Hz. Meryem'e Hz. İsa'ya gebe kalışının müjdelendiği gün.

10. Paskalya günü : Paskalya yortusunun günü sabit olmayıp her yıl yeniden tespit edilir. 22 Mart - 19 Nisan arasında bir pazar

---

*177. **Ahd-i Cedid, Matta,** VI; 9-13, İstanbul 1905*

*178. Aziz Vasil günü Ortodoks Rumlar tarafından da aynı şekilde kutlanmaktadır. Geniş bilgi için bkz.**Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi Türkiye ve Dünyanın Öbür Ülkeleri,** İstanbul 1981, fasikül 5, s.118*

*179. A.İ. Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**,s.85*

*180. A.İ. Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**, s.118*

*181. Annemarie Schimmel, **Dinler Tarihine Giriş**,A.Ü. İlahiyat Fak.Yay.Ankara 1955 s.147-148; **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, c.II, s.301*

günü kutlanır.[181]

Paskalya yortusundan önce evler temizlenir, sıva ve boya yapılır. Diğer yortularda olduğu gibi Paskalya yortusu da bir önceki gece yarısından başlar. Papazdan mumlar getirilir, yakılır. Bu mumların alevine "nur" denir. Bu gün selamlaşmalar iki şekilde yapılmaktadır. Rumlar'ın etkisi altında kalmış olan Gagauzlar, selamlaşırken "Hristos anaşti = İsa dirildi" derken, Bulgaristan'ın iç kısmında yaşayan ve Bulgarlar' ın etkisi altında kalmış olan Gagauzlar "Hristos vizkrese = İsa dirildi" demektedirler.[182]

Bu günde komşulara ve yakın akrabalara "kırmızı yumurta" ve gevrek dağıtılır. Bu âdet ülkemizde yaşayan Hristiyanlar arasında da yaygındır.

Gagauzlar Paskalya'da doğan bir çocuğun hırsız olacağına inanmaktadırlar.

11. 23 Nisan Görgi - Hıdırellez günü : Gagauzlar'ın en fazla önem verdikleri, önemine binaen de olağanüstü törenlerle kutladıkları yortulardan birisi olan Hıdırellez günü, bu dünyanın dirilmesi, tabiatın yeniden canlanması olarak kabul edilmektedir. Bu gün kurban kesilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi rahip tuzu okur, üfler; bu tuzla kuzunun dili tuzlanır, kuzu bütün olarak pişirilir, kızartılır, kiliseye götürülür. Kilisede papaz ve etrafındakiler kuzuyu yerler. Kuzunun kalan parçaları fakirlere dağıtılır. Papaza ise özellikle kuzunun ön bacağı ve derisi verilir.[183] Hıdırellez törenleri bugün Gagauzlar arasında canlı olarak "Hederlez" adıyla kutlanmaktadır.

12. 25 Nisan Rusali yortuları : Rusali, insanlarla muhtelif şekillerde münasebette bulunan kötü ruhlardır. Rusali yortuları zamanında kıra gitmek doğru değildir. Rusaliler insanları yakalayabilir ve ona kötü muamelelerde bulunabilirler.

13. 2 Mayıs Küçük Aziz Atanas günü : Bu gün küçük Aziz Atanas'ın mezarı olan Balçık'ın Teke köyünde toplantı olur. Aziz'in gece dolaştığına inanan Gagauzlar, mezarının yanına bir çift papuç bı-

---

182. V.A.Moşkof, ***Turetskiye Plemena na Balkanskom Poluostrove,*** *s.430; A.İ.Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.27*

183. A.İ. Manof, ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.89-90*

rakırlar. Ayrıca hasta olan bir kimsenin Aziz'in mezarı yanında bulunan deliğe elini soktuğu zaman iyileşeceğine inanılır.

Aziz Atanas adına iki tane yortu yapılmaktadır : 2 Mayıs'ta yapılan yortu ikinci derecede bir yortu olup Aziz Atanas'ın *kemiklerinin* bir kabirden diğerine taşınmasının anılması içindir. İkinci yortu ise, 18 Ocak günü yapılan asıl Aziz Atanas'ı anma yortusudur.

Ortodoks Bulgarlar tarafından 2 Mayısta ziyaret edilen türbe ve orada medfun bulunan zat ise Bulgarlar'ın iddia ettikleri gibi Hristiyanlar'ın 295 - 373 yılları arasında yaşamış olan Aziz Atanas'ı değildir. Ziyaret edilen türbe "Akyazılı Baba" adıyla bilinen bir Türk dervişine aittir.[184]

Bu tür inanışlar yurdumuzda bulunan bir çok türbede de aynı biçimde uygulanmaktadır.

14. 21 Mayıs Aziz Konstantin ve Lena günü : Paskalya'nın ellinci gününe doğru bir cumartesi en büyük ölüler günüdür. Bugün ölüsü olanlar mezarlığa "keşkek" götürüp bırakırlar, keşkekten kalan diğer bir bölüm ise fakirlere dağıtılır.

15. 24 Temmuz Aziz Yani (Enö) günü,

16. 7 Temmuz Aziz Kiryaki günü.

17. 20 temmuz Aziz İliya günü : Aziz İliya'nın yağmur, bulut ve rüzgarları idare ettiğine inanılır.

18. 6 Ağustos İsa'nın şekil değiştirmesi günü : Bugün takdis olunmak üzere kiliseye üzüm götürülür. Üzüm yemek bugünden itibaren serbest olur.

19. 15 Ağustos Panagıya(Hz. Meryem) günü : Bu günde kilise avlusunda kurban kesilir. Koç, kuzu, boğa gibi kesilen hayvanların eti fakir ve dilencilere dağıtılır. Bu gün ayrıca keşkek yapmak âdettir.

20. 29 Ağustos Aziz Yoan'ın başının kesilmesi günü : Bu gün siyah üzüm yenmez, karpuz kesilmez. Ülkemizdeki Rum Ortodoks-

---

184. Semavi Eyice, "Varna İle Balçık Arasında Akyazılı Sultan Tekkesi", ***Belleten,*** *c.XXXI, S.124(Ekim 1967), s.574-759*

lar ise karpuz başta olmak üzere yuvarlak hiçbir şey kesmemektedirler.

21. 14 Ekim Aziz Petko günü : Gagauzlar bu günde Tanrıyı merhamete getirmek için "Camallar" denilen bir takım âdetlere sahiptirler.[185]

22. 26 Ekim Aziz Dimitri günü.

23. 10-17 Aralık Canavar yortuları : Gagauzlar kurta "canavar" demektedirler ve bu hayvanın adına bir yortu kutlamaktadırlar.[186]

Bilindiği gibi bozkurt kültü, Hun, Hiung-Nu, Göktürk ve Uygurlar'da olduğu gibi Oğuz destanında da mevcuttur. Türkler bozkurtu Tanrı olarak tanımamış, ona tapınmamışlardır. Bozkurt, bazan ana, bazan devlet sembolü, bazan da yol gösterici olarak düşünülmüş, böyle olduğuna inanılmıştır.[187]

Gagauzlar da bozkurtu tanrı olarak kabul etmemiş, sadece ona korku ile karışık bir şekilde saygı göstermişlerdir. Bu yortu ile ilgili âdete gelince, yortu esnasında kadınlar bir şey dikmezler. Zira, bu günlerde kurtların yeni dikilmiş elbise giyenlere hücum edeceğine, onları parçalayacağına inanılır.[188]

24. 24 Kasım Hz. Meryem'in mukaddeme günü.

25. 26 Kasım Aziz Andrey günü.

26. 20 Aralık İgnat günü.

27. 25 Aralık Kırım(Noel, İsa'nın doğumu) günü.

Noel Gagauzlar arasında büyük törenlerle kutlanır. O gün domuz kesilip derisinden çarık yapılır. Perhiz bozarken önce kuş, sonra domuz eti yenilir. Gagauzlar Noel için "oruç açması", "Domuz kı-

---

185. A.İ. Manof, ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.95*

186. Mihail P.Guboğlu, "Gagauz Folklorunun Özellikleri, Önemi ve Canavar (Kurt) Kültü", ***II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Program ve Bildiri Özetleri****, Ankara1981, s.13: Stepan Bulgar,* ***Canavar Yortuları****, Kişinev 1991, s.312*

187. Hikmet Tanyu, ***İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı****, Ankara 1980,s.47*

188. Stepan Bulgar, ***Canavar Yortuları****, s.312*

189. A.İ.Manof, ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.97*

190. M.Ciachir, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ****, s.35*

ran", "Kolada günü" gibi[189] değişik isimler kullanmaktadırlar.

Gagauz dinî edebiyatı gelişmemiştir. Zira dinî kitapların basım ve yayımını Sen Sinod(Synode) denetlediği için Gagauzlar'a kendi dillerinde ilk kitap basma izni ancak 1907 yılında verilmiştir. [190] Ancak bu tarihten sonra, Gagauz dilinde çeşitli dinî kitaplar yayımlanabilmiştir. İlk kitap **Psaltirea** 1908 yılında basılmıştır. Daha sonra İvan Todorov - St. Tomova tarafından Kril alfabesi ile **Yuhanna İncil'i**(1927), 1934 yılında da Mihail Çakır tarafından Gagauz Türkçesine çevrilmiş olan **Matta İncil**'i yayınlanmış, bunları **Dua Kitabı Gagauzlar İçin** ve **Besarabyalı Gagauzların Historyası** adlı kitaplar takip etmiştir. Her ne kadar, Mihail Çakır, bazı kitapların basıldığından bahsetmekte ise de bunlar hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Bunlar dışında Gagauzlar, Rumeli ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde basılmış "Karamanlıca" kitaplar da okumuşlardır.[191] Seküler (din dışı) edebiyatı bir yana bırakırsak bugün bile Gagauz Türkçesi ile kaleme alınmış dinî kitaplar çok azdır. Onlar, ayrıca Kırım Tatar Türkçesi ve Özbek Türkçesi ile yazılmış olan Hristiyan misyonerlerin hazırladıkları kitapları da okumaktadırlar. Bu çeşitlilik Gagauzlar'da kavram kargaşasına sebep olmaktadır. Sadece tanrı kavramı esas alındığında bile bu çeşitliliği görmek mümkündür. Şöyle ki; Grekçe'de tanrı "Teos", Romence'de"Domn, Domnezeu", Bulgarca'da "Boje", Özbek Türkçesi'nde "Huda", Kırım Tatar Türkçesi'nde ise "Allah" kelimeleri ile ifade edilmektedir. Burada ilgi çeken bir husus da bu durumun Gagauzlar'ın Tanrı telakkileri üzerinde nasıl bir etki yaptığıdır.

Yukarıda da görüldüğü gibi Gagauz Hristiyanlığı; onların bu dini değişik zamanlarda kabul etmeleri, Balkan yarımadasının çeşitli kültürlerinin geçiş yolu üzerinde bulunması , Gagauzlar'ın uzun zaman Müslümanlarla birlikte yaşamaları ve yaşadıkları bölge sınırlarının sık sık değişmesi gibi sebeplerle senkretik bir karakter arzetmektedir. Mesela Gagauzlar, cennet, cehennem, hac, oruç, Allah gibi İslamî terminolojiyi kullanmakta, Orta Asya Türk kültür unsurlarından Canavar Yortusu (Kurt Bayramı), Allahlık (Iduk) uygulamasını yap-

---

191. Mefkure Mollava, "Sur le terme "Karaman" et les recherches sur les Karamans De.j.Eckmann", s.202

makta, Bogomolizmin etkisiyle de hikâye ve masallarında Şeytan - Tanrı mücadelesine yer vermektedirler.

V. BÖLÜM
GAGAUZ FOLKLORU

A. DOĞUM

Gagauzlar'da evlilikten sonra istenilen ilk şey, gelinin gebe kalmasıdır. Gelin gebe kalmazsa erkek tarafından makbul sayılmaz. Kadının erkek çocuk doğurması bütün ailenin arzusudur. Eğer doğan çocuk erkek olursa ona erkeğin babasının ismi verilir. Geline de ihtimamla bakılır.

Çocuk dünyaya gelince büyükannesi kiliseden takdis edilmiş vaftiz suyu alıp loğusaya getirir. Çocuk vaftiz oluncaya kadar yalnız bırakılmaz; zira, kötü ruhların odaya girerek anneye kötülük yapacağına inanılır.

Loğusanın odasına kimse giremez, girmek gerekirse odanın kapısı önüne konan bir ateş üzerinden atlamak zorundadır. Gagauzlar "albastı"ya inanır, loğusayı onun kötülüklerinden korumak için doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra ona su vermezler. Loğusa uzun müddet yıkanmaz ve kırkıncı güne kadar dışarıya çıkmaz. Kırkıncı gün büyükanne çocuğu alıp annesi ile birlikte kiliseye götürür, çocuğu "Meryem Ana İkonu"nun önüne bırakır. Kilise tenhalaşınca anne çocuğu alıp ikonun önünde diz çöker ve dua eder, papaz da okur. Çocuk erkek ise kilise mihrabından geçirilerek tekrar Meryem Ana İkonu'nun önüne bırakılır, anne tekrar dua eder, çocuğu büyükannesine verir. Sonra çocukla beraber şehir dolaşılır, bundan maksat çocuğun fena ruhlardan korunması ve kurtulmasıdır.

Gagauzlar çocuk doğduğu zaman göbeğinde bir parça ekmek keserler ve bu ekmekten bir parçayı göbekte bırakırlar, diğer parçayı çocuk çalışkan ve çiftçi olsun diye pulluğun üzerine koyarlar.[192]

Çocuğun ilk dişini gören kişi hediye vermeye mecburdur. Hediye alan çocuğun dişleri iğne gibi sivri olur. Bu ananeye göre çocuk süt dişini düşürdüğü zaman diş ekmeğe batırılarak meydana bırakılır ve "garga garga na sana kemik diş, ver bana demir diş" sözle-

---

*192. M. Ciachir, **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,** s.38-39*

ri söylenir.[193]

Gagauzlarda aile ocağı kutsaldır ve ailenin reisi erkektir. Bu yüzden ailede erkeğin sözü dinlenir. Kadın kocasını dinler ve itaat eder.

B. NİŞAN - DÜĞÜN

Gençler evlenecek yaşa geldikleri zaman anne ve babaları onları nişanlar. Gagauzlarda nişan merasimi şöyle yapılır:

Evlenecek erkek çocuk durumu önce annesine bildirir ve hangi kızı istediğini söyler. Anne durumdan babayı haberdar eder. Baba bunu müspet karşılarsa kız tarafına, kızın annesine bir kadın gönderilir. Gönderilen kadın erkek tarafının isteğini kızın annesine bildirir. Kızın annesi kocası ile konuştuktan ve onun muvafakatını aldıktan sonra cevap müspet ise erkek tarafına bildirir. Müspet cevabı alan erkek tarafı kız evine bir "altın" gönderir. Köylerde ise altın yerine "baba hakkı" denilen bir meblağ tayin olunur, erkek tarafı bunu ödemek zorundadır. Baba hakkı'nın ödenmesine "söz" veya "küçük nişan" denilir.[194]

Küçük nişanın ardından asıl nişan yapılır. Asıl nişanda; erkek evinde renkli bir çember hazırlanır, bu dört tarafı yaldızlı bir kitap üzerine konur, çemberin dört köşesine birer küçük altın, ortasına da büyük bir altın konulur, büyük altın kırmızı kordelalarla bağlanır, bunların yanına bir de gümüş yüzük konulur.

Erkek ve kız tarafının tayin ettikleri gece (bu gece genellikle cumartesini pazara bağlayan gecedir) anne, baba ve yakın akrabalar hazırlanmış hediyeleri kız evine götürürler, bu merasime evlenecek erkek katılmaz. Erkeğin babası hediyeyi kız tarafına, kızın babasına, eğer babası yoksa yakın akrabalarından birine takdim eder. Bundan sonra misafirlere şerbet veya pekmez ile hamur işi, lokum ve şarap ikram edilir. Yapılan bu toplantıya Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar "goda" adını vermektedir.[195]

---

193. W.Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", ***Rocznik Orientalistyczny,*** *c.xx, Warszawa 1956, s.359*

194. M.Ciachir, ***Dictionar Gagauzo (Tiurco) -Roman,*** *s.17*

195. W.Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgaril,*** *s.92. Daha geniş bilgi için bkz. Stepan S. Kuroğlu,* ***Semeynaya Obriyadnost Gagauzov(XIX Naçale XX vv),*** *Kişinev 1980, s.60*

Bu zaman zarfında kız hiç görülmez. Hafta içinde erkeğin annesi bir pide hazırlar, bala batırır, çeşitli yemişlerle bir sepete koyup oğluyla nişanladığı kıza gönderir. Buna "hafta yemişi" denilir. Bu sırada kız tarafından damat adayına bir mendil hediye edilir.

Nişandan düğüne kadarki zaman içerisinde kız evleneceği erkeğin anne ve babasından gizlenir, onlardan birinin nişanlı kızın evi civarından geçmesi veya kızın bir yerde görünmesi büyük bir hata olarak kabul edilir.

Düğün âdetlerine gelince; düğüne başlama gününü tayin için erkek tarafı kız evine haber gönderir. Kız tarafının da muvafakatını alarak düğün günü kararlaştırılır. Gagauz Türkleri dinî inanışları sebebiyle şu günlerde düğün yapmazlar: [196]

a) Salı, perşembe ve cumartesi günlerinde düğüne başlanılmaz, sadece başlanılmış düğünler devam eder.

b) Büyük oruç denilen Paskalya perhizleri günlerinde.

c) Noel perhizlerinde.

ç) Meryem Ana perhizlerinde.

d) Petros ve Pavlos perhizlerinde.

e) Vaftizci Yahya'nın kurban edilmesinden bir gün önce (28 Ağustos).

f) Haç'ın kurtarılmasından bir gün önce(13 Eylül)

Bu yukarıda zikredilen günlerin dışında düğünler şöyle yapılmaktadır :

Çarşamba günü "maya tutulması" olur. Bu ekmek mayasının yoğrulması ve ekşimesinden ibarettir. Bu maya ile birlikte eve bereket girdiğine inanılır.

Perşembe günü hamur yoğrularak kolaç ismi verilen somuna benzer ekmek yapılır. Öğleden sonra tutulan iki kadın, gelinle beraber kız ve dostları için "boya"(kına) döverler. Kına hazırlanınca orada bulunan kadınlardan biri ev ev dolaşarak tanıdık kadınları gelin evine kınaya davet eder, aynı gece bir de kemençeci veya gaydacı çağ-

---

*196. M.Ciachir, **Dua Chitabâ Gagauzlar İçin**, s.63*

rılır. Bunlar kına gecesi boyunca hüzünlü şarkılar, türküler okurlar.

Saçlara kına yakılmasından sonra herkes saçlarını sarar. Diğer kadınlar ise sabahtan getirilmiş olan gevrekleri sofraya dizer ve sofrayı hazırlarlar. Yemekler yenilirken başta duranlar "karşılama" denilen bir oyun oynarlar. Bu geceye "kına gecesi" denilir.[197]

Kına gecesine iştirak edenlerin hepsi cuma günü hamama giderek temizlenirler. Çalgıcıların eşliğinde oynayarak hamamdan dönen kadınlar evde beklerken gelin iki kadın eşliğinde orada bulunanların elini öper. Bundan sonra gelini giydirir, yüzünü yere kadar uzanan bir kumaşla örtüp iki kadın eşliğinde eve getirirler.

Güvey bu esnada alayın geçeceği yol üzerindeki bir tanıdık evine girer, pencereden şeker, lokum ve para atar, kadınlar atılan şeyleri toplamak için mendil veya bohça açarlar. Gelin evine döndükten sonra öğle yemeği yenilir, oyunlar oynanır ve o gün herkes dağılır.

Kadın misafirleri cumartesi günü için "nivka"ya, yani güveyin gönderdiği elbiseleri kabule davet ederler. Aynı gece güvey de arkadaşları ile birlikte hamama gider, dönüşlerinde güvey ve arkadaşları sabaha kadar eğlenirler.

Cumartesi günü güvey evinde üç sepet hazırlanır. Bu sepetlerden birinde gelinin elbiseleri, ikincisinde kaynana ve kaynatanın elbiseleri, diğerinde ise görümcenin elbiseleri vardır. Bu sepetlerdeki elbiseler güvey tarafından onlara hediye olmak üzere gönderilir. Gelin tarafı bu sepetleri aldıktan sonra boşaltır, onlar da bu sepetlerin içine güvey, güveyin anne ve babası için alınmış elbiseleri koyarak erkek evine gönderirler. Güveyin evine kız tarafından gönderilen bu elbiseler güvey tarafından ayak altına alınarak çiğnenir. Bundan maksat, kadının erkek tarafından daha aşağı olduğunun belirtilmesidir.

Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar, cumartesi günü güveye bayrak verirler, güvey bu bayrağı alır ve saçaktan sarkıtır. Bu gelenek bugün Anadolu'nun çeşitli köylerinde düğünde erkek evine bayrak dikilmesi şekli ile devam etmektedir. Bu bayrak düğün olan evi göstermesi için işarettir. Kadın tarafı ise bayrak asmaz.[198]

Cumartesi son olarak, cuma günü davet edilmiş olan misafir-

---

197. S.S. Kuroğlu, ***Semeynaya Obriyadnost Gagauzov (XIX Naçale XX vv)****, s.85*
198. W. Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzov z Bulgarii****, s.93*

ler ellerinde hediyelerle güvey evine gelirler. Burada horo oynanır. Sofra kurulur, sonra herkes evine döner. Güveyin yanında kalan gençler keman sesleri arasında traş olurlar.

Pazar günü sabahleyin kalkıp yıkandıktan sonra kıza gelin elbiseleri giydirilir. Gelin elbisesi bir "çatal don"dur. Don, keten kumaştan olup yarısı beyaz, yarısı daha koyu renktir. Belden yukarısına ipekli bir gömlekle "anteri", bunların üzerine kısa kollu bir "kontoş", kiliseye giderken de bir "piniş" giydirilir. Piniş bütün vücudu örter. Gelinlik kız saçlarını örer, arkadan iki kat "zülüf" keser, başına bir "fes" koyar, etrafına bir "çember" sarar, üstüne altından bir "takaltu" ile "kalkan" ve "visulka", başının arka tarafına bir çiçek, ön tarafına altınlar, boynuna mücevherlerle birlikte "gerdanlık", kollarına bilezik, beline de sırma kemer takarlar.

Bu esnada güvey evinde davetli erkekler güveyi şu şekilde giydirirler :

Odanın ortasına bir kilim yayılır, evlenen genç arkadaşları tarafından odanın ortasında soyulur, elbiseleri çıkartılır. Gelin tarafından gönderilen yeni iç çamaşırlarını; bir gömlek, beyaz alt şalvarlar ile uzun konçlu beyaz çoraplarını giyer. Sonra dış elbiselerini; bir üst gömlek, kadife bir "camadan", çuha şalvar veya çevresiz bir fes veya "şerviyata (sarık, çalma)" giyer. Bu âdetlere Anadoluda da rastlamaktayız.

Gagauzlar'ın hayatında sağdıçların büyük rolü vardır. Düğünleri onlar yürütür, davetliler onların emirlerine uyarlar. Sağdıç çocuğun vaftiz babası veya vaftiz anasıdır.

Gelin ve güvey giyindikten sonra sağdıçlarını almaya giderler. Sağdıç geldikten sonra gelin evine doğru hareket edilir. Gelin evine doğru gidilirken en önde çalgı, onun arkasında bir mum, onun arkasında güvey, daha sonra bir mum, sonra sağdıç, sağdıçtan sonra erkekler, en arkada da kadınlar yürür. Gelin evine varınca güvey tarafına şerbetler ikram edilir. Sağdıç kadın, gelini iki kadının yardımıyla dışarı çıkarır, güvey gelini görmemeye dikkat eder. Gelin baba evinden çıktıktan sonra kiliseye hareket edilir. En önde güvey ve kendi tarafları yukarıdaki sıra üzere, sonra gelin ve tarafları yürürler.

Kızın bâkire olması, yani dul olmaması gerekir. Güvey gerdek-

ten sonra kızın bekâretinin işareti olmak üzere silah atar ve kızın bekâretinin daha evvel bozulmamış olduğunu ilan eder. Bu âdet günümüzde bazı Anadolu köylerinde de aynı şekilde devam etmektedir.

Salı günü sabahleyin gelinin çeyizi güveyin evine gönderilir. Çeyiz odalara dizilir, bu esnada geline çoğu ev eşyası olmak üzere çeşitli hediyeler gelir. Para da verilir. Gelin bu paraları güveye teslim eder.[199]

Çarşamba günü gelin çamaşır yıkar, güvey de nikahtan sonra ilk defa dışarı çıkar; çarşıdan süpürge, kürek ve diğer ev eşyaları satın alır.

Cumartesi günü, bazı düğüncülerle birlikte sağdıç gelinin yanına gelir, gelin gelinlik elbiselerini ve duvağını giyer, horo oynanır. Horonun ortasına su dolu bir kova, ayrıca tas içinde su konur. Gelinin tasa bir tekme vurması istenir. Eğer tas kapaklanırsa bir oğlan, kapaklanmazsa bir kız doğuracağına inanılır. Şerbet ikram edilir, sağdıç artık ebedî olarak gelinin yüzünden duvağını alır. Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar, gül dikeninden yapılmış iki sopa kullanırlar. Duvağı çıkaracak olan kimse sopalardan birini sağ eline, diğerini de sol eline alır, duvağı elini sürmeden sopaya takar ve başının üzerine kadar kaldırır.[200] Duvak açıldıktan sonra güvey ile gelin, gelinin babası evine giderler, onlara ziyafet verilir.

On beş gün sonra genç evliler akraba ve dostlarını hamama davet ederler. Buna "yedi hamamı" denilir. Hamamdan sonra eve dönülür. Ziyafetler tertip edilir, eğlenilir.

Evlenecek erkek ve kız aileleri anlaşamazlarsa o zaman kız kaçırılır. Buna da "kaçkın" denir.[201]

Gagauzlarda baba evinde en küçük erkek kardeş kalır. Büyük kardeşler evlendikten sonra evi terkederek yeni ev kurarlar. Baba evi olduğu gibi küçük erkek kardeşe bırakılır.[202]

Her Gagauz malî imkânlarına göre iki ev yapmaya çalışmaktadır. Birinci ev, küçük, dar ve bakımsızdır. Bu evde kendisi ve ailesi

---

*199. S.S. Kuroğlu, **Semeynaya Obriyadnost Gagauzov (XIX Naçale XX vv)**, s.71*
*200. W. Zajaczkowski, **Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii**, s.97*
201. W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.358
202. W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.359

Gagauz Folklor Ekibi

Gagauz Folklor Ekibi

oturur. İkinci ev, güzel ve büyüktür, içi halılar ve çeşitli süs eşyaları ile dekore edilen bu ev misafirlere ayrılmıştır. Buraya "misafir odası" denilir. Misafir olmadığı zaman ev boş bırakılır.[203] Günümüzde de bu yapı hemen hemen devam etmektedir. Ancak sosyalist sistem yeni bir takım düzenlemelere yol açmıştır.

Gagauzlar misafirperver, akıllı, uslu, duygulu, açık yürekli ve mert insanlardır. Kavgadan hoşlanmazlar. Hatta gelin adaylarına ilk olarak "yabancıya ikram yapıyor mu" diye sorulur.[204]

Zamanla arazilerin azalması Gagauzlar'ı çiftçilik ile uğraşmaya zorlamıştır. Tarımla uğraşan Gagauzlar'da bu kültürün ifadesi olan ilginç kelimeler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır : Boyunduruk, düven, harman düymee, karasaban, nodul v.s. Tarım dışında bağcılık ve ipek böcekçiliği de yapan Gagauzlar, asıl meslek olarak çiftçiliği kabullenmektedir. Gagauzlar'da her genç kızın hayali bir çiftçi genç ile evlenmektir. "Domuz düğünü" adlı oyun bu durumu sembolize etmektedir. Aynı zamanda domuza karşı duyulan nefretin de bir ifadesi olan oyun şöyledir :

İki kız birbirinin bellerinden tutarak yanyana otururlar. Sözde kocaya verilecek bir üçüncüsü de bunların arkasında yer alır. Başka iki kız türkü söyleyerek onlara misafir gelir. Türkü bittikten sonra "niçin geldiğimizi sorun" derler. Kız tarafı sorar, "söyleyin, niçin geldiniz?". Misafir gelen kızlar türkü şeklinde "kara gözlü kızınız için geldik" derler. Oturan kızlar da yine makamlı olarak sorarlar, "oğlunuzun zanaatı nedir?" Gelen kızlar cevap verir; "domuz güder". Bunun üzerine kız tarafı gülerek ve "hu hu" diyerek onları yanlarından kovarlar. Sonra daha başka kızlar misafir gelir. Her biri çoban veya sığırtmaç olan oğulları için kız ister, çobanlığın methini yaparlar. Fakat kız tarafı yine bunları "hu hu" diyerek kovar. En sonunda gelen misafir çocuklarının "çiftçi" olduğunu söyleyince iyi kabul görürler ve kızı onlara verirler.[205]

Gagauzlar'ın etnografik hususiyetlerine gelince: ufak balık eti

---

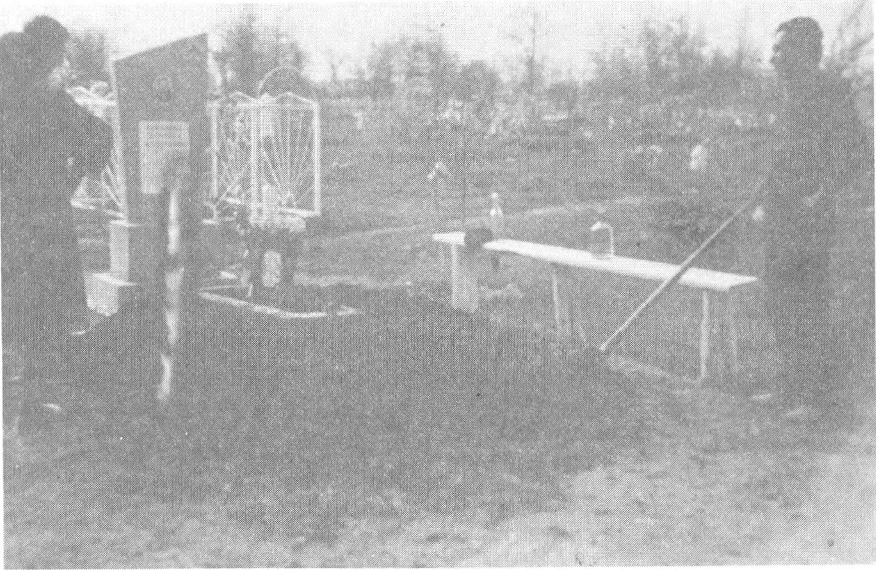
203. W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.360

*204. M. Ciachir, **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ**, s.26; W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.360*

*205.M.Ciachir, **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ**, s.39; Y.N.Nayır, **Balkanlar ve Türklük**, s.78-79*

Gagauz etnolog ve yazarı Dimitri Karaçoban'ın mezarı (Beşalma)

Gagauz Mezarlığı (Kongaz)

endamlı, geniş ve sert kafalı, kısa boyunlu, kuvvetli kollu ve iri bacaklı insanlardır. Gözleri siyah, saçları siyah, tenleri esmerdir. Gagauz köylerini gezen Nayır "Slav sarısını aralarında aramayınız" diyerek Gagauzlar arasında Slav tipli insanlar olmadığına işaret etmektedir.[206]

C)ÖLÜM

Gagauzlar insanın canının kalbinde olduğuna inanırlar. Can alıcı melekler insanın göğsüne basarak canı alır. Melek ölen adama görünebilir.

Allah bir deftere kimin ne kadar yaşayacağını yazmış, ömrünü tespit etmiştir. Melek bu deftere bakar, sırası gelenin canını alır.

Hasta olan kimse ölümünden önce birini görmek istiyor ve o kimse uzakta, gelemeyecek bir yerde bulunuyorsa o zaman, o kimsenin gömleği getirilir, hastanın üzerine atılır.

Ölen kimsenin önce gözü kapatılır. Ölen kadın ise, kadınlar, erkek ise erkekler tarafından şarapla temizlenir. Başı beyaz bir kumaşla sarılır, temiz elbise, çorap ve yeni ayakkabılar giydirilir. Bunların üzerine, siyah haçlar çizilmiş kefen örtülür. Beli bir sicim ile sarılır. Gagauzlar, ölüye giydirilmiş olan elbisenin ceplerine para da koyarlar.[207]

Ölü evine gelenler ellerinde çiçeklerle gelirler. Ölü yalnız bırakılmaz. Ölen kimsenin akraba ve tanıdıkları ölü evini terketmezler. Cenaze kiliseden getirilen bir teskerenin içine konulur, şehirde dolaştırıldıktan sonra mezarlığa götürülerek gömülür. Ölü mezara konulduğu zaman önce ana ve baba, sonra yakın akrabaları "Allah rahmet eylesin, toprağı bol, elin(hafif) olsun" derler. Mezara toprak atarak başına ağaçtan bir haç dikerler.[208] Günümüzde ise Gagauz mezarlarının çoğunda mezartaşı üzerine ölen kişinin resmi yerleştirilmektedir. Ölen erkek ise mezar taşının üstü dar ve yassı; kadın ise yalnız yassı olur. Böylece mezarın yapısından orada yatanın erkek mi kadın mı olduğu anlaşılır.

Ölen intihar etmiş ise o zaman hiç kimseye haber gönderil-

---

206. Y.N. Nayır, ***Balkanlar ve Türklük,*** *s.75*

207. A.İ. Manof, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.50*

208. A.İ. Manof, ***Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,*** *s.51*

mez, papaz gelmez, mum ve günlük yakılmaz. Ölü bir çarşafa sarılır. Hortlak (obur) olmaması için iyice bağlanır, pencereden dışarı çıkarılır, araba ile götürülüp mezar hududunun dışına bırakılır.[209]

Ölen kimsenin kapıdan çıkarılmaması inancı Orta Asya'daki Türk kabilelerinden "Urenhalar"da vardır. Urenhalar kendi ölülerini kapıdan çıkarmazlar. "Kendi ölülerini kapıdan çıkarmamalarının sebebi fenalık yapmak için geri dönerken kapıyı bulmaması içindir." [210]

Ölü Paskalya'nın ilk günü ile Hz. İsa'nın doğum günü(25 Aralık) hariç [211] senenin bütün günlerinde gömülür. Zikredilen günlerde ölüyü gömmek dinen mahzurlu sayıldığından Gagauzlar bugünlerde ölülerini gömmezler.

Mezardan dönüldüğünde herkes ölü evine gider. Ölü sahipleri taziye için gelenlere "can pidesi" denilen ekmek ikram ederler. Bu, ölünün misafirperverliğini göstermek içindir.[212]

Bulgaristan'da yaşayan Gagauz Türkleri'nin bu husustaki âdetleri şöyledir :

Ölü mezara konulduğunun dokuzuncu günü ölü sahipleri bir sofra hazırlar. Bu sofrada papazın bulunup bulunmaması önemli değildir. Ölünün yirminci günü yine sofra hazırlar. Sofrada "koliva" [213] ekmek ve şarap bulunur, papaz bu sofrayı okur. Aynı şekilde kırkıncı günde de böyle bir sofra hazırlanır. Papaz gelince papazdan başlamak şartıyla koliva bir fincan su ile birlikte verilir. Papaz suyu alır, ölünün canı için yere döker. Sonra papaza biraz şarap ile bir taze ekmek verilir. Papaz ekmeği suya batırır ve "ölen adamın canına Allah rahmet eylesin" der. Evde bulunanlar da aynı şeyi yaparlar. Daha sonra papaz sofrayı okur ve yemeği yemeye başlarlar.

Sofra kaldırıldıktan sonra ölünün kendi cinsleri yani ölü erkek ise erkekler, kadın ise kadınlar papazla birlikte mezarlığa ziyarete gi-

---

*209. A.İ. Manof, **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,** s.51*

*210. Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm,** 2.bs., Ankara 1972, s.184*

*211. M. Ciachir, **Dua Chitabâ Gagauzlar İçin,** s.63*

212. W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.36

*213. Buğdayın kaynatılıp dövülmesi sonunda elde edilen unun şeker ile karıştırılarak tatlı haline getirilmesidir. Ayrıca üzerine çiçek de konmaktadır. Bkz. M. Ciachir, **Dictionar Gagauzo(Tiurco)-Roman,** s.34*

derler. Varsa biraz şarap, yoksa bir testi su götürüp mezarın üzerine döker ve "Allah rahmet eylesin" derler. [214]

Moşkof, Bulgaristan'da yaşayan Gagauzların şu âdetini de kaydetmektedir : Akrabadan birisi ölürse yedi sene sonra onun kemikleri mezardan çıkarılır, şarapla yıkandıktan sonra tekrar mezara gömülür. [215]

Yas kırk gündür. Bu esnada erkekler traş olmazlar. Kadınlar tamamen siyah elbise, erkekler ise siyah gömlek giyerler.

Ç)KURBAN

Gagauzlar'ın köklü inanışlarından biri de kurbandır. Kurban kesmenin belli bir vakti yoktur. Senenin hemen her gününde kurban kesilir. Kurban sadece büyük ve küçükbaş hayvanlardan olmaz, diğer hayvanlardan da (kuşlar, horoz v.s.) kurban kesilir. Kurbanlık hayvanın kesilmeden önce papaz tarafından okunması ve ondan sonra kesilmesi gerekir.

Kurban, eti yenebilen her hayvandan olabilir. Ancak bir kimsenin ölüm yıldönümünde kesilecek hayvanın kuş, kuzu v.s. olması gerekir. Domuz ve tavuk murdar sayıldığı için kurban olarak kesilmezler. [216] Yağmur yağmadığı zamanlarda da koç ve buzağı kurban eden Gagauzlar, hasta için, zorluklarla karşılaştıkları zaman veya bir savaşa başlanacağı zaman kurban keserler. [217]

Gagauzlar'ın kurban âdeti içinde en dikkate değeri "Allahlık" adını verdikleri kurbandır. **Divanü Lugati't - Türk'te** "ıduk"[218] kelimesi ile ifade edilen Allahlık, mal, mülk sahibi bir çiftçinin en güzel boğa yavrusunu kurbanlık olarak seçmesi ve kırlara salıvermesidir.[219]

Allahlık adı verilen hayvan sürü ile otlamaz, ayrı beslenir. İstedi-

---

214. W. Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii,*** *s.97-98*

215. V.A. Moşkof, ***Turetskiye Plemena na Balkanskom Poluostrove,*** *s.431-432*

216. W. Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii,*** *s.98*

217. W. Zajaczkowski, ***Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii,*** *s.98*

218. "Kutlu ve mübarek olan; aslında sahibinin yaptığı bir adak için saklanarak yünü kırkılmayan,sütü sağılmayan, yük vurulmayarak başı boş bırakılıp salıverilen her hayvana bu ad verilir" / ***Divanü Lûgat-it Türk Dizini "Endeks",*** *TDK, Ankara 1986, s.215*

219. M. Ciachir, ***Dictionar Gagauzo(Tiurco)-Roman,*** *s.10; W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.357*

ği yerde otlar. Bu hayvanlar ziyan dahi yapsalar tarladan kovulmazlar. Bu hayvanı kimse çalmaz. Bunları dövmek, hırpalamak büyük günah sayılır. Gagauzlar bu hayvanlara kurtların dahi dokunamadıklarına inanırlar.

Bir köyde altı - yedi Allahlık toplandığı zaman onlara özel bir bakıcı tutulur. Bütün masrafları köylüler tarafından karşılanır. Boğalar yedi yaşına geldikleri zaman kurbanlık hazır sayılır, sahibi tarafından kesilir. Kurbanın sağ arka ayağı rahibe, geri kalan kısmı davetlilere verilir.

Ziyafetler ancak çok önemli durumlarda yapılmaktadır. Ya bir hastalıktan sonra, ya yeni evli olan birisinin çocuğu doğmuş ise veya yeni bir eve taşınılıyorsa ziyafet verilir.[220]

Gagauzlar, Hıdırellez'de (23 Nisan) kurban kesmektedirler. Bu mevsimde kurban olarak kuzu kesilir. Rahip tuzun üzerine okuyup üfler, bununla kuzunun dili tuzlanır. Kesilen kuzunun işe yaramayan parçaları ile artakalan kısmı da avludaki bir çukura gömülür. [221] Bu kurbandan gördüğümüz, kurban parçalarının gömülmesi yurdumuzdaki Alevilerin Tercüman olarak adlandırdığı kurban uygulamasıyla aynılık göstermektedir.

D)GİYİM - KUŞAM

Gagauz erkekleri bir "götlü çaaşır" adı verilen geniş paçalı, gaytanla dikilmiş bir potur, "camadan" denilen bir nevi ceket, yine "kontoş" denilen kısa bir ceket giyerler. Poturun üstüne üzeri deriden yapılmış, silahlık taşıyan bir kuşak kuşanırlar. Gagauzlar'ın çoğu ayaklarına "yemeni" giyerler. Zengin kimseler yemeni yerine "tomak" adını verdikleri çizme giymektedirler. [222]

Zamanla erkek kıyafetlerinde değişiklikler olmuştur. Bu değişmede Gagauzlar, götlü çaaşırı bırakıp İzmirli Rumlardan aldıkları şalvarı giymeye başlamışlardır. Başlarına takke, takkenin üzerine fes, onun üzerine de yazma sararlar.

Kadın kıyafetlerine gelince; Gagauz kadınları Kırımlı Tatar kadınlar gibi giyinirler. Don, gömlek, entari giyerler. Boyunlarına da "ma-

---

220. *W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.357*
221. *A.İ. Manof, **Gagauzlar(Hristiyan Türkler)**, s.89*
222. *M.V. Maruneviç, **Materialnaya Kultura Gagauzov XII Naçalo XX v**, Kişinev 1988, s.124-125*

muka" denilen bir boyun atkısı, şal atarlar. Ayaklarına yazın terlik, kışın da nalın giyerler. Son zamanlarda şalvar giyinmeye "tas-tepelik" denilen ve fesin etrafına çeşitli süs ve ziynet eşyalarının takılması ile meydana gelen tepeliği kullanmaya başlamışlardır. [223]

E)MUSİKİ

Gagauzlar müzik aleti olarak çığırtma, kaval, kemençe, gayda, davul, zurna v.s. kullanmaktadırlar. Bunları icra edenlere ise; çığırtmacı, kemençeci, gaydacı, davulcu v.s. denilir. [224] Gagauzlar daha çok türkü çağırırlar. Bu türkülerin çoğunun teması "kahırlı, kasvetli ve hüzünlüdür" [225]

Gagauz oyunlarının en meşhuru horolardır. Düz horo, Moldovan horosu, harmandalı gibi horolar oynamaktadırlar. Gagauz horosuyla ilgili olarak Rus etnograf ve Türkolog Moşkof gözlemlerini şöyle anlatmaktadır :

"Her bir Gagauz köyünde horu yeri var. O köyün en büyük meydanında, merkezinde bu yer.

Köyün çocukları anlaşıp para topluyorlar ve bir kavalcı veya kemençeci tutuyorlar. Onlar her bir yortuda ve pazar günleri horu yerine gelsinler ve orada çalsınlar diye yılda 60 - 75 ruble veriyorlar.

Büyük köylerde mesela Kongaz'da horuya yalnız bir çalgıcı tutmazlar, orkestra tutarlar, bu orkestraların bazısını üç çalgıcı teşkil eder : Kemençe ve çığırtma (çırtma) havayı haydarlar, kobza da onlara akkompanement yapar.

Mızıka sesini işiten karılar , adamlar, küçükler, büyükler hepsi horu yerine koşarlar. Kızlarla delikanlılar oynamağa başlarlar, çocuklar horu yerinde kendi oyunlarını oynarlar, ihtiyarlarsa ya yakındaki evlerin sundurmalarına ya da yatık bir ağacın üzerine otururlar. Hem bayramlıklarını giymiş oynayan çocuklarını seyrederler, hem de birbirlerine son haberleri anlatırlar.

---

223. *Ernst Max Hoppe, "Die Türkischen Gagauzen - Christen",* **Oriens Christianus,** *c.41, Wiesbaden 1957, s.133-134; M.V.Maruneviç,* **Materialnaya Kultura Gagauzov XII Naçalo XX v.** *, s.108-109; A.İ.Manof,* **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)** *s.32-33*
224. *M. Ciachir,* **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,** *s.39; W.Zajaczkowski, "Pryzcznki do etnografii Gagauzow", s.359*
225. *M. Ciachir,* **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ,** *s.40*

Gagauz Folklor ekibi misafir karşılama hazırlığında

Misafir karşılama töreninde "Kolaç" ve "Peşkir" sunulması

Yortu zamanı Gagauz köyüne bir yabancı gelirse, o da ahbaplarıyla horu yerine gelir.

Gagauzlar'ın hayatında horunun önemli bir yeri vardır. Burada alışveriş de yaparlar. Kısaca horu yerinde çok iş vardır, bunlar Gagauzlar'ı buraya çeker. Horu yeri çok kalabalık olur. Bir kere, bir pazar günü, ilkyazın Beşalma'da horu yerinde 360 kişiye yakın saydım. Kongaz meydanında 600 - 700 kişi saydım. Sadece çevrede bir 300 kişi oynuyordu. Büyük yağmur vardı yine de bu büyük kalabalığı dağıtamamıştı. Yine yazın sokak tozu, güzün ve ilk yazın yapışkan kara çamuru insanların yaz kış demeden toplanıp eğlenmesine engel olamıyorlar. Bunlar sadece toplantıya katılanları azaltıyor ve horuyu kısaltıyor. Fakat bütün bu olumsuz şartlar Gagauzlar'ın bu çok eski âdetlerini yenemiyor.

Söylemek lâzım ki, Gagauzlar oynamayı çok seviyorlar, pek iyi oynuyorlar ; bunun için de onlarda çok halk oyunu var.

Gagauz oyunlarını şöyle ayırabiliriz :

1. Bazılarını bir kişi ya da iki kişi oynuyor.
2. Bazılarını sadece iki kişi oynuyor.
3. Horu oyunlarını kalabalık insanlar oynuyor.

Kadınlar sadece horu oyununu oynuyorlar. Kızlar ve genç kadınlar erkeklerle beraber elele tutuşup horuya katılıyor. Ama ne zaman ki erkekler kızışıp ayaklarıyla çeşitli hareketler yapmağa başlıyorlar, dairenin ortasına hızlanıyorlar, kollarını ileri geri sallıyorlar, o zaman kızlar ve kadınlar oldukça yavaş, sanırsın erkeklerin arkasından istemiyerek gidiyorlar.

Gagauzlar'da kızın yabancı erkeklerle beraber oynaması ayıp sayılıyor. Bu yüzden horuda sadece kızlar erkek kardeşleriyle veya hısımlarıyla oynuyorlar." [226]

Günümüzde hemen hemen her köy ve kasabada halk oyunları ekipleri vardır. Bunlar çeşitli kutlama törenlerinde, eğlence gecelerinde ve yarışmalarda halkın karşısına çıkıyorlar. Türkiye de dahil bir çok ülkede festivallere katılarak gösteriler yapan bu ekiplerin en meşhurları "kadınca" ve "düz hava" ekipleridir.

F) ÇOCUK OYUNLARI

---

*226. V.İ. Moşkof, "Gagauz Horusu", **Ana Sözü,** 23 Ekim 1988, s.3*

Gagauz gençleri koşmak, vuruşmak, atlamak, taş atmak ve buna benzer hareketleri ihtiva eden muhtelif oyunlar tertip etmeyi pek severler. Sevdikleri oyunların bazıları şunlardır : Aşık, omada, çar, esir almaca, uzun eşek, yumaca, saklambaç v.s.

Aşık (kuzu ayağı kemikçiği) oyunu esnasında saka (küçük bir düz taş) muayyen mesafeden atılırken, dizilmiş olan diğer aşıkların yer değiştirmesi için çocuklar sakayı atmadan önce "kırsaa" diye bağırırlar.

Omada oyununda (taşlı oyun) çocuklar yeri değiştirilen taşın mesafesini ölçerken sahibini farketmek için şu sözleri söylerler : "Fıldır fıç, kaldır kıç, kırk üç, kırk dört.. elli, adı belli, havrus, küvrüs v.s."

Çar oyununda iki sıra oğlan bir daire şeklinde dizilirler. Arka sıradaki çocuklar ön sıradakilerin sırtına binerler ve bu çocukların gözlerini kapatırlar. Çocuklardan biri sırtına bindiği arkadaşının başına hafifçe vurarak şöyle bağırır :

Çar(çağır), çar, çar yiğit
Çar babanı yârim (arkadaş),
Mızıklasın deli (gözlerini şaşırtsın)
Çatlak, patlak, kaç ağaç?

Oyunların başlayacağı esnada tarafların eşleşmesi için bir çok tekerleme söylenir. Bunlardan bazıları Anadolu'da çocukların söyledikleri tekerlemelerle olup Manof'un Bulgaristan'dan derlediği iki tekerleme şöyledir :

Bindim demir kapısına,
İndim deniz yalısına,
Üç gemi gördüm,
Biri ağa, biri paşa
Ortasında vezir paşa,
Varna'da top atıldı,
Varın, bakın, kim vuruldu,
Anasına, babasına,
Merhem koysun yarasına,
Çık aradan çocuk.
***
Cuma günü bağa gittim,

Tuttu beni Salkım Ağa
Aman ağa, kuzum ağa,
Koyver beni
Oynamağa

Bu tekerlemedeki Salkım Ağa, Gagauzlar'ın inancına göre üzümün kendi tanrısıdır.

Yukardaki oyunların dışında Gagauz kızlarıyla oğlanların birlikte oynadıkları ve bizim de Anadolu'da yakından tanıdığımız oyunlardan bazıları şunlardır.

Tura :

Bu oyunda çocuklar bir daire şeklinde dizilirler. Yere veya herhangi bir şey üzerine otururlar. Bunlara "küp" denir. Bu oturan çocukların arkasına muhafız denen çocuklar ayakta sıralanırlar. Elinde tura (ucu düğümlü bir mendil) ile birisi arkalarını dolaşarak şu tekerlemeyi söyler : "Al satarım, bal satarım; ustam öldü, kürkünü satarım." Dolaşırken turayı ayakta duranlardan birinin arkasına bırakır. Tura arkasına bırakılan çocuk bu turayı kaparak bırakanı dövmek

Çığırtma çalan bir Gagauz

için kovalamağa başlar. O ise muhafızı olmayan bir küpe yetişinceye kadar koşar ve orada durur. Turanın kendisinde kaldığı kimse, selefinin yaptığının aynısını yapar ve oyun böyle devam eder.

Üşüdüm :

Kızlar ve oğlanlar birbirlerine karşı birer sıra halinde dizilirler. Bir oğlan kızlara karşı tekerleme söylemeye başlar. Kızlar da ona cevap verirler :

O. Üşüdüm, üşüdüm, al beni canım, üşüdüm
K. Kürkünü giy, kürkünü giy, al beni canım, kürkünü giy
O. Kürküm yok, kürküm yok, al beni canım, kürküm yok
K. Alsana, alsana, al beni canım, alsana
O. Param yok, param yok, al beni canım, param yok
K. Çalsana, çalsana, al beni canım, çalsana
O. Tutarlar, tutarlar, al beni canım, tutarlar
K. Duydurtma, duydurtma, al beni canım, duydurtma
O. Asılırım, kesilirim, ben gene güzel kızı alırım
K. O güzelin, o dilberin adını bildirsene
O. Adı da, kendi de (mesela) Zümbülladır, gelse de
K. Nazlıdır, gizlidir, koçusuz (kılavuzsuz) o varamaz

Bunun üzerine oğlan ismi söylenen kıza doğru ilerler. Onu kolundan tutup dışarıya çeker ve şu şarkı ile "karşılamaca" oynamağa başlarlar :

Ahırdan atlar boşanır
Üstüne kızlar atılır.
Güzeli böyle seçerler
Gül suyu üstüne seperler

Böylece oyun bütün herkese sıra gelip bitinceye kadar devam eder.

Kız çocuklar daha ziyade "tahtarevalli", "komşu, komşu hu", "beş taş" gibi oyunlar oynarlar.

Hamam Oyunu :

Delikanlılar iki gruba ayrılırlar. Bir kısım oyuncular birbirlerinin omuzlarından tutup bir daire şeklinde dizilirler. Diğer kısmı birincilerin etrafında dururlar. Daire dışında kalanlardan birisi muhafız olur. Elinde bir kemer veya sicim vardır. Bunun bir ucunu daire halinde

duranlardan biri tutar. Daire dışında duranlar, yani ikinciler birincilerin sırtına atlamağa çalışırlar. Her atlamağa çalışana muhafız mani olur. Ayağı ile ona vurmağa çabalar ve kemerin uzunluğu nisbetinde kovalar. İkinciler birincilerin sırtından inip diğer birinci gruptakiler de binerler ve oyun devam eder. Eğer muhafız birisine ayağı ile vurmuşsa o ebe olur.[227]

G)HALK TAKVİMİ

Gagauz takvimlerinde Ortodoks ruhu ağır basmakla birlikte Türkçe ay adları da kullanılmaktadır. Küçük ay (gücük ay) =şubat, çiçek ay =nisan, orak ay = temmuz, harman ay = ağustos, v.s.

Gagauz halk takviminde iki mühim tarih köylüler arasında kullanılmaktadır :

1. 23 Nisan - 26 Ekim : Yaz
2. 26 Ekim - 23 Nisan : Kış

Gagauzlar 13 / 14 Ocak tarihini yılbaşı olarak kabul ederler ve bu tarihte eğlenceler düzenlerler.

Ğ) RESİM - DAMGA

Kayalar üzerinde Gagauzlar'a ait olduğu sanılan bir çok resimlere rastlanmıştır.[228]

Gagauzlar'da hayvancılık ve bununla ilgili kültür oldukça gelişmiştir. Bu gelişmişliğin bir göstergesi olarak hayvanlara verilen adlar oldukça zengin ve ilginçtir. Koyun, kuzu, koç, toklu, şişek, oğlak, düve, tay bunlardan bir kaçıdır.[229]

Anadolu ve diğer Türk yurtlarında yaşayan Türklerde olduğu gibi Gagauzlar da hayvanlarını işaretlerler. Bu işaretler (damgalar) sayılamayacak kadar çoktur. Zajaczkowski, bunlardan bir kaç tanesini zikretmektedir.

Zımba : Kulağın ortasında yuvarlak delik.
Basamak geride : Kulak kenarında yuvarlak delik.
Kırlangıç : Kulak kenarında keskin köşe.

227. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.75-77*
228. *W. Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.356-357*
229. *Wlodzimierz Zajaczkowski, "Terminolagia zwierzat domowych u Gagauzow",* ***Rocznik Orientalistyczny****, c.XVII, Krakow 1953, s.388-389*

Büyük baş hayvanlarda işaretler geometrik olarak hayvanların arka butlarına "dağlamak" suretiyle yapılmaktadır. At, Gagauzlar'ın en çok sevdiği hayvandır.

H) YER ADLARI

Gagauzlar'ın yaşadıkları Bucak'taki yer adlarının büyük bir kısmı Türkçedir. Yalnız, bu adların hepsini Gagauzlar vermemişlerdir. Onlardan evvel bu topraklarda Nogay Tatarları yaşamışlar ve coğrafyaya tamamen Türkçe adlar vermişlerdir. Hatta sadece bugünkü Gagauzlar'ın yaşadıkları yerlerin değil, Moldavya'da ve Ukrayna'nın güney batısındaki Bender ve İsmail bölgelerindeki yerlerin adlarının bir kısmı da Türkçedir. Bugün Moldavya haritası incelendiğinde bir çok dağ, dere, tepe, ırmak, göl vs. adlarının Türkçe olduğu görülmektedir.[230] Moldavya'da yaşayan Moldavan, Bulgar, Arnavut ve Ukraynlar'ın köylerinden bazılarının adı da Türkçedir. Bir iki tane örnek verelim :

Taşlık	Moldavan Köyü
Karahasan	Moldavan Köyü
Tuzla	Bulgar Köyü
Karaağaç	Bulgar köyü
Tatarpunarı	Ukrayn Köyü
Ördekburnu	Ukrayn köyü gibi.

Bu isimler daha önce bu köylerde yaşayan Tatar Türkleri'nden kalmıştır. Gagauzlar 19. asrın başlarında Bucak'a yerleştiklerinde Tatarlar'dan kalmış Türkçe isimli şu köy ve kasabalar vardır : Tomay, Baurçu, Kazayak, Haydar, Kiryet, Karlık, Kopkuy, Etülü, Kongaz, Tabak, Kobey, Komrat, Dezgice, Kırsuv vs.

Bunların dışında bugün Gagauzistan'da Türkçe ad taşıyan bir çok yerleşim merkezi daha vardır. Beşalma, Çeşmeköy, Volkaneş, Başköy, Yeniköy, Eski Troyan bunlardan bazılarıdır. Çünkü Gagauzlar Tatarlar'dan kalan köy ve kasabalara yerleşmişler fakat aynı zamanda kendi yerleşim merkezlerini de kurmuşlardır. Mesela bugün

---

230. *Nikolay İ. Baboğlu, "Moldaviada- Bessarabiyada Türkçe Geografi adları",* ***Türk Dünyasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı (23-25 Ekim 1991 - Kayseri)****, Basılmamış tebliğ, s.5-8*

Gagauzistan'ın en büyük kasabası olan Çadır'ı Gagauzlar inşa etmiştir.

Bunlardan başka bir çok dağ, tepe, dere, göl, akarsu, pınar, otlak, mahalle, semt vs. adları da Türkçedir. [231] Bu Türkçe adların sayısı yüzleri bulmaktadır ki bu da Bucak bölgesinin iki yüz yıllık değil, bin yıllık bir Türk yurdu olduğunu göstermektedir. Günümüzde Moldavya'da yapılan Gagauz coğrafyası ile ilgili ilmî çalışmalar da bunu ispatlamaktadır. [232]

I)ŞAHIS ADLARI

Gagauz Türkleri Hristiyan olmaları sebebiyle ön adları genelde Bulgar, Moldavan, Rus vs. dillerindendir. Soyadları ise ekseriyetle Türkçedir. Bazı Gagauzlar da 19. yüzyılda Bulgaristan'dan Besarabya'ya göçtüklerinde Moldavan dilini öğrenmişler, kendi lakap ve soyadlarını Moldavanca'ya çevirmişlerdir. [233]

Gagauz adlarıyla ilgili ilk çalışmayı Moşkof yapmıştır. Bu çalışmasında soyadları yanında Gagauz ailelerinin birbirlerine verdikleri lakapları da derlemiştir. Daha sonraki çalışmalarda hep Moşkof'un bu araştırmasından istifade edilmiştir.[234] Gagauzların bugün de kullandıkları Türkçe bazı lakap ve soyadları şunlardır :

Abacı, Acı, Adamak, Akbaş, Akçıbaşı, Altıparmak, Arabacı, Arık, Arşıncı, Aşçı, Atmaca, Ayran, Azman, Babaoğlu, Bağcı, Bağırgan, Bahçeci, Bahçivancı, Bakırcı, Balaban, Balçık, Balıkçı, Baltacı, Başlı, Bozbey, Çitak, Damak, Demirci, Dolapçı, Düvenci, Ekmekçi, Erkek, Gümüşlü, Kalaycı, Kalpakçı, Kaltakçı, Kambur, Kandil, Karabacak, Karademiroğlu, Karakaş, Karanfil, Karaçoban, Kemençeci, Kilimci, Köroğlu, Konakçı, Kongazlı, Kırbıyık, Kışlalı, Molla, Nazlı, Ormancı, Perçemli, Rakıcı, Sakacı, Sakallı, Suiçmez, Şişman, Talmaç, Ta-

---

231. *N.İ. Baboğlu, "Moldaviada-Bessarabiyada Türkçe Ceografi Adları", s.5-8; G.A. Gaydarcı, E.K. Koltsa, L.A. Pokrovskaya, B.P. Tukan,* ***Gagauz Türkçesi'nin Sözlüğü,*** *(Akt. : İsmail Kaynak, A.Mecit Doğru), KB., Ankara 1991,s.274-275*

232. *İ.V. Dron,* ***Gagauzaskiye Geografiçeskiye Nazvaniye,*** *Kişinev 1992*

233. *Diyonis Tanasoğlu, "Gagauzların İstoryası",* ***Ana Sözü,*** *10 Ağustos 1991, s.4*

234. *M. Türker Acaroğlu, "Gagauzcada Takma Adlar, Soyadları, Yer Adları",* ***IV.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri,****KB.,Ankara 1992,s.5; N.İ. Baboğlu, "Moldaviada-BessarabiyadaTürkçe Geografi Adları",s.7-8;* ***Gagauz Türkçesinin Sözlüğü,*** *s.276-284*

nasoğlu, Terzi, Topal, Topuzlu, Yalancı, Yazıcı, Zanet, Zambak vs.

İ) GAGAUZ İNANIŞLARINDA YAŞAYAN OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR

Gagauzlar göremedikleri ve genellikle insan şeklinde tasavvur ettikleri bir çok mitolojik varlığa inanırlar. Bu mitolojik varlıkları şöyle sıralayabiliriz :

a)Cadı

Kötü ruhlarla temas eden kadınlara Gagauzlar "cadı" demektedirler. Genellikle kadınlardan olduğuna inanılan cadı, şartlarını taşıyan herkesin (kadın ve erkek) olabileceği bir şeydir.

Cadı olmak isteyen bir kimse, tavuk yumurtasını kırk gün koltuk altında saklamalıdır. Bu esnada civciv çıkar. İşte bu civciv şeytanın ta kendisidir. Civciv büyüyünce kesilir, yağı ile cadı olmak isteyenin bütün vücudu yağlanır. Bu yağ sıvanan varlık cansız da olsa cadı olur.

Kıymetli besin maddelerini çalan bir varlık olarak da tasavvur edilen cadı, en çok Paskalya ve Hıdırellez'de görülür ve faaliyetlerini de o günlerde yapar. Cadı bir ailenin saadetini yıkıp yok edebilir.

b)Peri

"Rusali", Hristiyanlık öncesi Slavlar'ın ırmaklarda bulunan perilere verdikleri addır.[235] Bu ad aynı zamanda, insanla çeşitli şekiller altında münasebette bulunan kötü ruh anlamına da gelmektedir. Rusalilerden çok korkan, onlarla hiç karşılaşmak istemeyen Gagauzlar, rusalilerin güçsüz, akılsız, dini zayıf kimseler şeklinde göründüklerine inanırlar.

Rusaliler insan suretinde, hem kadın hem erkek olabilirler. Kadın rusalilerin saçları uzun, erkeklerinki ise kısadır. Gagauzlar'ın bir kısmı rusalilerin beyaz, diğer kısmı da çeşitli renklerde elbise giydiklerine inanırlar. Yukarıda zikrettiğimiz gibi Gagauzlar, 25 Nisan'da rusali yortusunu kutlamaktadırlar.[236]

---

235. A.N. Kurat, ***Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye kadar),*** *Ankara 1948, s.13*

c)Taun (Meçikli)

Taunu insanlar arasında ölüm saçan kambur bir kocakarı şeklinde düşünen Gagauzlar, bundan Allah'ın bile korktuğuna inanırlar. Gagauzlar arasında mevcut bir rivayet şöyledir :

"Allah ve Sveti Petri yol boyunca gezerek gidermişler. Allah Sveti Petri'ye "Petri, yoldan sapalım, çünkü buradan çuma (taun) geçecek" demiş. Sveti Petri cevap vermiş : "Allahım, sen Allahsın, niçin korkuyorsun?" Allah demiş ki, "ondan hatır yoktur" Ve Allah Sveti Petri'ye der "haydi kes bir parça et budundan da koy yol üstüne!" Sveti Petri budundan bir parça keser ve yol üstüne kor, kendileri de yoldan bir tarafa çekilip seyretmeye başlamışlar. Oradan geçmekte olan çuma(taun) ete rastlamış, eti yemiş ve et onu zehirlemiş. Yediği et şişmiş, somun kadar olmuş," [237]

Taunun köyleri dolaştığına, evlere misafir olduğuna, ancak misafir olduğu ev halkına kötülük yapmadığına inanılır.[238]

ç)Dev

Gagauzlar'ın inandıkları mitolojik varlıklardan biri de "dev" adını verdikleri yaratıklardır. Devler ikiye ayrılır :

1. Tepegöz
2. "Dev" adı verilen, büyük ve iri insanlar

Bütün Türk-Oğuz boylarında olduğu gibi Gagauzlar da "Tepegöz" adını verdikleri bir varlığa inanırlar. İnanılan Tepegöz'ün menşei hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Bununla beraber Gagauz Tepegöz'ü, verilen ad ve gözün bulunduğu mevki yönünden Dede Korkut hikâyelerinde geçen Tepegöz ile aynıdır. Ama, Dede Korkut hikâyelerinde Tepegöz'le mücadele eden, bizzat kendi kılıcı ile Tepegöz'ün boynunu vuran bir kahraman olan "Basat"tan bahsedilirken [239] Gagauzlar'da böyle bir kahraman mevcut değildir. Bu küçük ayrıntı bir tarafa bırakılırsa Gagauz Tepegöz'ü ile Dede Korkut'ta-

---

236. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler),*** *s.57*

237. *V.A. Moşkof,* ***Nareçiya bessarabskix gagauzov,*** *s.27; A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler),*** *s.59*

238. *V.A. Moşkof,* ***Nareçiya bessarabskix gagauzov,*** *s.27; A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler),*** *s.59*

239. *O.Şaik Gökyay,* ***Dede Korkut Hikâyeleri,*** *Ankara 1976, s.187*

ki Tepegöz'ün aynılığı ortaya çıkar.[240]

Dev adı verilen diğer yaratıklar ise, insanlardan ancak iri oluşlarıyla ayrılırlar. Onlar, ormanlarda ve geçit vermeyen yerlerde yaşar, dişi ve erkek olabilirler. Dişi deve "dev baba", erkek deve ise "dev" denilir.[241]

d) Obur (Hobur)

"Obur" kelimesinden Gagauzlar ölen günahkâr bir kimsenin mezarda yaşayan bir hayvan şekline dönüşmesini anlamaktadırlar. Obur mezardan çıkarak geceleri dolaşır, insanları rahatsız eder, eline geçirdiği her şeyi yutar, kimseden korkmaz. İnsanlara bulaşıcı hastalıklar da dahil her türlü kötü şeyleri getirir.[242]

Moşkof'un Gagauzlar'dan derlediği metinler arasında bir Gagauz köylüsü oburla ilgili olarak şunları anlatmaktadır :

"1830 yılında, bizim köyde (Beşalma'da) ve Komrat'da büyük kolera olmuş. Komrat'tan bir bilgin adam çıkıyor ve diyor ki "bu ölüm hoburdan peydalandı." O adam bir ikonayı alıyor ve "ardımdan yürüyün, bu ikona hoburu bulacak" diyor. Her yerde geziyorlar, yok. Adam ikonayı almış, gidermiş, o nereye giderse insanlar da onun peşinden giderlermiş. Beşalma'ya gelmişler, köyün içinde aramışlar, yok, hoburu bulamıyorlar. Köyden çıkıyor, bir çok insan da arkasından gidiyor. Köyün kenarında çingene çadırları varmış. Bu çadırlara doğru dönüyorlar. Çingeneler çadırları bırakıp kaçıyorlar. Gidiyorlar orada da bulamıyorlar. Oradan ikonu mezarlığa doğrultuyorlar. Mezarlığa vardıklarında ikona bir mezar üstünde duruyor. Sonra o mezarı açıyorlar, mezar içinde bir kız gömülüymüş, öleli kırk gün olmuş, soyuyorlar ona bakıyorlar daha taze ölü gibi duruyor. Yüreğine üç şiş saplıyorlar ve geri gömüyorlar."[243]

Bir kimsenin obur olmaması için, ölü mezara gömüldükten sonra papaz mezarın dört yanına haç işareti çizer. Oburluk mevzu

---

240. *Harun Güngör, "Gagauzlar'da Tepegöz Efsanesi", s.141-142; V.A.Moşkof,* ***Nareçiya bessarabskix gagauzov****, s.37-39*

241. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.72-73*

242. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.52*

243. *V.A. Moşkof,* ***Nareçiya bessarabskix gagauzov****, s.36*

bahis olduğu zaman önce papaz çağrılır. Papaz okur, üfler, oburluk yok olur.

Ölen kişi obur olarak kaldığı takdirde Hz. İsa'nın ikinci gelişinde yani mahşerde onun huzuruna çıkamıyacaktır. Zira yukarıda Moşkof'un derlediği bir hikayede de anlatıldığı gibi Gagauzlar oburun çürümediğine inanırlar.

Ölü gömüldükten sonra obur kırk gün çıkar, çehresi ölü çehresi gibidir. Cumartesi günü sabahtan akşama kadar yüzükoyun yatar.

Bir kimsenin obur olduğu anlaşılırsa, mezarı açılır; dışarı çıkmaması için ölüye bir kazık çakılır, mezarı kapatılır. Aradan üç yıl geçtikten sonra mezar tekrar açılır. Eğer ölü çürümemişse onun günahkâr olduğuna inanılır. Papaz çağrılır. Papaz okur, üfler, mezar tekrar kapatılır. Eğer ölü çürümüşse o zaman kemikleri toplanır, şarapla yıkanır, tekrar geri gömülür.[244]

Obur inancı sadece Gagauzlar'a mahsus bir inanç olmayıp yurdumuzda da "hortlak" adıyla mevcuttur.

Romanya'da yaşayan Müslümanlar arasında da buna benzer bir inancın varlığı tespit edilmiştir. Romanya'da yaşayan Müslümanlar ölen kimsenin vampir (obur) olmaması için cenazeyi mezarlığa götürmeden önce kuvvetli bir ateşin altından geçirmektedirler.[245]

e) Tılsım (Tılısım)

Gagauzlar'daki mitolojik varlıklardan biri de tılsımdır. Tılsımlar çeşitli şekiller altında görünürlerse de daha çok uzun gömlekle görünmeyi tercih ederler.

Tılsımlar, viranelik yerlerde, köprü altlarında, çeşmelerde otururur; cesur ve korkak insanlarla karşılaşmaktan çekinir ve korkarlar. Zira cesur adam tılsımı öldürür, korkak adam ise tılsımdan korkarak ölür.

Tılsımlar canlı varlıklar şeklinde gözüktükleri gibi cansız varlık-

---

244. A.İ. Manof, ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler),*** *s.55-56; V.A.Moşkof,* ***Nareçiya bessarabskix gagauzov,*** *s.35-37*

245. Geogrehe Popescu-Ciocanel, "Populations Musulmanes de La Roumanie", ***Revue du Monde Musulman,*** *c.1, Paris 1907, s.193*

lar halinde de gözükebilirler. Bazı yerler tılsımın hükmü altında bulunur. Bu gibi yerlerde geceleri ateş yandığına, alevler fışkırdığına inanılır. Define ararken o yerin tılsımının ne olduğunun bilinmesi gerektiğine inanan Gagauzlar, tılsımdan korunmak için kurban keserler. Bir binaya başlanırken horoz kurban edilerek temele kan akıtılması, tılsımdan kurtulmak ve onun kötülüklerinden uzak olmak için kesilen kurbanların en yaygın olanıdır.[246]

Gagauzlar'da olduğu gibi, binanın temeline başlarken kurban kesilmesi, temele kan akıtılması inancına Anadolu'nun hemen her tarafında rastlamak mümkündür.[247]

f) Albastı

Gagauzlar dev şeklinde tasavvur ettikleri albastının varlığına da inanırlar. Albastı kötü ruhlu bir devdir. Loğusalara zarar verir, onları öldürebilir. Gagauzlar loğusaları albastının kötülüklerinden korumak için ona doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra su yerine rakı verirler; akşamları loğusanın kapısının önüne kor halinde ateş koyarlar. Zira ateş kötü ruhların oda içine girmesini engellemektedir.[248]

Loğusalara musallat olan kötü ruh, albastı inancı bütün Türk kavimlerinde mevcuttur. Gagauzlar yukarıda belirtildiği gibi albastıyı kötü ruhlu bir dev şeklinde tasavvur ederken; Kazak ve Kırgız Türkleri onu tilki, keçi veya sarı saçlı bir bebek şeklinde; Kazan Türkleri kötü bir ruh olarak; Özbek Türkleri pejmürde, dağınık saçlı bir kocakarı şeklinde düşünmektedirler.[249] Gagauzlar'ın albastı tasavvuru diğer Türk kavimlerinden farklı olmakla beraber albastının yaptığı işin mahiyeti ve esası diğerlerininki ile aynıdır.

j) TABİATLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

a) Gök

Gagauzlar göğü yerin üzerinde kristal bir kubbe olarak düşünür; göğün üç katlı olduğuna, gök kubbede azizlerle birlikte Allah'ın

---

246. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.55-56; V.A. Moşkof,* ***Nareçiya bessarabskix gagauzov,*** *s.168-169;W.Zajaczkowski, "Przyczynki do etnografii Gagauzow", s.356*

247. *H.Güngör - M.Argunşah,* ***Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı),*** *s.43*

248. *W. Zajaczkowski, "Przycynki do etnografii Gagauzow", s.358-359*

249. *A.İnan,* ***Tarihte ve Bugün Şamanizm,*** *s.169-171*

yaşadığına inanırlar. Onlara göre yaşadığımız yer başka yerlerin gökkubbesidir.

Göğün ilk zamanlarda yere çok yakın olduğuna inanan Gagauzlar, onun bugünkü haline gelişi hakkında şöyle bir inanca sahiptirler : Gök ilk zamanlar bir insan boyu kadar yere yakınmış, bir gün adamın biri karısı ve çocuğu ile birlikte hasada gitmiş, buğday başaklarının uçları gökyüzüne temas ediyormuş. Bu sırada çocuk pislemiş, annesi çocuğu temizledikten sonra pisliklerini fırlatınca göğe yapışmış. Bu duruma kızan Allah göğü yukarı doğru yavaşça kaldırmış ve gökyüzü bugünkü durumuna gelmiş.

Gagauzlar göğün Paskalyaya doğru üç defa açılıp kapandığına, bu sırada istenilen şeylerin verildiğine inanırlar.

b) Güneş

Güneş, ana ve babası olan canlı bir varlık olarak düşünülmektedir. Güneşin bir adamı vardır, o güneşi dolaştırır. Güneş ve ayı gök kubbenin fenerleri olarak da kabul eden Gagauzlar, güneşin dünya kadar büyük olduğuna, ancak uzak oluşu sebebi ile küçük gözüktüğüne inanırlar.

Güneş tutulmaları hakkında değişik görüşlere sahip olan Gagauzlar'ın bir kısmı, güneş kararması süresinde güneşin kanatlı bir yılandan süt emdiğine, bir kısmı kuyruklu yıldızla örtüldüğüne, diğerleri de Allah'ın bir kralı öldürmek için suikast tertiplediği ve kimsenin görmesini istemediği için de güneşi kararttığına inanırlar.[250]

c) Ay

Ayın ne olduğu hakkında kesin bir bilgiye sahip olmayan Gagauzlar, ayın görünüşüne bakarak onu yeni ay, küçük ay (yarım ay), büyük ay diye isimlendirirler. Yeni ayın görünüşü sırasında bereket olması için kırlara bakan Gagauzlar, servet olsun diye ellerinde altın tutarlar.[251]

Anadolu'da olduğu gibi Gagauzlar da ayın duruş biçimine bakarak hava tahmininde bulunurlar. Eğer ayın uçları aşağıya çevrili

---

250. A.İ. Manof, ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.61-62*
251. A.İ. Manof, ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)****, s.63*

ise hava yağışlı, yukarıya çevrili ise kurak; ayın uçları açık ve uzunca ise hava aynı olacaktır. Ayın uçları bozuk olarak görünüyorsa onu kurtların ısırdığına inanırlar. Bu inanış Orta-Asya ve Sibirya'da çok yaygındır. Her kavim bu ayın yeniş ve parçalanışını kendi kutsal hayvanlarına yaptırmaktadır. Mesela; Moğollarla, Kuzey Doğu Sibirya'daki Gilyaklar gökteki ayı kendi köpeklerine; Kuzey kutbuna yakın olanlar ise ayılara yedirmektedir. Türk kavimleri de ayı önce kurtlara kovalatıp sonra da yedirtmektedirler.[252]

Gagauzlar ayın ilk yarısında işe başlamanın uğursuzluk olduğuna inanır, ayın şeklinde Habil ile Kabil'in döğüştüğünü kabul ederler.[253]

ç) Yıldız

Yıldızlar gök yüzünün süsleridir. Her insanın sosyal mevkiine göre bir yıldızı vardır. Kralların yıldızı büyük, fakirlerin yıldızı ise küçüktür. İnsan öldüğü zaman yıldızı yere düşer.

Gagauzlar kervan kıran yıldızına, "araba" denilen büyük ayı burcuna ve kuyruklu yıldıza dikkat ederler. Kuyruklu yıldızın felaket müjdecisi olduğuna inanırlar.[254]

d) Gök Gürültüsü

Gagauzlar'a göre gök gürlemesi Aziz İliya'nın arabasının gürültüsüdür. Aziz İliya sinirli olursa gök çok fazla gürler.[255]

Şimşek (çimçirik) ise Aziz İliya'nın şeytana karşı attığı oktur. Şimşek çarpması sonucu ölen kişi günahkâr sayılır ve bu yere bir haç dikilir. Kıştan sonra gök gürültüsü ilk defa işitilince, bir demir ve taş alınarak vücudun değişik yerlerine vurulur, insanın böylece taş ve demir gibi sağlam olacağına inanılır.

e) Yağmur

Gagauzlar yağmuru, deniz ve nehirleri çoğaltan bir su olarak

---

252. *Bahaeddin Ögel,* ***Türk Mitolojisi****,1000 Temel Eser,c.II,İstanbul 1971,s.177-178*
253. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.63*
254. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.63*
255. *Bu tür inanışlar Hristiyan Tatarlar'da da mevcuttur. Uno Harva,* ***Les repsésentations religieuses des peuples altaıques, traduit del (Allemand) Jean-Louis Parret****, Gallimard 1959, s.147*

düşünmektedirler. Yere inen suyun göğe yükselmesi için hususi tulumbacıların varlığına da inanırlar. Gagauzlar'a göre, yağmur suyu "gökkuşağı" vasıtasıyla göğe çekilmektedir.

Yağmur yağarken Allah devamlı çalıştığı için bir şey yemek günah sayılır.

Gagauzlar'ın çiftçi olmaları sebebiyle iktisadi ve ekonomik hayatları üzerinde yağmurun büyük rolü vardır. Yağmur yağmaz, hava kurak olursa yağmur duasına çıkılır ve dua edilir. Gagauzlar'ın yağmur duası şöyledir :

"Ey saabi (Rabbimiz) İsus Hristos, bizim Allahımız, kabul et bu itaacı duamı, hem de sındır senin dargınlığına(öfkeni), hem de öldürme kıtlıkla hem susamakla bizi, insanlar hem de hayvanları, amma can acımasıyla ısmarla bulutlara gökten versinler yere, toprağa yağmur vakitle ki serinletsin yeri, hem de büyüklensin, uzansın çimenler, otlar, hayvanlar için, hem de yeşillikler insanların faydası için ki şanlayalım, şükür edelim senin pek aziz adını. Babanın, oğulun, hem aziz ruhun adını. Amin"[256] Yağmur çok yağdığı zaman ise yağmuru durdurmak için dua edilir.

Ebemkuşağı hakkında fazla bir bilgiye sahip olmayan Gagauzlar, onu Altay bölgesinde ve Sibirya'da yaşayan Türk kavimlerindeki gibi[257] yerden göğe su taşıyan bir hortum veya tulumba olarak kabul etmektedirler.

Bütün dünya milletlerinde olduğu gibi Gagauzlar da ebemkuşağının altından geçen erkeklerin kadın, kadınların ise erkek olacağına inanırlar.

f) Rüzgâr

Rüzgârın yerden çıktığına inanan Gagauzlar, kasırgaya "yavruşka" demektedirler.[258] Rüzgar şiddetli ise cinayet işlediğine işaret sayılır. Şeytanın kasırga ile uçtuğuna, kasırganın içine düşen kimselerin mutlaka hastalanacağına inanılır.[259]

---

256. *M.Ciachir, **Dua Chitabâ Gagauzlar İçin**, s.26*
257. *B.Ögel, **Türk Mitolojisi**, s.243*
258. *G.A. Gaydarcı, E.K. Koltsa, L.A.Pokrovskaya, B.P. Tukan, **Gagauzsko-Russko-Moldovski Slovar**, Moskova 1973*
259. *A.İ. Manof, **Gagauzlar (Hristiyan Türkler)**, s.65*

g) Ateş

Altaylılar ve Saha Türkleri'nde (Yakutlar) olduğu gibi Gagauzlar'da da iki çeşit ateş vardır. Yalnız aralarında küçük bir fark görülür. Altaylılar ve Saha Türkleri ateşi "ayi out"(mukaddes ateş), "nusça out"(Rus ateşi) diye ikiye ayırırken [260] Gagauzlar "canlı" ve "cansız ateş" diye ayırmaktadırlar. [261]

Cansız ateş iki odunun birbirine sürtülmesi ile elde edilir; böyle bir ateşle oynamak doğru değildir, çocuklar oynarlarsa sidikli olurlar. Cansız ateş, kötü ruhları kovmak için kullanılır. Anadolu'da olduğu gibi Gagauzlar'da da gün battıktan sonra hiç kimseye evden ateş verilmez. Loğusanın yattığı odaya gece girebilmek için kapı eşiğine konulmuş ateşten atlamak gerekir.

Türk inanışlarının en köklülerinden birisi de ateşin temizleyici olduğu inancıdır. Bunun en güzel örneğini Göktürk ülkesini ziyaret etmek amacıyla gelen Bizans elçilerinin ateş arasından geçirilerek ülkeye kabul edilmesinde görmekteyiz.

g) Yer

Gagauzlar da diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi, dünyanın sarı öküzün boynuzları arasında olduğuna ve bu öküz tarafından taşındığına inanırlar.[262] Gagauzlar'ın bir kısmı ise Saha Türkleri'nde olduğu gibi dünyanın balığın sırtında olduğuna inanmaktadır.[263]

Öküz boynuzunu, balık kuyruğunu salladığı zaman deprem olacağına, yerin gözünün bulunduğuna, büyük ve dipsiz bataklıkların yerin gözü olduğuna inanan Gagauzlar, toprağı öper ve dinî inanışları gereği yerin merkezi olarak Kudüs'ü tanırlar. [264]

K) DİĞER HALK İNANIŞLARI

Hemen hemen bütün Türk boylarında olduğu gibi[265] Gagauzlar da nazara (göz değmesi) inanırlar. Nazardan korunmak için mus-

---

260. *A.İnan,* ***Tarihte ve Bugün Şamanizm,*** *s.66*

261. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.66*

262. *B.Ögel,* ***Türk Mitolojisi,*** *s.274-275*

263. *B.Ögel,* ***Türk Mitolojisi,*** *s.67*

264. *A.İ. Manof,* ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler),*** *s.67*

265. *Harun Güngör, "Kayseri'de Yaşayan Uygur ve Kazak Türkleri'nin Bazı Adet ve İnanışları",* ***Milli Folklor,*** *S.14(Yaz), 1992, s.10*

ka takarlar. Muska haçla beraber takılır, ayrıca şapka ve gömleğe de dikilir.[266]

Biri aksırırsa ona "hayır olsun" denmelidir ve aksıran haç çıkarmalıdır. İnsanın ancak kendisi anıldığı zaman aksırdığına inanılır.

Tırnaklarını kesip yere atan öbür dünyada onu bulamayacaktır. Bunun için onları avuçta toplayıp üç kere omuzdan arkaya fırlatmalıdır. Öbür dünyada "tırnakların nerede" diye sordukları zaman, "arkadan geliyorlar" diye cevap verilecektir.

Sağ tarafa yatmak iyi değildir. Zira bu omuzda duran melek insanı terkedip uzaklaşmak zorunda kalır.

Bir insanın yolunu kurt keserse iyidir; kedi veya tavşan keserse kötüdür.

İnsanın bir papaza rastlaması iyiliğe alamet değildir.

İncil ve Tevrat'ın tamamını okuyan pek yakında ölür.

Bir kimse hırsızdan intikam almak isterse, kilisedeki buhurdana bir arpa tanesi bırakır, tanenin patlaması ile birlikte hırsız da patlar.

Aya karşı işenmez.

Temiz bir beyaz gömlek ilk defa giyilirken kötü ruhları kovmak için etrafa tükürülür.

Duman bacadan dosdoğru çıkıyorsa, yağmur yağacak demektir.

Kargalar küme küme uçuyor ve uçarken de bağrışıyorlarsa yağmur yağacağına işarettir.

Herkes konuşurken biri susarsa, bir yerde çocuk düşürme olacağına dalalettir.

Birkaç kişi birden aynı yere işememelidir. Çünkü kıyamet gününde sidiklerini birbirinden ayıramayacaklardır.

Tavuğun ayaklarını kim yerse yalancı olur.

Kışın gök gürültüsü işitilirse, senenin bereketli olacağına fakat evcil hayvanlar da hastalık çıkacağına alamettir.

---

266. A.İ. Manof, ***Gagauzlar(Hristiyan Türkler)****, s.99-100; W.Zajaczkowski, "Przycznki do etnografii Gagauzow", s.58*

BİBLİYOGRAFYA

ACAROĞLU, M. Türker, "Gagauzcada Takma Adlar, Soyadları, Yer Adları", **IV.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri,** KB. Ankara 1992, s.1-21.

AHDİ CEDİD, Matta, İstanbul 1905.

AKPINAR, Yavuz, "Gagavuz Şair ve Yazarı Nikolay Babaoğlu", **Kardaş Edebiyatlar,** S.19, Erzurum 1991, s. 29-33.

AKSARAYLI Mehmet Oğlu Kerimüddin Mahmud, **Müsameretü'l-Ahbâr,** (Farsça neşreden: Osman Turan), TTK, Ankara 1944. Türkçesi: (Çev. M. Nuri Gençosman), **Selçukî Devletleri Tarihi** (Önsöz ve notlarla yayınlanan: Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1943.

ANA SÖZÜ, 24 Mart 1990,21 Nisan 1990,19 Mayıs 1990, 23 Mart 1991 vs.

ARGUNŞAH, Hülya, "Gagauz Türküleriyle Anadolu Halk Türkülerinin Ortak Motifleri", **Milletlerarası Güney-Doğu Avrupa'da Türkler ve Gagauzlar'ın Etno-Kültürel Genişleme Meseleleri (25-29 Nisan 1991,Kişinev-Çadır/Moldavya),** basılmamış bildiri.

ARGUNŞAH, Mustafa, "Gagauz Halk Edebiyatında Osmanlı-Türk Kültürünün İzleri", **Türk Kültürü,** S.341 (Eylül 1991), s.15-20.

------------, "Tahrip Edilen Türk Tarihi ve Bir Türkü", **Millî Folklor,** S.13 (Bahar 1992), s.18-21.

--------------, "Gagauz Türkçesi'nde Yunus Emre", **Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (2 Mayıs 1991 - İstanbul),** Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul 1992, s.67-72.

ATABİNEN, Reşit Saffet, **Les Turcs à Constantinople du Ve au XV siècle,** İstanbul 1954.

BABOĞLU, Nikolay İ., **Gagauz Folkloru,** Kişinev 1969.

-----------, "Moldaviada-Bessarabiyada Türkçe Geografi Adları", **Türk Dünyasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı (23-25 Ekim 1991-Kayseri),** basılmamış bildiri.

BARKAN, Ö. Lütfi, **Osmanlı İmparatorluğunda Rumeli'nin İskanı İçin Yapılan Sürgünler Mes'elesi,** İstanbul 1940.

BİGAEV, R.L., Danilov, P.A., Umarov, M. U., "Orta Asya'da Yaşayan Gagauzlar'ın Folklorları Üzerine", (Çev. Harun Güngör), **Türk Dünyası Araştırmaları,** S.22, (Şubat 1983), s.183-195.

BREHIER, Louis, **Vie et Mort de Byzance,** Paris 1969.

BRUK, S. İ., **Naseleniye Mira: Etnodemografiçeskiy Spravoçnik,** Moskva 1987.

BULGAR, Stepan, **Canavar Yortuları,** Kişinev 1990.

CAMİ (Baykurt), **Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler,** 2. bs. İstanbul 1932.

CANSIZOF, İstoyan, "Balkan Şib-i Ceziresinde Türkler", **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**, cüz XVII (K.evvel 1328), İstanbul 1331, s.1076-1096.

CEBECİ, Ahmet, "Osmanlı Devletinde Gagauzlar", **Türk Kültürü**, S.354 (Ekim 1992), s.583-589.

CİACHİR, Mihail, **Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ**, Chisinau 1934. Türkçesi: "Baserabyalı Gagauzlar'ın Tarihi", (Aktaran: Harun Güngör), **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.20 (Ekim 1982), s.208-243.

--------------, **Dua Chitabâ Gagauzlar İçin**, Chisinau 1935.

----------------, **Dictionar Gagauzo (Tiurco)-Român**, Chisinau 1938.

Çavuş, Mehmet, "Bulgaristan'da Millî Azınlıklar", **Türk Kültürü**, S.290, (Haziran 1987),

ÇIMPOYEŞ, Lüba, "Dengi Boz", **Ana Sözü**, 9 Ekim 1988.

Decei, Aurel, "Dobruca", **İslâm Ansiklopedisi**, c.3, s.628-643.

---------------, "Le Problème de la colonisation des Turcs Seljoukides dans la Dobrogea au XIIIe siècle", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c.IV, Ankara 1969, s.85-111.

DİLAÇAR, Agop, **Türk Diline Genel Bir Bakış**, TDK, Ankara 1964.

DİVANU Lugat-it Türk Dizini "Endeks", (Haz. Besim Atalay), TDK, Ankara 1986.

DOĞRU, Mecit, "Yeni Bir Tasfiye "ve"ler Kaldırılıyor", **Tercüman**, 23 Haziran 1981.

DRON, İ.V., **Gagauzskiye Geografiçeskiye Nazvaniya**, Kişinev 1992

ELİADA, Mircea, **Histoire des Croyances et des İdées Religieuses**, c.III, Paris 1983

-----------, **Kutsal ve Din Dışı**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1992

ERCİLASUN, Ahmet B., "Gagauzlar'dan Yeni Haberler", **Türk Kültürü**, S.316, (Ağustos 1989), s.28 - 35

EREN, A. Cevat, "Pazvand - oğlu Osman", **İslam Ansiklopedisi**,c.9,s.532 - 535

EYİCE, Semavi, "Varna ile Balçık Arasında Akyazılı Sultan Tekkesi", TTK **Belleten**,c.XXXI, S.124 (Ekim 1967), s.574 - 579

GAYDARCI G. A. Koltsa, E.K., Pokrovskaya, L.A, Tukan, B.P., **Gagauzsko - Russko - Moldovski Slovar**, Moskova 1973. Türkçesi :**Gagauz Türkçesinin Sözlüğü**, (Aktaranlar : Abdülmecit Doğru, İsmail Kaynak), KB, Ankara 1991

GÖKYAY, O. Şaik, **Dede Korkut Hikâyeleri**, Ankara 1976

GUBOĞLU, Mihail, "**Gagauzlar'ın Aslına Ait Faraziyeler ve Kendi Fikirlerim**", **IX, Milletlerarası Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri Özetleri** (21 - 26 Eylül 1981), s.54 - 55

------------, "Gagauz Folklorunun Özellikleri, Önemi ve Canavar (Kurt) Kültü", **II, Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Program ve Bildiri Özetleri**, Ankara 1981, s.13

GÜLMEMMEDOVA, Güllü, "Çağdaş Gagavuz Edebiyatı", **Kardaş Edebiyatlar,** S.18, Erzurum 1990, s.21 - 23.
GÜNGÖR, Harun, "Gagauzlar'ın Hristiyanlığı Kabulü ve İnanışlarındaki İslami Unsurlar Meselesi", **Türk Dünyası Araştırmaları,** S.27, Ekim 1983, s.248 - 254
------------"Gagauzlar'da Tepegöz Efsanesi", **Türk Kültürü Araştırmaları,** Yıl : XXIV/2, Ankara 1986, s.141 - 142
------------"Seyyid Lokman ve Oğuznâmesi", **Türk Dünyası Araştırmaları,** S.44, Ekim 1986, s.91 - 103
----------- Argunşah, Mustafa, **Gagauz Türkleri (Tarih - Dil - Folklor ve Halk Edebiyatı),** KB, Ankara 1991
------------ "Kayseri'de Yaşayan Uygur ve Kazak Türkleri'nin Bazı Adet ve İnanışları", **Milli Folklor,** S.14 (Yaz 1992),s.7 - 11
HAMMER, J.V., **Histoire de l'Empire Ottoman,** c.1, Paris 1884
HARVA, Uno, **Les représentations religieuses des peuples altaiques (Traduit de l'Allemand : Jean - Louis Parret),** Gallimard 1959
HATİBOĞLU, Vecihe, "Türk Tarihinin Başlangıcı", A.Ü. DTCF. **Türkoloji Dergisi,** c.VIII, Ankara 1979, s.29 - 52
HOPPE, Ernst Max, "Die türkischen Gagauzen - Christen", **Oriens Christianus,** c.41, Wiesbaden 1957, s.125 - 137
İBN-İ BİBİ, **El - evamirü'l - Alâ'iyye fi'l-Umûri'l - Alâ'iyye,** (Haz. Adnan Sadık Erzi), I, Tıpkıbasım, TTK, Ankara 1956
İNALCIK, Halil, "Dobrudja", **Encyclopedie de l'İslam,** Nouvelle Edition, c.II, Leiden 1965, s.625 - 629
İNAN, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm,** 2.bs., Ankara 1972
JANİN, R.P., **Les Eglises Separèes d'Orient,** Paris 1927
JİRECEK, Constantin, **Das Fürstenthum Bulgarien,** Prag-Wien-Leipzig 1891
KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Millî Kültürü,** Ankara 1977
KARAŞEMSİ Reşit Saffet, **Hazar Türkleri Avrupa Devleti VI - XII. Asır,** İstanbul 1934
KARAŞEMSİ - Yusuf Osman Bükülmez, **Türk Medeniyet Tarihinden Bir Yaprak,** İstanbul 1946
KARPAT, Kemal, "Gagauzlar'ın Tarihi Menşeî Üzerine ve Folklorundan Parçalar",**I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,** c.1, Ankara 1976, s. 163 - 177
KOWALSKİ, Tadeusz, "Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nort-Est", **Polska Akademja Umcejetnasci,** Krakowie 1933, s.1 - 28
KURAT, Akdes Nimet, **Peçenek Tarihi,** İstanbul 1937
------------,**Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar),** Ankara 1948
------------,**IV. - XVIII. YY. Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,** Ankara 1972.

KUROĞLU, Stepan S., **Semeynaya obriyadnost gagauzov (XIX naç. XX vv.),** Kişinev 1980.
------------, (Haz.), **İlkyaz Türküsü,** Kişinev 1989
M.,E.,Mustafayev, E, Şçerbinin, V.G., **Rusça - Türkçe Sözlük,** Sosyal Yay., İstanbul tarihsiz, (Moskova 1972'den tıpkıbasım).
MANOF, Atanas İ., **Gagauzlar (Hristiyan Türkler),** çev. Türker Acaroğlu, Ankara 1939.
MARUNEVİÇ, Maria V., **Materialnaya Kultura Gagauzov XII naç. XX v,** Kişinev 1988.
MENZEL, Th., "Gagauzlar", **İslam Ansiklopedisi,** c.4 s.706-707.
MOLLOVA, Mefkûre, "Sur le terme "Karaman" et les Recherches sur les Karamans, De.J. Eckmann", **İ.Ü.E.F.Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları,** S.8-9 (1979-1980), İstanbul 1980, s.201-257.
MOŞKOF, A.V., **Turetskiye Plemena na Balkanskom Poluostrove,** izv. imp. Russk. Geograf. Obeçestva XL/3 (1904).
---------, **Nareçiya bessarabskix gagauzov** Radloff, "Proben", c.10, St. Petersburg 1904.
-----------, "Gagauz Horusu", **Ana Sözü,** 23 Ekim 1988.
MUTAFCİEV, Peter, **Die angebliche Ein Wanderung von Seldschuktürken in die Dobrudscha im XIII Jahrhundert,** Sofia 1943.
NAYIR, Yaşar Nabi, **Balkanlar ve Türklük,** Ankara 1936.
ORKUN, Hüseyin Namık, **Türk Dünyası,** İstanbul 1932.
------------, **Yeryüzündeki Türkler,** İstanbul 1944.
ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi,** İstanbul 1971.
PEREMECİ, Osman Nuri, **Tuna Boyu Tarihi,** İstanbul 1942.
POKROVSKAYA, Lyudmila A., "Musulmanskiye Elementi v Sisteme Hristianskoy Religioznoy Terminologiy Gagauzov", **Sovetkaya Etnografiya,** 1974 (1), s.139-144.
-----------, "Gagauz Dilinin ve Balkan Türk Ağızlarının Bazı Sentaks Özellikleri", **Bilimsel Bildiriler 1972,** Ankara 1975, s:231-235.
POPESCU, Geogrehe-Ciocanel, "Populations Musulmanes de La Roumanie", **Revue du Monde Musulman,** c.1, Paris 1907, s.183-197.
RASONYI, Làszio, **Tuna Köprüleri,** (çev. Hicran Akın), TKAE, Ankara 1984.
ROGIER, L. J., Aubert, R., **Nouvelle Historie de 1'Eglise,** c.2, Seuil - Paris 1968.
SASS, Kalman, **Dictionaire des Religions,** Paris 1974.
SCHIMMEL, Annemarie, **Dinler Tarihine Giriş,** A.Ü. İlahiyat. Fak. Yay., Ankara 1955.
SÜMER, Faruk, "Gagauzlar'ın Aslı", **Türk Dünyası Tarih Dergisi,** s.52, (Nisan 1991), S.9-21; S.53, (Mayıs 1991), s.3-5.
TACEMEN, Ahmet, **Bulgaristan Türkleri 1878-1990,**

Adana Türk Ocağı Yay., Adana 1991.
TANASOĞLU, Diyonis, **Bucaktan Sesler - Literatura Yazıları,** Kişinev 1959.
----------, "Gagouzlar'ın istoryası, (En Eski Zamandan Bu Yana)", **Ana Sözü,** S.86-87, 23 Mayıs 1991.
TANYU, Hikmet, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,** c.IV, Ankara 1976, s.283-304.
----------, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı,** Ankara 1980.
TOGAN, A.Zeki Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş,** 2.bs., İstanbul 1970.
TRYJARSKI, Edvard, "Eine Merkwürdige Umwandlung des Purotobulgarischen Tanra in den Christlichen Teos", **Gedanke und Wirkung Festschrift 90. Geburtstag von Nikolaus Poppe,** Wiesbaden 1989.
TURAN, Osman, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi,** c.II, İstanbul 1969.
---------, "Keykâvus II", **İslam Ansiklopedisi,** c.6, s.642-645.
UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi,** c.1, Ankara 1972.
ÜLKÜSAL, Müstecip, **Dobruca ve Türkler,** Ankara 1966.
VALENTINA, Kotenko, "Gagauz Fonetiğinin Bazı Problemleri", **Türk Dünyasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı (23-25 Ekim 1991 - Kayseri)**de okunan yayınlanmamış tebliğ.
WITTEK, Paul, "Les Gagaouzes - Les gens de Kaykâûs", **Rocznik Orientalistyczny,** c.XVIII (1951-1952), Krakow 1953, s.12-24.
--------, "Yazıdjioğlu 'Ali on the Christian Turcs of the Dobruja", **Bulletin of the school of Orientalistic and Asiatic Studies,** c.XIV (1952), s.639-668.
YAZICIOĞLU Ali, **Selçuknâme,** (Yazma), Topkapı Sarayı Müze Ktp., Revan Bölümü, nr. 1390 ve 1391.
ZAJACZKOWSKI, Wlodzimierz, "Terminologia zwierzat domowych u Gagauzow", **Rocznik Orientalistyczny,** c.XVII, Krakow 1953, s.386-392.
-------, "Przycznki do etnografii Gagauzov", **Rocznik Orientalistyczny,** c.XX, Warszawa 1956, 353-360.
-------, "Gagauz", **Encyclopedie de 1'İslam,** Nouvelle Edition, c. II, Leiden 1965, s.192-193.
-------, **Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii,** Krakowie 1966.
-------, "K Etnogenezu Gagauzov" **Folia Orientalia,** c.XV, Krakow 1974, s.77-86.
-------, "Gagauz Folkloru", **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,** s.233-242.

GENEL DİZİN

-A-

B

C

Ç

D

E

F

G

J

K

N

O

Ö

P

R

S

Ş